

СПІВЗАСНОВНИКИ:

Державна наукова установа
"Книжкова палата України імені Івана Федорова";
Харківська державна академія культури

Шеф-редактор — Сенченко М.
Головний редактор — Давидова І.
Заступниця головного редактора — Васьківська О.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Давидова І. — д-р наук з соц. комунікацій, проф.
(голова редколегії), Україна
Сенченко М. — д-р техн. наук, проф. (заступник голови
редколегії), Україна
Бруй О. — канд. наук з соц. комунікацій, Україна
Гандзюк В. — канд. наук з соц. комунікацій, доц., Україна
Ільганасва В. — д-р іст. наук, проф., Україна
Киричок А. — канд. наук з соц. комунікацій, доц.,
Україна
Лопатовська І. — д-р філософії, доц., США
Мар'їна О. — д-р наук з соц. комунікацій, доц., Україна
Маркова В. — д-р наук з соц. комунікацій, проф.,
Україна
Мацюк Г. — канд. наук з соц. комунікацій, Україна
Сербін О. — д-р наук з соц. комунікацій, Україна
Ткаченко В. — д-р техн. наук, проф., Україна
Федушко С. — канд. техн. наук, доц., Україна
Шейко В. — д-р іст. наук, проф., Україна
Шпак В. — д-р іст. наук, проф., Україна

Рекомендовано до друку вченою радою Книжкової палати України (протокол № 12 від 29.12.2022).

Відповідальна за випуск — Жданова Н.
Коректура — Панченко Є.
Комп'ютерні складання та верстання — Алексанян А.

Журнал "Вісник Книжкової палати" Атестаційною колегією Міністерства освіти і науки України віднесено до наукових фахових видань України в галузі соціальних комунікацій (наказ МОН від 29.06.2021 № 735).

Використання у будь-якій формі матеріалів, що опубліковані в журналі, узгоджується з редакцією. Посилання на видання обов'язкові. Авторські оригінали не повертаються. Редакція не завжди поділяє точку зору авторів статей.

Редакція, видавець і виготовлювач: Державна наукова установа "Книжкова палата України імені Івана Федорова".

Адреса: просп. Ю. Гагаріна, 27, Київ, Україна, 02094
Тел.: +380 (44) 292-01-34 (приймальня),
+380 (44) 292-30-11 (редакція)
Факс: +380 (44) 296-71-15
E-mail: visnyk@ukrbook.net

CO-FOUNDERS:

Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine
State Research Institution;
Kharkiv State Academy of Culture

Editorial director — Senchenko M.
Editor-in-Chief — Davydova I.
Deputy Editor — Vaskivska O.

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:

Davydova I. — Dr of Social Communication, Prof. (chairman of the editorial board), Ukraine
Senchenko M. — Dr of Technical Sciences, Prof. (deputy chairman of the editorial board), Ukraine
Bruy O. — PhD of Social Communication, Ukraine
Handziuk V. — PhD of Social Communication, Assoc. Prof., Ukraine
Ihnaeva V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine
Kyrychok A. — PhD of Social Communication, Assoc. Prof., Ukraine
Lopatovska I. — PhD, Assoc. Prof., USA
Mariina O. — Dr of Social Communication, Assoc. Prof., Ukraine
Markova V. — Dr of Social Communication, Prof., Ukraine
Matsiuk H. — PhD of Social Communication, Ukraine
Serbin O. — Dr of Social Communication, Ukraine
Tkachenko V. — Dr of Technical Sciences, Prof., Ukraine
Fedushko S. — PhD of Technical Sciences, Assoc. Prof., Ukraine
Sheyko V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine
Shpak V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine

The Academic Council of the Book Chamber recommends printing this Bulletin (Protocol № 12 from 29.12.2022).

Editor — Zhdanova N.
Proofreader — Panchenko E.
Computer layout — Aleksanyan A.

The Board of Attestation of the Ministry of Education and Science designed the Bulletin of the Book Chamber of Ukraine as the professional scientific publication of Ukraine in the field of social communication. (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 735 of June 29, 2021).

You can use the materials printed in the Bulletin by an agreement with editorial staff. A reference to publications is necessary. Manuscripts are not returned. Editors are not always agreeing with point of view of the author.

Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine, State Research Institution is the editorial office, publisher and manufacturer.

Address: Pr. Yu. Gagarin, 27, Kyiv, Ukraine, 02094
Tel.: +380 (44) 292-01-34 (reception),
+380 (44) 292-30-11 (editors)
Fax: +380 (44) 296-71-15
E-mail: visnyk@ukrbook.net

З М І С Т

СТОРИНКА ШЕФ-РЕДАКТОРА

<i>СЕНЧЕНКО М.</i> До проблеми збереження цифрової спадщини.....	3
<i>Харт ія</i> ЮНЕСКО про збереження цифрової спадщини.....	3

КНИГОЗНАВСТВО. ВИДАВНИЧА СПРАВА

<i>ВИРИЧ Т.</i> Дослідження тематичної спрямованості публікацій у науковій періодиці України 2021 року за розділами УДК.....	10
--	----

РЕЦЕНЗІЇ

<i>ДАВИДОВА І., БЛИЧЕНКО О.</i> База знань комунікаційних феноменів.....	18
<i>КЕПІН Д.</i> Пам'яткознавчий портрет України.....	21

СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

<i>СЕНЧЕНКО М.</i> Цивілізаційний проєкт "Папська імперія Риму": папи та кардинали Ватикану.....	22
<i>БАЧИНСЬКА Н.</i> Інформаційно-ресурсне забезпечення навчальної діяльності студентів спеціальності "Інформаційна, бібліотечна та архівна справа".....	27

БІБЛІОТЕЧНА СПРАВА

<i>КОВАЛЕНКО С.</i> Освіта на віддаленні. Ретроспективний аналіз дисертацій за темою "Дистанційна освіта".....	33
--	----

З АРХІВУ КНИЖКОВОЇ ПАЛАТИ УКРАЇНИ

<i>ДОЯР Л.</i> Колекції друків у Книжковій палаті України: комплектування, опрацювання, змістовий аналіз образотворчого (плакатного) фонду Державного архіву друку.....	41
<i>Покаж чик</i> статей і матеріалів, опублікованих у журналі за 2022 рік.....	49

С О Н Т Е Н Т

EDITORIAL DIRECTOR'S PAGE

<i>SENCHENKO M.</i> To the problem of preservation of digital heritage.....	3
<i>UNESCO</i> Charter on the Preservation of Digital Heritage.....	3

BOOKSCIENCE. PUBLISHING

<i>VIRYCH T.</i> Research of thematic orientation of publications in the scientific periodicals of Ukraine in 2021 by sections of the UDC.....	10
--	----

REVIEWS

<i>DAVYDOVA I., BILICHENKO O.</i> Knowledge base of communication phenomena.....	18
<i>KEPIND.</i> The monumentology portrait of Ukraine.....	21

SOCIAL COMMUNICATION TECHNOLOGIES

<i>SENCHENKO M.</i> Civilization project "Papal Empire of Rome": popes and cardinals of the Vatican.....	22
<i>BACHYNSKA N.</i> Information and resource provision of the educational activities of students of the specialty "Information, library and archives".....	27

LIBRARIANSHIP

<i>KOVALENKO S.</i> Education at a distance: retrospective analysis of dissertations on the topic "Distance education".....	33
---	----

FROM THE ARCHIVE OF THE BOOK CHAMBER OF UKRAINE

<i>DOIAR L.</i> Collections of prints in the Book Chamber of Ukraine: assembly, processing, content analysis of the picture (poster) fund State Printing Archive.....	41
<i>Index</i> of articles and materials published in the magazine for 2022.....	49

До проблеми збереження цифрової спадщини

Прошло 10 років від часу проведення міжнародної конференції "Пам'ять світу в цифрову епоху: оцифрування і збереження", організованої ЮНЕСКО в рамках святкування 20-ї річниці створення програми "Пам'ять світу" та присвяченої головним проблемам збереження цифрової документальної спадщини. За цей період вдалося розробити стратегії, спрямовані на вдосконалення технологій збереження цифрових фондів, а також визначити методологію впровадження процесів цифровізації документів.

Незважаючи на той факт, що в сучасному світі продукування знань і доступ до них здебільшого відбуваються через цифрові медіа, явище це дуже ефемерне і в разі природної катастрофи чи технологічного збою може обернутися "цифровою амнезією".

У 2003 р. було ухвалено Хартію про збереження цифрової спадщини (UNESCO Charter on the Preservation of the Digital Heritage), проте в українському суспільстві все ще недостатньо усвідомлюють ризики, пов'язані з втратою фотодокументів, аудіо- і відеозаписів, особистого або ділового листування, контактів, файлів та інших важливих документів, що зберігаються в цифровому форматі.

Цифрова інформація має економічну цінність як культурний продукт і джерело знань. Вона відіграє важливу роль у стійкому національному розвитку, оскільки дедалі частіше державні й комерційні дані створюють лише у цифровій формі. Оцифровані фонди також становлять і національне багатство, і невіддільну частину світової скарбниці знань. Втрата такої спадщини може спричинити зубожіння економіки та культури, а також перешкоджати розвитку знань.

На шляху до забезпечення безперервності контенту слід вирішити низку правових, технологічних, соціальних, фінансових, політичних питань. Враховуючи ці умови, редакція часопису друкує **Хартію ЮНЕСКО про збереження цифрової спадщини** для активізації діяльності всіх зацікавлених сторін із виконання таких завдань:

- пропозиція конкретних ініціатив, пов'язаних із цифровим збереженням і розширенням доступу до документальної спадщини через процес оцифрування;
- визначення нормативно-правової бази та ухвалення рішень для сприяння політиці довгострокового цифрового збереження й розвитку стандартів обміну.

Хартію про збереження цифрової спадщини було ухвалено ЮНЕСКО з метою збереження цінних архівних, музейних зібрань і бібліотечних колекцій, а також надання допомоги в забезпеченні загального доступу до документальної спадщини.

*Микола Сенченко,
директор Книжкової палати України, професор*

Хартія ЮНЕСКО про збереження цифрової спадщини

Вступ

Сьогодні значна частина інформації у світі виробляється в цифровій формі. Цифрові ресурси охоплюють широкий діапазон даних — від історій хвороби до фільмів на дисках DVD; від спостережень із супутників до вебсайтів, що репрезентують мистецтво мультимедіа; від відомостей про поведінку споживачів, що збирають за допомогою анкетування в супермаркетах, до баз наукових даних, в яких зареєстровано геном людини; від архівів мережевих інформаційних бюлетенів до музейних каталогів.

Стрімке поширення інформаційних технологій призводить до того, що завдання збереження цифрової спадщини набуває актуальності у світо-

вому масштабі. Повсюдно дедалі ширше впроваджують цифрові системи для розв'язання адміністративних завдань, а в багатьох країнах здійснюють оцифрування культурних матеріалів для забезпечення кращого доступу до них.

Швидкість еволюції цифрового світу порушує порядок сталих методів збереження інформації. Покоління платформ, програмних та апаратних засобів змінюють одне одного так стрімко, що вже за роки, а не десятиліття документи стають недоступними через проблеми сумісності з новими системами. Часові межі звужуються, й до заходів зі збереження цифрових матеріалів і забезпечення доступу до них доводиться вдаватися вже на ранньому етапі створення документів.

Уряди та виконавці політичних рішень повинні усвідомлювати, що проблема збереження цифрової спадщини має нагальний характер, а розв'язати її швидко неможливо. Загроза втрати найважливіших документів, для створення яких було використано цінні ресурси, — надто реальна. У цьому зв'язку важливе значення має визнання країнами відповідальності за власну цифрову спадщину й розроблення комплексу заходів, що запобігатимуть її втраті.

1. Чинні моделі та правові рамки

Завдання зі збереження культурної спадщини традиційно підкріплюється правовими рамками та процедурами, що значною мірою базуються на формальних критеріях. Національні бібліотеки забезпечують збирання й збереження публікацій завдяки надходженню обов'язкових примірників усіх видань, випущених у країні. Для архівів також розроблено широку законодавчу базу, що регулює терміни й методи обов'язкового надання матеріалів для відбору та збереження. До завдань спеціалізованих архівів і музеїв належить збирання й збереження звукозаписів, фотографій або кінофільмів. У країнах світу відповідне законодавство може суттєво різнитися (наприклад, щодо категорій матеріалів, до яких застосовують вимогу надання обов'язкового примірника), проте всі учасники цих процесів цілком обізнані щодо базових принципів і визнають їх.

У цифровому світі з'являються нові види інформаційних матеріалів, які важко піддаються класифікації з допомогою традиційних критеріїв. Мультимедійні матеріали характеризуються багатоаспектним змістом і різними функціональними характеристиками. На вебсайтах можуть бути об'єднані файли з вмістом різного типу, зокрема з даними, текстами, зображеннями й звукозаписами, і багато з них мають (частково) динамічний характер. Вебсайти також можуть бути розподіленими джерелами, що містять матеріали, які зберігаються на різних серверах у різних регіонах світу. Такі змішані чи динамічні матеріали не підпадають під традиційні категорії; на основі чинного законодавства часто неможливо визначити, хто має відповідати за їх збирання й збереження.

Хоча термін "видання в інтернеті" доволі поширений у вжитку, проте достеменно не зрозуміло, що таке "інтернет-публікація". Такий важливий критерій у законодавстві про обов'язковий примірник, як місце публікації, віднині не можна використовувати для визначення національної належності певного видання або друкарської продукції: назви доменів необов'язково

відбивають, де і якою мовою було створено матеріал, а багато сайтів дублюються в інших місцях.

Отже, постає питання про те, які об'єкти слід вважати публікаціями, визначеними законодавством про обов'язковий примірник, і як це законодавство можна адаптувати до цифрових матеріалів, що їх повинні зберігати національні бібліотеки. Хоча в окремих країнах створено широку законодавчу базу щодо офлайнових публікацій, як-от диски CD-ROM, ситуація з онлайновими матеріалами залишається невизначеною.

В архівній сфері електронні фонди приходять на зміну паперовим. Оскільки документи використовують упродовж років чи навіть десятиліть, їх мимоволі доводиться переводити із застарілих носіїв на нові, що загрожує зміною або втратою змісту, функціональності чи первинного зовнішнього оформлення. За відсутності матеріального об'єкта, котрий можна зберігати як такий, слід вирішити, які елементи формують його автентичну електронну копію та потребують збереження.

Потрібно адаптувати або розширити правові межі, що визначають відповідні обов'язки та процедури, для забезпечення можливості діяти в умовах нового цифрового середовища. Адекватне законодавство в цій сфері слугуватиме вагомим інструментом для визначення завдань і відбору матеріалів, що підлягають збереженню.

2. Інтернет як культурний простір

Всесвітня мережа складається з мільярдів сторінок і продовжує динамічно розвиватися. Деякі з цих ресурсів містять матеріали, які традиційно асоціюють з установами, що опікуються культурною спадщиною: йдеться про електронні журнали та статті, газети, фотографії, каталоги й системи пошуку, а також про інші види матеріалів і документів.

Водночас інтернет — це надзвичайно демократичне середовище, оскільки охоплює незліченну кількість вебсайтів, створених окремими особами та неформальними групами. Віртуальні спільноти людей, розкиданих по земній кулі, але об'єднаних загальними інтересами, обговорюють безліч тем, як, наприклад, мови, що перебувають під загрозою зникнення, або особливості регіональної кухні. Художники експериментують із мультимедійними вебсайтами як новими формами мистецтва, дослідники генеалогії розміщують відомості про сімейні історії. Інтернет як єдине ціле в багатьох аспектах є віддзеркаленням нашого суспільства, величезним відкритим простором, в якому здійснюється широкий спектр діяльності в галузі культури.

Для збереження цифрової спадщини потрібно буде так чи інакше стикатися з новими формами культурного змісту у вебмережі, які кидають виклик традиційним методам класифікації матеріалів. На жаль, ризиковано покладатися на те, що час відокремить ефемерні цінності від справжніх. Вебресурси безперервно змінюються та оновлюються, і матеріали, в яких вже немає потреби, безслідно зникають. За оцінками експертів, середня тривалість існування вебсторінки коливається від 44 днів до 2 років. Коли організації йдуть із цього бізнесу або втрачають до нього інтерес, то зникають і вебсайти.

Це трапляється не лише із сайтами неформального чи тимчасового характеру, а й із центральними та офіційними. Організації, що опікуються культурною спадщиною, визнають небезпеки, якими загрожує нестабільність інтернету, і вдаються до випереджальних дій. Вони прагнуть у різноманітті вебматеріалів зберегти доступ до тих, що потенційно можуть становити культурну цінність. Проте цю роботу ускладнює брак сталих офіційних критеріїв відбору вебсайтів, що підлягають збереженню. Потрібно розробити нову політику забезпечення довгострокового збереження вебматеріалів, які можуть становити культурну цінність для наступних поколінь.

3. Підходи до збереження цифрових матеріалів

Останнім часом розроблено кілька проєктів, спрямованих на збереження цифрових документів. У наукових та академічних дослідженнях комп'ютеризовані дані створюють і використовують вже кілька десятиліть. Наукові товариства, які здійснюють спостереження за Землею та космосом, послуговуються значними обсягами інформації, що підлягає вивченню впродовж тривалого часу, а тому активно працюють над розробленням типової моделі архівації даних, що адаптується до найрізноманітніших умов. Архіви, особливо у сфері соціальних і гуманітарних наук, уже багато років збирають набори даних, здобутих під час наукових досліджень, аби їх можна було зберігати та використовувати повторно.

Національні бібліотеки зазвичай підходять до проблеми зберігання цифрових матеріалів відповідно до законодавства про обов'язковий примірник. Передавання на зберігання таких офлайн-цифрових продуктів, як CD-ROM, у низці країн вже законодавчо врегульовано. Створення онлайн-електронних журналів сьогодні розглядають як продовження традиції видання друкованих матеріалів, котрі зазвичай збирали й зберігали бібліотеки. Для забезпечення постійного доступу до широкого масиву наукових

електронних журналів із використанням прямих каналів зв'язку й різних форм репрезентації мультимедійних засобів книгозбірні намагаються домовитися (часто на добровільній основі) з видавцями про надання обов'язкових примірників.

Кілька бібліотек розробили стратегії відбору й збереження вебсайтів, застосовуючи до них поняття "публікація". Мабуть, найвідомішим прикладом є проєкт "Пандора" Національної бібліотеки Австралії. В його межах зазначений термін потрактовано доволі широко: усі матеріали, що з'являються в інтернеті, розглядають як публікацію, при цьому однозначно виключають лише інформацію організаційного характеру. В основі такої політики лежить ідея, що вироблена в країні інформація є частиною національного культурного надбання: сайти, відібрані для збереження, мають бути присвячені Австралії чи торкатися теми, що має велике значення для населення країни; крім того, автором матеріалу має бути австралієць. Критерієм відбору є зміст: "пріоритет віддають авторитетним публікаціям, що можуть становити інтерес для наукових досліджень упродовж тривалого часу".

Національні архівні служби, зокрема Державне управління у справах архівів і Національний архів Австралії, розширили поле діяльності у сфері електронного документознавства й залучили до неї вебсайти урядових установ (громадські та внутрішні мережеві сайти), а також розробили керівні принципи, спираючись на приклади найефективніших практичних рішень. Державне управління у справах архівів попереджає, що матеріали на вебсайтах не завжди визнають документами. Вебсайти також потребують застосування чітких норм документознавства. В інтернет-просторі залишається чинним коло відповідальності та процедури для ідентифікації документів та їх реєстрації.

Інші установи зосереджують увагу на доборі матеріалів з конкретної дисципліни. У 1994 р. Міжнародний інститут соціальної історії — науково-дослідна установа, завданням якої є збирання й архівне зберігання матеріалів, присвячених соціальній історії, — вирішив акумулювати онлайн-документи з питань політики, соціальних питань та екологічних проблем. Винятковий характер цієї методики полягає в тому, що вона охоплює також "новинні групи", зокрема до теперішнього часу зібрано 900 тис. повідомлень від 974 "новинних груп", доступних через все-світню мережу.

Окрім зазначених підходів до збереження вебматеріалів, також доцільно навести приклади всеосяжних підходів, відповідно до яких

здійснюють збирання великої кількості вебсторінок будь-якого змісту. "Архів інтернету", створений 1996 р. як приватна некомерційна структура, збирає наявні у вільному доступі вебсторінки зі всього світу й нині зберігає мільярди таких ресурсів. У жовтні 2001 р. ця організація запустила програму Wayback Machine, що забезпечує вільний доступ до архівів всесвітньої мережі.

Наприклад, у Швеції в межах проєкту Kulturarw 3 Heritage від 1996 р. збирають матеріали, розміщені на місцевих вебсайтах. Відповідно до мети фінського проєкту EVA накопичують усі "вільно доступні, опубліковані, статичні документи мовою HTML разом із супутніми матеріалами, як-от зображення, відео- й аудіокліпи, додатки тощо" у домені .fi. Діяльність зі збирання всіх матеріалів, що вільно публікуються у фінському сегменті інтернету, вважають доповненням до подання обов'язкових примірників платних матеріалів уповноваженими видавцями.

Головна мета цих заходів полягає в тому, щоб забезпечити суспільно значущі матеріали на вебсайтах, які можуть бути втраченими назавжди. Проте опрацювання зібраних на онлайн-ресурсах матеріалів ще не завершено, оскільки кумулювати мережеву інформацію надзвичайно важко. З'єднання із зовнішніми сайтами часто переривається, й не завжди є можливість підтримувати інтерактивну навігацію. Дедалі більше вебсторінок мають динамічний характер, їх створюють "миттєво" на основі баз даних, "захованих" за межами програми, призначеної користувачеві інтерфейсу. За оцінками фахівців, бази даних, що перебувають поза межами вебсайтів і в сукупності називаються "глибинною мережею", містять набагато більший обсяг інформації, ніж загальнодоступні ресурси. Інформацію в таких базах даних не можна зібрати через копіювання вебсайта, оскільки її немає на сторінках із вільним доступом. Окрім того, оскільки електронна архівна діяльність здійснюється майже 25 років, ніхто не знає, в який спосіб можна буде забезпечити збереження таких матеріалів через 50 років.

Попри невизначеність, ініціативи архівних установ є цінним досвідом у вивченні правових, організаційних, економічних і технічних структур, залучених до процесів збереження онлайн-ових і офлайн-ових матеріалів. Ці практичні надбання стануть надзвичайно корисними для розвитку сектору культури, а також інфраструктури й політики, спрямованої на збереження цифрових матеріалів.

4. Що розуміють під збереженням цифрової спадщини

У світі друкованої продукції процеси збереження насамперед передбачають роботу з

паперовим об'єктом або, якщо це недоцільно, створення довговічного замітника, наприклад, мікроплівки. У цифровому світі збереження інформації можна забезпечити, наприклад, завдяки запису на CD-ROM чи інший тип носія. Проте в такий спосіб досягають лише збереження бітів, з яких складається файл. Хоча цей захід є необхідним, його, вочевидь, замало, щоб забезпечити можливість прочитання й інтерпретації матеріалів у довгостроковій перспективі.

Оскільки формати файлів і програмне забезпечення також застарівають, актуалізується завдання не лише стежити за станом файлів, а й знаходити шляхи забезпечення вільного доступу до них. Це означає, що або необхідно також зберігати й програми та знаходити спосіб підтримувати їх роботу на нових платформах, або конвертувати файли в інший формат, який легко інтерпретувати за допомогою сучасного програмного забезпечення. Враховуючи те, що цифровий світ постійно рухається вперед, цей процес має бути безперервним, аби забезпечувати доступ до матеріалів упродовж десятиліть (чи навіть довічно). У більшості випадків це врешті-решт призведе до втрати інформації, її функціонального характеру й можливості коректного відтворення на екрані, особливо якщо йдеться про складні мультимедійні матеріали, що поєднують кілька файлових форматів і додатків.

Така тенденція ставить під загрозу цілісність цифрових документів і спричиняє проблему: як забезпечити, щоб при переміщенні з одного середовища в інше цифровий об'єкт залишався цілим і неушкодженим? Суголосним питанням також є автентичність, тобто достовірність матеріалів, передусім електронних. Оскільки багато документів використовують для звітності та підтвердження різноманітних операцій, для подальших посилань на них вкрай важливо, щоб оригінал зберігався в тому форматі, в якому був створений спочатку, та був достовірним. Цілісність і достовірність залежать від захисту файлів не лише від умисних змін, внесених особами, які не мають на це права, а й від неумисних пошкоджень, що можуть трапитися внаслідок неправильного розшифрування чи відтворення комп'ютерними системами.

Збереження цифрових матеріалів — це передусім визначення змісту й властивостей, які мають бути відображені в майбутніх системах. Наприклад, дані у складній таблиці можуть бути "заморожені", тобто зберігатимуться лише результати розрахунків, а не програмне забезпечення, за допомогою якого їх створювали, або ж дані залишаються "живими" завдяки збере-

женню програмного забезпечення, що дає майбутнім користувачам можливість здійснювати пошук, відбір і сортування інформації.

Якщо головною метою є забезпечення оптимальних функціональних можливостей і доступу, може навіть знадобитися модернізація для забезпечення перспективних потреб та створення систем, в які можна інтегрувати останні досягнення техніки. Інакше майбутні користувачі стикатимуться з обмеженим рівнем доступу та застарілими функціональними можливостями.

Водночас якщо потрібно відтворити матеріали в історичному контексті, то може знадобитися максимально точно збереження оригіналу, аби майбутні користувачі могли працювати з ним в первинному форматі. Ці проблеми здебільшого виникають під час збереження електронних витворів мистецтва, оскільки для деяких художників спосіб візуалізації (наприклад, на спеціальному екрані чи з використанням спеціального браузера) є невід'ємною частиною твору. Аби досягти повної відповідності між виглядом твору в реальності та майбутньою цифровою копією, музеї часто збирають інформацію про задуми й концепції художників, щоб керуватися ними у роботі з оцифрування культурної спадщини.

Оскільки мета збереження змінюється, змінюються й вимоги до відтворення матеріалів у майбутньому, й техніка, що забезпечує виконання цих процесів. У будь-якому разі адекватне відображення на пізнішій стадії залежить від ідентифікації типу змісту й формату файлів, а також від програмного забезпечення, що надає доступ до матеріалів. Документування розпочинається на найнижчому рівні, коли описують характеристики потоку бітів, а також апаратне (чи програмне) середовище, здатне відбивати об'єкт в його нинішній формі.

Щоб зрозуміти та оцінити, який матеріал слід відтворити, потрібна додаткова документація, оскільки інформацію, збережену без контексту й довідкових матеріалів, буде важко "розмістити". Наприклад, щоб правильно прочитати карту з нанесеними на неї червоними крапками, слід зрозуміти, використовували її для геологорозвідувальних робіт чи для ведення воєнних дій. Це важко зробити без супутніх коментарів і пояснень. Ось чому необхідно конкретизувати, як і коли з'явився документ, хто ним володів і як він співвідноситься з іншою інформацією.

Документування матеріалів є передумовою для розуміння того, як їх потрібно зберігати, що є додатковим тягарем для установ, які опікуються проблемами культурної спадщини. Щоб спростити процеси збереження, слід зосередити зусилля

на розробленні стандартів для документування певних класів матеріалів і дослідженні шляхів часткової автоматизації процесів.

5. Технологічні питання

Більшість цифрових матеріалів не можуть нормально функціонувати поза межами електронного середовища. Друк інформації на папері з метою її збереження ефективний тільки для невеликої категорії суто текстових файлів. Щоб в майбутньому використовувати документ в оригінальному форматі, потрібно зберегти і його первинний зміст, і первинні функціональні властивості. Тому збереження цифрових матеріалів є складним технологічним завданням. Є три причини, через які цей контент може виявитися недоступним:

1) руйнування носія, на якому збережено цифрові файли;

2) застарівання програмного забезпечення, внаслідок чого неможливо прочитати інформацію;

3) упровадження нових комп'ютерних систем і периферійних пристроїв, що не здатні опрацьовувати старіші матеріали.

Усі стрічки й диски схильні до фізичного зносу, і жоден з цих носіїв не має терміну придатності, зіставного зі стандартним терміном зберігання мікрофільму чи довговічного паперу. Їх слід зберігати в контрольованих умовах, проте документи потрібно регулярно копіювати на нові носії, аби запобігти втратам унаслідок застарівання чи руйнування пристроїв. Оновлення матеріалів, тобто перенесення на сучасніші носії, часто стає необхідною процедурою, оскільки конкретний тип диска чи стрічки вже не можна використовувати в новітніх комп'ютерних системах. Типовим прикладом є застарівання таких носіїв, як дискети й дисководи. Оновлення є дією, що повторюється в будь-якій програмі збереження.

Застарівання програмного й апаратного забезпечення спричиняє (часткову) втрату інформації чи функціональності файлів порівняно з оригінальним форматом. Наступні версії програмного забезпечення можуть бути сумісними, проте виробники зазвичай не здатні забезпечити такої сполучуваності впродовж тривалого періоду. Програми зникають із ринку або не можуть більше використовуватися на новій платформі. Залежність від попередніх версій програмного забезпечення, які застосовували на платформах старих комп'ютерних систем, неминуче спричинить цифрову загибель файлів.

Можна на короткий період зберегти первинне середовище (апаратне й програмне забезпечення) у функціональному стані, проте в

перспективі це призведе до накопичення архаїчних комп'ютерів і периферійних пристроїв, які вкрай важко підтримувати в актуальному стані.

Фахівці запропонували кілька підходів до боротьби із застаріванням програмних та апаратних засобів. Один із них полягає в конвертації файлів для нових платформ чи програм. Такий спосіб є доволі ефективним у тому разі, якщо документи можна перевести у стандартний, незапатентований формат, оскільки це спрощує тривале зберігання. Проте конвертація може спричинити неприйнятну втрату функціональних властивостей, особливо якщо йдеться про складні бази даних або мультимедійні матеріали. Навіть працюючи з порівняно простими файлами важко передбачити, яким стане остаточний результат послідовних перетворень.

Інші підходи полягають у відтворенні попередніх версій операційних систем і програм у нових умовах, щоб файли могли зберігатися в оригінальному форматі й зчитуватися з допомогою програмного забезпечення, в якому були створені спочатку. Звичайно, можна поєднати одне чи два покоління платформ, проте надалі, з впровадженням новітніх систем, ситуація може стати некерованою. Ще один недолік полягає в тому, що функціональні можливості зберігаються на рівні застарілих систем, нездатних забезпечити потреби майбутніх користувачів.

Поки незрозуміло, який спосіб виявиться найрезультативнішим, багато організацій здійснюють дослідження, створюють випробувальні стенди, проводять експерименти, щоб набути більше досвіду у сфері потенційних рішень. А поки установам, що розробляють системи збереження, доцільно зосередити увагу на ґрунтовнішому оцінюванні ризиків і проблем творців цифрових матеріалів.

Виробники можуть підтримати зусилля зі збереження через використання (офіційно або *de facto*) стандартів XML, TIFF чи PDF. Застосування патентованих програм ускладнює процес не лише тому, що вони захищені, а й тому, що вони часто недостатньо документовані, внаслідок чого неможливо передбачити результат перетворення файлів.

Творці цифрових матеріалів та індустрія інформаційно-комунікаційних технологій мають бути залучені в процес збереження, оскільки така співпраця може зменшити навантаження на установи, що опікуються культурною спадщиною. Потрібно заохочувати виробників до використання відкритих стандартів і надання адекватної документації щодо файлів. Потрібно переконати ІТ-індустрію у значущості відкритих програм і необхідності публікувати повну та докладну ін-

формацію для забезпечення подальшого використання її продуктів з метою збереження культурної спадщини.

Технологія збереження цифрових документів потребує суттєвих інвестицій в наукові дослідження й розробки. Проте ці інвестиції несумірні з ресурсами, вкладеними у створення самих матеріалів і ціною, яку доведеться заплатити суспільству, якщо не будуть розроблені відповідні системи захисту документальної спадщини.

6. Організаційні питання та відповідальність

Традиційно ролі творців і хранителів інформації істотно різнилися. Спочатку ті, хто створював матеріали, не були зацікавлені в їх збереженні, а ті, хто зберігав матеріали, не мали контролю над їх створенням. У цифровому світі від такого розподілу завдань слід відмовитися. Вимоги щодо збереження документів потрібно враховувати ще на етапі створення, при цьому першу "лінію оборони" проти втрати цінних даних становлять творці, постачальники та власники цифрової інформації.

Творці мають розуміти, що вибір, який вони зроблять на початковому етапі, впливатиме на можливість подальшої архівації документа. Використання стандартів і відкритих форматів, відповідного опису й документації, а також постійних імен для онлайн-ресурсів спрощує процеси довгострокового зберігання та сприяє зниженню витрат.

Багато виробників інформації працюють зі своїми матеріалами впродовж тривалого часу після їх створення й, звісно, переймаються питаннями збереження. Органи, що створюють архіви, часто вимушені зберігати документацію десятиліттями, забезпечувати до неї доступ та можливість використання: в минулому побутувала думка, що національні архіви повинні вживати заходів зі збереження отриманих документів лише після 20 або 30 років зберігання.

Видавці зацікавлені в тому, щоб забезпечувати доступність цифрових матеріалів упродовж певного часу, а тому зберігають їх у таких стандартних форматах, як-от SGML чи XML, оскільки вважають комерційно привабливою ідею повторного використання цих документів у нових продуктах. Оскільки бібліотеки фізично не зберігають електронні журнали, які передплачують, то залежать від видавців, якщо мають потребу безперервного доступу до старіших матеріалів. Водночас видавнича індустрія визнає роль книгозбірень і покладається на них у питаннях довгострокового збереження. У проєкті спільної заяви IFLA акцентовано на чіткій відмінності між короткостроковою архівацією видавцями (доки публікації економічно доцільні) й довгостроковою архівацією бібліотеками.

Співпраця творців і власників інформації у сфері створення робочих моделей для збереження є надзвичайно важливою. Наприклад, питання авторських прав слід вирішувати до того, як бібліотеки розпочнуть роботу зі зберігання документів. Законодавство в галузі авторського права визначає суворі обмеження щодо копіювання, через що навіть розміщення файлів у бібліотечній системі можуть визнати порушенням прав власників і творців. Хоча видавці визнають, що авторське право може стати перешкодою для довгострокового зберігання, водночас обережно ставляться до будь-яких заходів, здатних зачепити їхні комерційні інтереси, а отже роблять передані на зберігання матеріали легкодоступними в мережі.

Є кілька видів угод між бібліотеками і видавцями, спрямованих на встановлення балансу інтересів обох сторін, коли копіювання дозволено лише з метою зберігання за обмеження доступу. Проте управління правами — винятково складна сфера, а угоди між видавцями та бібліотеками не можуть охопити всі аспекти. Коли цифровий продукт спирається на патентовану програму, власниками якої є треті сторони, творець контенту зазвичай цих прав не має. Продавці програмного забезпечення дотепер майже не брали участі в заходах зі збереження цифрових матеріалів, а законодавство про обов'язковий примірник не охоплює програмного забезпечення. Зразком широкого набору прав можуть слугувати вебсторінки, що є сумішшю інформації з різних джерел. Тому потрібно розробити форму угоди щодо принципу права на копіювання для збереження матеріалів, аби повніше враховувати різні аспекти авторського права у сфері зберігання цифрових документів.

В ідеалі відповідальність за збереження доцільно розподілити між творцями й зберігачами, кожен з яких підтримує матеріали впродовж певного етапу їхнього циклу існування. Оскільки творці не завжди усвідомлюють усі небезпеки, то установи, що опікуються культурною спадщиною, активно прагнуть до співпраці з ними та надають рекомендації з питань створення й збереження документів.

Депозитарне регулювання має забезпечувати механізми чіткого надходження матеріалів до архівної установи. Ці заходи мають поширюватися не лише на документацію та публікації, а й, наприклад, на дані наукових досліджень, аби зробити їх подання на зберігання умовою для отримання грантів.

Створення глибокої інфраструктури, здатної підтримувати розподілену систему цифрових архівів, залежатиме від довірених організацій, спроможних зберігати матеріали впродовж тривалого періоду. Сьогодні цю роль виконують національні бібліотеки й архіви, а також спеціалізовані дослідні інститути та архіви даних. Є й інші установи, на які може бути покладено завдання збереження окремих типів матеріалів (цифрові фотографії, звукозаписи, витвори мистецтва, записи мовлення), або збереження матеріалів для конкретних груп суспільства (установи з місцевими або регіональними завданнями, дослідні установи з конкретної дисципліни).

Цифрові архіви повинні стати організаціями, яким довіряють. Особи, які передають матеріали на зберігання, мають бути упевнені, що буде забезпечена їхня цілісність і достовірність, що своєчасно вживатимуться технічні заходи, що дотримуватимуться авторські права та обмеження доступу. Проте сьогодні завдання та межі відповідальності довірених депозитаріїв не визначені. Лідерство національних установ у тестуванні моделей може допомогти іншим організаціям, що працюють у сфері культурної спадщини, зрозуміти вимоги, які висувають до операційної системи збереження, й створити аналогічні у своїй галузі.

Збереження цифрової спадщини є поки що незвіданою територією для більшості установ. Переймаючи на себе відповідальність у цій сфері, їм доведеться адаптувати організаційні структури та визначити завдання персоналу. Співпраця та обмін досвідом є важливою умовою уникнення великих помилок, а навчальні програми для співробітників мають стати пріоритетом для всіх організацій, що стикаються з цифровою проблемою.

Співпраця, керівництво, лідерство та розподіл завдань — такі ключові елементи програм зі збереження цифрової спадщини. Установи культури закликають до співпраці творців інформації й виробників програмного забезпечення. Формування системи розподілених архівів залежить від національного керівництва, а також від міжнародної співпраці. Проте ця сфера настільки нова, а досвід настільки обмежений, що необхідно докласти значних зусиль до створення відповідної інфраструктури. Окрім техніко-технологічних засобів, потрібно мати підтримку на політичному рівні, аби забезпечити майбутнім поколінням доступ до суспільно значущої цифрової спадщини, у створення якої вкладено чимало ресурсів за останні десятиліття.

Список використаних джерел

1. UNESCO Charter on the Preservation of the Digital Heritage. — Mode of access: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000229034> (accessed 01.12.2022). — Title from the screen.

Надійшла до редакції 21 грудня 2022 року

УДК 015(477)(045)"2021":001.89]:[311:519.23](045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2022.12(317).10-18

Тетяна Вірич,
науковий співробітник відділу наукової підготовки
державних бібліографічних покажчиків
Книжкової палати України,
e-mail: litopys@ukrbook.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1434-0802>

Дослідження тематичної спрямованості і публікацій у науковій періодиці України 2021 року за розділами УДК

У статті подано результати дослідження бази даних (БД) "Літопис журнальних статей" із метою виявлення напрямів наукових досліджень в Україні, що проводилися у 2021 р., та їх відповідності і напрямам, затвердженим Законом України "Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки".

Аналіз проведено з використанням методу бібліометрії за розділами Універсальної десятикової класифікації (УДК). Пропоноване дослідження здійснено на основі тематичного розподілу публікацій у базі даних за 2021 р. Для виявлення пріоритетних напрямів наукових досліджень в Україні проведено порівняльний аналіз кількості і публікацій відповідно до галузей знань, класифікованих за УДК.

Ключові слова: база даних; бібліографічна інформація; бібліометричний аналіз; періодичні видання; вітчизняна наука

Мета дослідження: виявлення тенденцій розвитку вітчизняної науки на основі аналізу публікацій у періодичних виданнях за розділами УДК.

Метод дослідження: бібліометричний аналіз.

Об'єкт дослідження: база даних "Літопис журнальних статей" за 2021 р.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні наукові публікації є не лише формальною вимогою для отримання наукових ступенів і вчених звань, а базовим показником, що віддзеркалює наукову діяльність. Підвищення якості наукових публікацій, актуальність тем і рейтинг видань, в яких їх надруковано, а також відображення публікацій у наукометричних базах даних (БД) — вимога часу.

Особливе місце в системі державного бібліографічного інформування посідає державний бібліографічний покажчик "Літопис журнальних статей", який випускає Книжкова палата України з періодичністю двічі на місяць. Покажчик містить аналітичну бібліографічну інформацію про статті, документальні матеріали, твори художньої літератури, опубліковані в журналах, періодичних і продовжуваних виданнях, бюлетенях, що друкуються в Україні.

Пріоритетні напрями розвитку науки в Україні затверджено Законом України від 11.07.2001 № 2623-III "Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки" [1]:

1) фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-

політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства й держави;

2) інформаційні та комунікаційні технології;

3) енергетика та енергоефективність;

4) раціональне природокористування;

5) науки про життя, нові технології профілактики та лікування найпоширеніших захворювань;

6) нові речовини і матеріали.

Комплексний аналіз тематики публікацій у науковій періодиці дає змогу визначити фактичні напрями наукових досліджень, які здійснюються в Україні.

До бази даних "Літопис журнальних статей" увійшли публікації в періодичних виданнях загальнодержавного значення, випущених Національною академією наук України та органами державної влади. База даних за 2021 р. містить 11 791 бібліографічний запис. Оформлення й систематизація бібліографічних записів, відбір періодичних видань і публікацій здійснювалися згідно з розробленими Книжковою палатою України чинними інструкціями й національними стандартами [2—6; 8].

Результати аналізу тематичного розподілу публікацій за класами на основі таблиць УДК продемонстровано на діаг. 1.

Дані розподілено у відсотках за класами УДК:

0 Загальний клас — 7,30% загальної кількості, або 861 запис;

1 Філософія. Психологія — 2,92% загальної кількості, або 344 записи;

2 Релігія. Теологія (богослов'я) — 0,72% загальної кількості, або 85 записів;

3 Суспільні науки — 31,14% загальної кількості, або 3672 записи (друге місце за кількістю публікацій);

5 Математика та природничі науки — 12,77% загальної кількості, або 1506 записів (третє місце за кількістю публікацій);

6 Прикладні науки. Медицина. Техніка — 34,64% загальної кількості, або 4084 записи (перше місце за кількістю публікацій);

7 Мистецтво. Декоративно-прикладне мистецтво. Ігри. Спорт — 4,31% загальної кількості, або 508 записів;

8 Мова. Мовознавство. Лінгвістика. Література — 2,75% загальної кількості, або 324 записи;

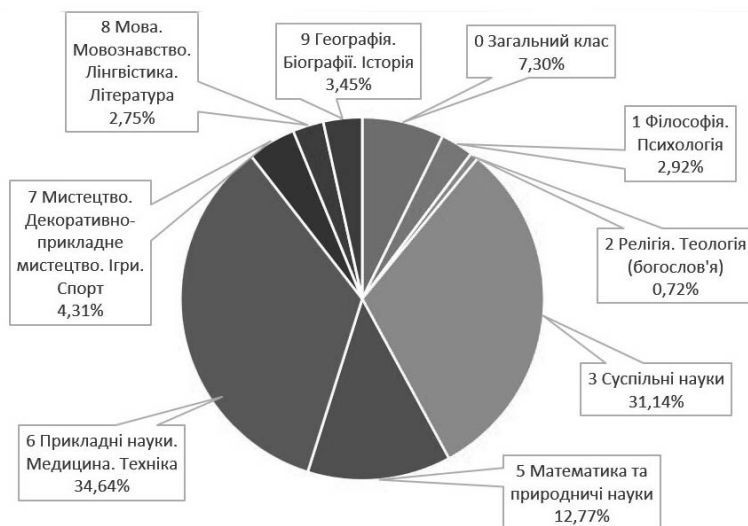
9 Географія. Біографії. Історія — 3,45% загальної кількості, або 407 записів.

Згідно з результатами, наведеними на діагр. 1, найбільшу кількість публікацій зафіксовано у класі 6 Прикладні науки. Медицина. Техніка — 34,64% загальної кількості, або 4084 записи. Друге місце за кількістю публікацій посідає клас

3 Суспільні науки — 31,14% загальної кількості, або 3672 записи. Наступними є класи: 5 Математика та природничі науки — 12,77% загальної кількості, або 1506 записів; 0 Загальний клас — 7,30% загальної кількості, або 861 запис; 7 Мистецтво. Декоративно-прикладне мистецтво. Ігри. Спорт — 4,31% загальної кількості, або 508 записів; 9 Географія. Біографії. Історія — 3,45% загальної кількості, або 407 записів; 1 Філософія. Психологія — 2,92% загальної кількості, або 344 записи; 8 Мова. Мовознавство. Лінгвістика. Література — 2,75% загальної кількості, або 324 записи. Найменшу кількість публікацій виявлено у класі 2 Релігія. Теологія (богослов'я) — 0,72% загальної кількості, або 85 записів.

У класі 0 Загальний клас відображено публікації з питань організації наукової роботи, науково-технічної інформації, писемності, інформаційних технологій, бібліографії та бібліотечної справи, журналістики тощо.

У табл. 1 наведено результати аналізу тематичного розподілу публікацій за розділами УДК класу 0 Загальний клас.

Діагр. 1. Тематичний розподіл публікацій за класами УДК

Таблиця 1

Розподіл публікацій за розділами УДК класу 0 Загальний клас

Назва розділу УДК	Кількість записів	% від загальної кількості записів у розділі
00 Прологомена. Загальні питання науки та культури	501	58,18
01 Бібліографія і бібліографічні покажчики. Каталоги	32	3,72
02 Бібліотечна справа. Бібліотекознавство	198	23,00
050 Серійні видання. Періодика	3	0,35
06 Організації загального типу	18	2,09
07 Медіа. Засоби масової інформації (ЗМІ). Масова комунікація. Дослідження засобів масової інформації та комунікації	103	11,96
09 Рукописи. Раритети і рідкісні книги	6	0,70
Усього	861	100,00

Розділ 00 *Загальні питання науки та культури* містить статті з питань науки, друку, стандартизації, системології, культури. У табл. 2 наведено результати дослідження публікацій зазначеного класу.

У класі 1 *Філософія. Психологія* згруповано статті з історії філософії, сутності предмета, ме-

тодів, категорій філософії. У табл. 3 наведено результати аналізу тематичного розподілу публікацій за розділами УДК зазначеного класу.

Клас 2 *Релігія. Теологія (богослов'я)* відображає статті з питань теології, релігії, релігійних систем. Результати аналізу розподілу публікацій цієї тематики відображено в табл. 4.

Таблиця 2

**Розподіл публікацій за підрозділами УДК
розділу 00 Пролегомена. Загальні питання науки та культури**

Назва підрозділу УДК	Кількість записів	% від загальної кількості записів у підрозділі
001 Наука та знання загалом. Організація розумової праці	75	14,97
002 Друк загалом. Документація. Книги. Авторство	13	2,59
003 Системи письма і писемності	2	0,40
004 Комп'ютерна наука і технологія. Застосування комп'ютера. Оброблення даних	241	48,10
005 Управління. Менеджмент	132	26,35
006 Стандартизація та стандарти	7	1,40
007 Системологія. Теорія систем. Теорія інформації та комунікації. Теорія керування / управління (кібернетика)	1	0,20
008 Цивілізація. Культура. Прогрес	30	5,99
Усього	501	100,00

Таблиця 3

Розподіл публікацій за розділами УДК класу 1 Філософія. Психологія

Назва розділу УДК	Кількість записів	% від загальної кількості записів у розділі
1/14 Філософія	60	17,44
159.9 Психологія	268	77,91
16 Логіка. Епістемологія. Теорія пізнання. Методологія та логіка науки	2	0,58
17 Філософія моралі. Етика. Практична філософія	14	4,07
Усього	344	100,00

Таблиця 4

Розподіл публікацій за розділами УДК класу 2 Релігія. Теологія (богослов'я)

Назва розділу УДК	Кількість записів	% від загальної кількості записів у розділі
2 Релігія. Теологія (богослов'я)	3	3,53
25 Релігії стародавнього світу. Другорядні культури та релігії	1	1,18
27 Християнство	75	88,23
28 Іслам	3	3,53
29 Сучасні духовні рухи	3	3,53
Усього	85	100,00

Клас 3 *Суспільні науки* об'єднує матеріали на тему теорії та методології суспільних наук, статистики, демографії, соціології, політики, економіки, права, державного адміністративного

управління, військової справи, соціальної допомоги, освіти та етнографії. Результати аналізу тематичного розподілу публікацій наведено в табл. 5.

Таблиця 5

Розподіл публікацій за розділами УДК класу 3 Суспільні науки

Назва розділу УДК	Кількість записів	% від загальної кількості записів у розділі
30 Теорії, методологія та методи суспільних наук. Соціографія	9	0,25
31 Демографія. Соціологія. Статистика	297	8,09
32 Політика	130	3,54
33 Економіка. Економічні науки	933	25,41
34 Право. Юриспруденція	1 506	41,00
35 Державне адміністративне управління. Уряд. Військова справа	140	3,81
36 Забезпечення духовних і матеріальних життєвих потреб	45	1,23
37 Освіта. Виховання. Навчання. Дозвілля	525	14,30
39 Культурна антропологія. Етнографія. Фольклор	87	2,37
Усього	3 672	100,00

У класі 5 *Математика та природничі науки* відображено публікації з вивчення загальних законів фізики, хімії, біології тощо. У табл. 6 наведено результати аналізу тематичного розподілу статей.

У класі 6 *Прикладні науки. Медицина. Техніка* згруповано матеріали з питань сільського

господарства, медичних наук, а також технології різних галузей промисловості, виробничих процесів, конструкції обладнання, роботи транспорту й транспортних засобів. Результати аналізу тематичного розподілу публікацій наведено в табл. 7.

Таблиця 6

Розподіл публікацій за розділами УДК класу 5 Математика та природничі науки

Назва розділу УДК	Кількість записів	% від загальної кількості записів у розділі
502/504 Наука про навколишнє середовище. Енвіронментологія. Екологія	70	4,65
51 Математика	340	22,58
52 Астрономія. Астрофізика. Космічні дослідження. Геодезія	58	3,85
53 Фізика	382	25,36
54 Хімія. Кристалографія. Мінералогія	183	12,15
55 Геологія. Науки про Землю	189	12,55
56 Палеонтологія	6	0,40
57 Біологічні науки загалом	123	8,17
58 Ботаніка	98	6,51
59 Зоологія	57	3,78
Усього	1 506	100,00

Таблиця 7

Розподіл публікацій за розділами УДК класу 6 Прикладні науки. Медицина. Техніка

Назва розділу УДК	Кількість записів	% від загальної кількості записів у розділі
60 Біотехнологія	9	0,22
61 Медичні науки	1 698	41,58
62 Інженерна справа. Техніка загалом	825	20,20
63 Сільське господарство та суміжні науки. Лісове господарство. Мисливство. Рибне господарство	1 032	25,27
64 Домоведення. Домашнє господарство. Комунальне господарство. Служба побуту	27	0,66

Продовження т. аблиці 7

Назва розділу УДК	Кількість записів	% від загальної кількості записів у розділі
65 Організація та управління підприємствами зв'язку, транспорту, торгівлі, поліграфії. Бухгалтерська справа, рахівництво. Зв'язок з громадськістю	173	4,24
66 Хімічна технологія. Хімічна промисловість і споріднені галузі	197	4,82
67/68 Різні галузі промисловості та ремесла. Галузі промисловості та ремесла, що виробляють готову продукцію	109	2,67
69 Будівельна промисловість. Будівельні матеріали. Будівельно-монтажні роботи	14	0,34
Усього	4 084	100,00

Клас 7 Мистецтво. Декоративно-прикладне мистецтво. Ігри. Спорт віддзеркалює публікації з архітектури, образотворчого мистецтва, музики, спорту тощо. У табл. 8 наведено результати аналізу тематичного розподілу статей цього класу.

Клас 8 Мова. Мовознавство. Лінгвістика. Література містить матеріали з питань лінгвістики та літературознавства. У табл. 9 наведено результати аналізу тематичного розподілу публікацій за розділами зазначеного класу.

Таблиця 8

**Розподіл публікацій за розділами УДК
класу 7 Мистецтво. Декоративно-прикладне мистецтво. Ігри. Спорт**

Назва розділу УДК	Кількість записів	% від загальної кількості записів у розділі
7.01/.09 Теорія та філософія мистецтва, методи, періоди, стилі, способи представлення (зображення)	63	12,40
71 Планування у межах адміністративно-територіальних одиниць. Планування у міській та сільській місцевостях. Ландшафти, парки. Сади	12	2,37
72 Архітектура	24	4,72
73/76 Образотворче мистецтво. Декоративно-прикладне мистецтво	150	29,53
77 Фотографія, техніка кінематографії та подібні процеси	2	0,39
78 Музика. Музичні інструменти	137	26,97
79 Видовищні види мистецтва. Розваги. Ігри. Спорт	120	23,62
Усього	508	100,00

Таблиця 9

**Розподіл публікацій за розділами УДК
класу 8 Мова. Мовознавство. Лінгвістика. Література**

Назва розділу УДК	Кількість записів	% від загальної кількості записів у розділі
80 Загальні питання лінгвістики та літератури. Філологія	1	0,31
81 Лінгвістика. Мовознавство. Мови	154	47,53
82 Література. Літературознавство	169	52,16
Усього	324	100,00

У класі 9 Географія. Біографії. Історія відображено статті з питань археології, географічних, історичних наук тощо. Результати аналізу тематичного розподілу публікацій наведено в табл. 10.

У табл. 11 подано результати порівняльного аналізу БД "Літопис журнальних статей" за 2020 та за 2021 рр. за розділами УДК, які входять до різних класів, але становлять значні частини від загальної кількості записів за рік.

Розподіл публікацій за розділами УДК класу 9 Географія. Біографії. Історія

Назва розділу УДК	Кількість записів	% від загальної кількості записів у розділі
902/904 Археологія. Передісторія. Археологічні пам'ятки	123	30,22
908 Краєзнавство	16	3,93
91 Географія. Географічні дослідження Землі та окремих країн. Подорожі. Регіональна географія	12	2,95
92 Біографічні дослідження	16	3,93
94 Історія загалом	240	58,97
Усього	407	100,00

Таблиця 11

Кількість записів за класами УДК у 2021 р. у порівнянні з 2020 р.

УДК	Кількість записів у БД за 2020 р.	% від загальної кількості записів за 2020 р. (14 929 записів)	Кількість записів у БД за 2021 р.	% від загальної кількості записів за 2021 р. (11 791 запис)
159.9 Психологія	445	2,98	268	2,27
31 Демографія. Соціологія. Статистика	360	2,41	297	2,52
37 Освіта. Виховання. Навчання. Дозвілля	888	5,95	525	4,45
33 Економіка. Економічні науки	1 019	6,83	933	7,91
34 Право. Юриспруденція	1 475	9,88	1 506	12,77
51 Математика	619	4,15	340	2,88
53 Фізика	718	4,81	382	3,24
61 Медичні науки	1 880	12,59	1 698	14,40
62 Інженерна справа. Техніка загалом	1 143	7,66	825	7,00
63 Сільське господарство та суміжні науки. Лісове господарство. Мисливство. Рибне господарство	1 052	7,05	1 032	8,75
82 Література. Літературознавство	630	4,22	169	1,43

Дані таблиці свідчать, що зросла відсоткова частка публікацій, віднесених до розділів: 31 Демографія. Соціологія. Статистика; 33 Економіка. Економічні науки; 34 Право. Юриспруденція; 61 Медичні науки; 63 Сільське господарство та суміжні науки. Лісове господарство. Мисливство. Рибне господарство. Зменшився відсоток публікацій за розділами: 159.9 Психологія; 37 Освіта. Виховання.

Навчання. Дозвілля; 51 Математика; 53 Фізика; 62 Інженерна справа. Техніка загалом. Значно скоротилася частка публікацій, присвячених літературі та літературознавству (розділ 82).

У табл. 12 наведено результати порівняльного аналізу напрямів наукових досліджень, що переважають в Україні, за всіма класами УДК за 2020 і 2021 рр.

Таблиця 12

Результати аналізу публікацій за класами УДК у 2021 р. у порівнянні з 2020 р.

2020 р.	2021 р.
Клас 0 Загальний клас	
Найбільша кількість публікацій — у розділі 00 Прологомена. Загальні питання науки та культури — 561 запис, що становить 60,65% загальної кількості публікацій у цьому класі, найменша — у розділі 030 Універсальні довідкові видання — 1 запис, або 0,1%	Найбільша кількість публікацій — у розділі 00 Прологомена. Загальні питання науки та культури — 501 запис, що становить 58,18% загальної кількості публікацій у цьому класі, найменша — у розділі 050 Серійні видання. Періодика — 3 записи, або 0,35%

Клас 1 Філософія. Психологія	
Найбільша кількість публікацій — у розділі 159.9 Психологія — 445 записів, або 77,30%, найменша — у розділі 16 Логіка. Епістемологія. Теорія пізнання. Методологія та логіка науки — 10 записів, або 1,70%	Найбільша кількість публікацій — у розділі 159.9 Психологія — 268 записів, або 77,91%, найменша — у розділі 16 Логіка. Епістемологія. Теорія пізнання. Методологія та логіка науки — 2 записи, або 0,58%
Клас 2 Релігія. Теологія (богослов'я)	
Найбільша кількість публікацій — у розділі 27 Християнство — 44 записи, або 62,86%, найменша — у розділах 22 Релігії, які виникли на Далекому Сході, та 25 Релігії стародавнього світу. Другорядні культу та релігії — по 1 запису, або 1,43%	Найбільша кількість публікацій — у розділі 27 Християнство — 75 записів, або 88,23%, найменша — у розділі 25 Релігії стародавнього світу. Другорядні культу та релігії — 1 запис, або 1,18%
Клас 3 Суспільні науки	
Найбільша кількість публікацій — у розділі 34 Право. Юриспруденція — 1475 записів, або 34,44%, найменша — у розділі 30 Теорії, методологія та методи суспільних наук. Соціографія — 13 записів, або 0,30%	Найбільша кількість публікацій — у розділі 34 Право. Юриспруденція — 1506 записів, або 41,00%, найменша — у розділі 30 Теорії, методологія та методи суспільних наук. Соціографія — 9 записів, або 0,25%
Клас 5 Математика та природничі науки	
Найбільша кількість публікацій — у розділі 53 Фізика — 718 записів, або 29,15%, найменша — у розділі 56 Палеонтологія — 2 записи, або 0,08%	Найбільша кількість публікацій — у розділі 53 Фізика — 382 записи, або 25,36%, найменша — у розділі 56 Палеонтологія — 6 записів, або 0,40%
Клас 6 Прикладні науки. Медицина. Техніка	
Найбільша кількість публікацій — у розділі 61 Медичні науки — 1880 записів, або 39,75%, найменша — у розділі 60 Біотехнологія — 4 записи, що становить 0,08%	Найбільша кількість публікацій — у розділі 61 Медичні науки — 1698 записів, або 41,58%, найменша — у розділі 60 Біотехнологія — 9 записів, або 0,22%
Клас 7 Мистецтво. Декоративно-прикладне мистецтво. Ігри. Спорт	
Найбільша кількість публікацій — у розділі 73/76 Образотворче мистецтво. Декоративно-прикладне мистецтво — 172 записи, або 30,34%, найменша — у розділі 77 Фотографія, техніка кінематографії та подібні процеси — 8 записів, або 1,41%	Найбільша кількість публікацій — у розділі 73/76 Образотворче мистецтво. Декоративно-прикладне мистецтво — 150 записів, або 29,53%, найменша — у розділі 77 Фотографія, техніка кінематографії та подібні процеси — 2 записи, або 0,39%
Клас 8 Мова. Мовознавство. Лінгвістика. Література	
Найбільша кількість публікацій — у розділі 82 Література. Літературознавство — 630 записів, або 72,74%, найменша — у розділі 80 Загальні питання лінгвістики та літератури. Філологія — 1 запис, або 0,12%	Найбільша кількість публікацій — у розділі 82 Література. Літературознавство — 169 записів, або 52,16%, найменша — у розділі 80 Загальні питання лінгвістики та літератури. Філологія — 1 запис, або 0,31%
Клас 9 Географія. Біографії. Історія	
Найбільша кількість публікацій — у розділі 94 Історія загалом — 233 записи, що становить 51,78%, найменша — у розділі 91 Географія. Географічні дослідження Землі та окремих країн. Подорожі. Регіональна географія — 12 записів, або 2,67%	Найбільша кількість публікацій — у розділі 94 Історія загалом — 240 записів, або 58,97%, найменша — у розділі 91 Географія. Географічні дослідження Землі та окремих країн. Подорожі. Регіональна географія — 12 записів, або 2,95%

Серед напрямів наукових досліджень у 2021 р. найпопулярнішими були медичні науки — 1698 записів, право — 1506, сільське господар-

ство — 1032, економіка — 933, інженерна справа — 825. Проаналізований розподіл записів за напрямками наукових досліджень загалом повторює

тенденції попередніх років, але є певні відмінності, зокрема зросла частка записів із сільського господарства.

Висновки. На підставі бібліометричного аналізу бази даних "Літопис журнальних статей" за 2021 р. можна констатувати, що того року, як і 2020-го, напрями наукових досліджень, котрі здійснювалися в Україні, залишилися незмінними.

Найбільша кількість записів у БД "Літопис журнальних статей" за 2021 р. міститься у класі 6 *Прикладні науки. Медицина. Техніка* — 4084 за-

писів, найменше — у класі 2 *Релігія. Теологія (богослов'я)* — 85 записів, проте кількість публікацій у цих класах зменшилася: у 2020 р. клас 6 *Прикладні науки. Медицина. Техніка* налічував 4729 записів, а клас 2 *Релігія. Теологія (богослов'я)* — 70 [7].

Найбільш досліджуваними напрямками розвитку науки в Україні залишаються медичні науки, що відповідає пріоритетному напрямку 5 у законі [1], економіка, право, сільське господарство та інженерна справа, що відповідає напрямку 1.

Список використаних джерел

1. *Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки* : закон України від 11.07.2001 № 2623-III // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 48. — Ст. 253.
2. *Видання. Основні види. Терміни та визначення понять* : ДСТУ 3017:2015. — [На заміну ДСТУ 3017—95 ; чинний від 2016—07—01]. — Київ : УкрНДНЦ, 2016. — IV, 38 с.
3. *Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках* : ДСТУ 7152:2010. — Чинний від 01.10.2010. — Вперше [зі скасуванням ГОСТ 7.5-88 ; чинний від 01.10.2010]. — Київ : Держспоживстандарт України, 2010. — 18 с. — (Інформація та документація).
4. *Визначення індексів УДК для наукових документів* : метод. рек. / [уклад.: М. Й. Ахвердова та ін.] ; Держ. наук. установа "Кн. палата України ім. Івана Федорова". — Вид. 2-ге, без змін. — Київ : Кн. палата України, 2017. — 31 с.
5. *Використання* Універсальної десятикової класифікації при формуванні структури бібліографічних покажчиків : інструкція / [уклад.: О. М. Устіннікова, О. В. Ключніченко, М. Й. Ахвердова]. — Вид. 2-ге, випр. та допов. — Київ : Кн. палата України, 2019. — С. 43.
6. *Добір журналів, періодичних (продовжуваних) збірників та матеріалів з них для відображення в ДБП України "Літопис журнальних статей"* : інструкція / Кн. палата України ; відп. викон. О. В. Виноградова. — Київ, 2002. — [10] арк.
7. *Дворник А.* Дослідження тематичної спрямованості публікацій у науковій періодиці України 2020 р. за розділами УДК / Анна Дворник // Вісник Книжкової палати. — 2021. — № 12 — С. 6—12.
8. *Індексування документів. Загальні вимоги до систематизації та предметизації* : ДСТУ ГОСТ 7.59:2003 (ГОСТ 7.59-2003 (ИСО 5963-85), ИДТ). — [Чинний від 2004—07—01]. — Київ, 2004. — [12] с. окр. паг. — (Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи).

Tetiana Virych,

*Researcher of the Department of Scientific Training
State Bibliographic Indexes of the Book Chamber of Ukraine*

Research of thematic orientation of publications in the scientific periodicals of Ukraine in 2021 by sections of the UDC

The article presents the results of the research of the database (DB) "Chronicle of Journal Articles" with the aim of identifying the areas of scientific research in Ukraine conducted in 2021 and their compliance with the areas approved by the Law of Ukraine "On Priority Areas of Science and Technology Development".

The analysis was carried out using the bibliometric method and classified according to the sections of the Universal Decimal Classification (UDC). The proposed analysis was carried out on the basis of the thematic distribution of publications in the database for 2021. To identify the priority areas of scientific research in Ukraine, a comparative analysis of the number of publications was conducted according to the fields of knowledge classified by UDC.

Keywords: *database; bibliographic information; bibliometric analysis; periodicals; domestic science*

References

1. Pro prioritetni napryami rozvitku nauki i tehniky : zakon Ukrayini vid 11.07.2001 № 2623-III. (2001). *Vidomosti Verhovnoyi Radi Ukrayini*, 48, st. 253.
2. *Vidannya. Osnovni vidi. Termini ta viznachennya ponyat* : DSTU 3017:2015. (2016). Kyiv: UkrNDNC.
3. *Vidannya. Ofornlennya publikacij u zhurnalah i zbirnikah* : DSTU 7152:2010. (2010). Kyiv: Derzhspozhivstandart Ukrayini.
4. Ahverdova M. J. [ta in.] [uklad.]. (2017). *Viznachennya indeksiv UDK dlya naukovih dokumentiv : metod. rek.* Vid. 2-ge, bez zmin. Kyiv: Kn. palata Ukrayini.

5. Ustinnikova O. M., Klyushnichenko O. V. & Ahverdova M. J. [uklad.]. (2019). *Vikoristannya Universalnoyi desyatkovoyi klasifikaciyi pri formuvanni strukturi bibliografichnih pokazhchikiv : instrukciya*. Vid. 2-ge, vipr. ta dopov. Kyiv: Kn. palata Ukraini.
6. Vinogradova O. V. [vidp. vikon.]. (2002). *Dobir zhurnaliv, periodichnih (prodovzhuvanih) zbirnikiv ta materialiv z nih dlya vidobrazhennya v DBP Ukraini "Litopis zhurnalnih statej" : instrukciya*. Kyiv.
7. Dvornik A. (2021). Doslidzhennya tematichnoyi spryamovanosti publikacij u naukovij periodici Ukraini 2020 r. za rozdilami UDK. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 12, pp. 6—12.
8. *Indeksuvannya dokumentiv. Zagalni vimogi do sistematicizaciyi ta predmetizaciyi : DSTU GOST 7.59:2003 (GOST 7.59-2003 (ISO 5963-85), IDT)*. (2004). Kyiv, 2004.

Надійшла до редакції 19 грудня 2022 року

РЕЦЕНЗІЇ

База знань комунікаційних феноменів

Льганаєва В. Соціальні комунікації : словник-довідник / В. Льганаєва. — Київ : Ліра-К, 2022. — 328 с.

Соціальні комунікації є своєрідним інформаційно-комунікаційним полем суспільного життя, що має соціальний характер, поєднує всі компоненти суспільної сфери (політичні, економічні, духовні) та структурує відповідну суспільну (політичну, економічну, духовну) діяльність. Відмінною рисою сучасності є поступове розуміння пріоритетності інтелектуальних сфер діяльності, перетворення соціальної комунікації на стратегічний ресурс соціуму. Реалії сьогодення підтверджують факт того, що основою глобальних змін у сучасному суспільстві є утворення єдиного соціально-комунікаційного простору. Нині можна впевнено стверджувати, що сформувалася глобальна система соціальних комунікацій (бібліотеки, архіви, музеї, центри інформації, ЗМІ, кінофотоіндустрія, театри, книгарні, служби НТІ, аналітичні центри тощо), яка активно опановує сучасні інформаційно-комунікаційні технології та утворює основу функціонування реального й віртуального інформаційних просторів.

В умовах трансформації інформаційного простору соціуму у глобальне комунікативне суспільство відбувається не лише глибоке переосмислення комунікативної природи соціальної реальності, а й потужне наукове опрацювання цих процесів. Формування різних наукових підходів до вивчення соціокомунікативних явищ, наявність широкого кола публікацій, присвячених проблемам соціальних комунікацій, актуалізують питання вироблення єдиних методологічних підходів осмислення комунікаційних явищ і процесів, що потребує не лише формування поняттєвого апарату, а й змістовного наповнення категорій науки про соціальні комунікації.

У цьому контексті надзвичайно важливою науковою подією є створення об'єктно-предметного поля сфери соціальних комунікацій в її гносеологічних, онтологічних і феноменологічних аспектах, репрезентованих В. Льганаєвою в новому виданні словника-довідника "Соціальні комунікації" (Київ, видавництво Ліра-К, 2022).

Особливої актуальності рецензована праця набуває в період глобалізаційних процесів, коли формуються відкриті, взаємодійні та взаємопов'язані культури. Повсякденне середовище спілкування наповнено численними символічними кодами, певними засобами комунікативної взаємодії. У пропонованому виданні послідовно, ґрунтовно, у доступній формі розглянуто поняття у галузі соціальних комунікацій. Авторка зібрала сучасний актуальний дослідницький контент, проаналізувавши основні тенденції розвитку галузі соціальних комунікацій в Україні та світі. Логічно впорядкований і змістовний матеріал цілком відповідає заявленій тематиці.

У словнику-довіднику сформовано базу знань феномена комунікації, яка останніми десятиліттями зростає в геометричній прогресії. Видання охоплює 780 базових термінів, що висвітлюють явище комунікації на різних рівнях і в різних концептах: соціологічному, кібернетичному, політологічному, філософському, психологічному, лінгвістичному, культурологічному тощо. Введено й нові поняття, які на думку авторки, є дотичними до теорії та практики соціальних комунікацій і мають бути уточнені, розкриті та обґрунтовані під час подальшої теоретизації й розвитку галузі соціальних комунікацій.

Праця В. Льганаєвої містить аналіз комунікації в різноманітних дискурсах — від узагальнено-наукового до практично-прикладного, що служить доказом багатогранності й поліфункціональності досліджуваного поняття. Авторка подає доволі широке тлумачення явища комунікації, пояснюючи це потребою об'єднати у визначенні сукупність поглядів, що відображають різні аспекти цього явища. У дослідженні В. Льга-

наєвої розкрито сутність комунікації, комунікативної спільноти, комунікативного простору, комунікативного середовища, комунікативної дії, що має надзвичайно важливе методологічне значення для розуміння сутності й природи комунікації.

Варто зазначити, що створення й видання цієї потужної наукової праці українською мовою свідчить про певний етап розвитку соціально-комунікаційної науки, яка досягла рівня сталих термінологічних узагальнень. Вихід друком словника-довідника свідчить про те, що соціальні комунікації у доволі стислий термін пройшли шлях, давно окреслений у наукознавстві: від зародження ідеї — через обговорення концептів на численних конференціях і симпозіумах — до розгортання наукового дискурсу в статтях і збірниках, а також дисертаційних дослідженнях кандидатського й докторського рівнів. Сьогодні ми є учасниками чергового етапу становлення наукового напрямку — згортання інформації через формування його генералізаційної теорії, встановлення зв'язків між поняттями, дотичними до феноменів комунікації різних шаблів соціально-комунікаційного знання.

Останнім часом змінилося уявлення як про роль комунікації в житті суспільства, так і про об'єкт, предмет, мету та методи соціальної комунікації, обумовлюючи новий погляд на її значення у становленні та формуванні суспільства, що віддзеркалює рецензоване видання. Праці інших науковців, на наш погляд, є вужчими порівняно з пропонованим довідником, адже авторка обрала об'єктом дослідження більш конкретне поняття "соціальні комунікації".

Важливо зазначити, що більшість змістовних пояснень базових термінів і словесних конструктивів належить саме авторці — професорці Валентині Олександрівні Ільганаєвій. На основі розкриття базових концептів соціокомунікаційної теорії вона запропонувала власне визначення соціальної комунікації як "способу, у який соціум і людство досягають необхідного стану цілісності, що забезпечує їм рівноважного сталого розвитку та когерентних відносин з природою у просторі Універсуму" (с. 245). Якщо у тлумаченні поняття використано думки інших дослідників, наведено посилання на їхні прізвища. У будь-якому разі у користувача є можливість самостійно чи спираючись на думку авторки сформулювати власне ставлення до певних понять, термінів і визначень комунікативних явищ.

В. Ільганаєва дуже вдало сформулювала принципи, що вирізняють комунікацію як найвищу форму взаємодії в суспільстві порівняно з такими формами, як зв'язок, контакт, спілку-

вання. На думку авторки, головним із цих принципів є принцип комунікаційної єдності, який уможливило аналіз і розгляд єдності суспільної системи, що пробудилася до інтеграції з іншими природними системами. Саме у стані соціальної комунікаційної єдності всі агенти системи взаємодії перебувають в єдності сприйняття їхнього загального світу та ідентифікують себе із загальними цінностями кожного учасника, однаково сприймають мету взаємодії та розуміння спільності завдань, ролей щодо здобуття загального результату. Варто зазначити, що саме комунікаційна єдність утворює міцні та сталі зв'язки між елементами соціальної системи.

Змістовними й науково виваженими є міркування авторки щодо середовищного складника, бо система соціальних комунікацій розгортається в певних природних і суспільно-економічних середовищах. Кожному суспільству для забезпечення обміну й поширення інформації необхідне повноцінне комунікаційне середовище. В. Ільганаєва вважає, що саме воно є носієм різних форм майбутньої організації та існує як єдиний початок. Уперше введено поняття соціально-комунікаційного середовища, потрактоване як "сукупність комунікаційних умов суспільства, які утворюються в результаті формування безлічі перетворених форм смислотворюючої та культуротворюючої діяльності, результати якої прямо призначені для підтримки системи соціальної взаємодії (ЗМІ, бібліотеки, архіви, центри інформації, кінофотоіндустрія, театр, книговидання, служби НТІ, аналітичні центри) або опосередковано через інші сфери соціальної практики генералізують висхідні потоки інформації та знань для подальшої обробки в СК підсистемах (політика, наука, виробництво, економіка, освіта, сфера державного управління, громадські рухи та організації, комунально-побутові спільноти, екологія" (с. 264).

У межах концептуалізації поняття комунікаційного середовища слід зауважити, що воно має властивість динамічно змінюватися, а це призводить до більшого напруження у плані досягнення відповідної однорідності в суспільному масштабі та різних аспектах його існування. Розглядаючи комунікаційне середовище як відображення багатофункціональної системи соціальних зв'язків, взаємовідносин у різних сферах суспільної діяльності, пов'язаних із забезпеченням нагальних потреб суспільства, слід зазначити, що воно, з одного боку, стає джерелом чинників, котрі впливають на соціально-комунікаційні ситуації здійснення комунікаційної взаємодії в суспільстві, з іншого — має часові характеристики. Зокрема, минуле — колективний досвід, системи соціально-комунікативного знання, уміння

та навички, втілені в матеріально-суспільні комунікаційні явища, зразки й традиції комунікаційної дії та соціально-інформаційні й когнітивні процеси; теперішнє — творча колективна праця, ефективно використання досягнень інформаційної індустрії в суспільстві, інноваційній трансформації соціально-культурних здобутків людства через результативну прагматичну діяльність, засновану на використанні цифрових технологій; майбутнє — суспільно необхідні соціально-комунікаційні реальні можливості, перспективні плани, стратегічні проекти, прогресивний розвиток комунікаційного середовища інформаційного суспільства та суспільства знань.

Особливу увагу В. Ільганаєва зосереджує на такому потужному складникові феномену комунікації, як процеси адаптації культурних мов різних націй. Семіотичний підхід до дослідження знакових систем репрезентовано статтями "Семіотика", "Джерела теорії соціальних комунікацій", "Символ", "Повідомлення", "Синтаксис", "Синтактика", "Семантика", "Прагматика", "Семіосфера", "Соціолінгвістика" тощо. Наголосимо, що мовний соціокод має значну кількість аспектів, які аналізує авторка. У цьому сенсі він є умовою соціального буття лише тоді, коли зміст інформаційного повідомлення зрозумілий і людині, яка його генерує, і людині, яка його сприймає.

До найвагомійших наукових здобутків В. Ільганаєвої слід віднести аналіз дефініції термінів "Комунікативна функція", котру авторка розуміє як конкретний спосіб зв'язку, взаємодії об'єктів матеріального світу й суб'єктів соціального життя між собою та "Предмет комунікаційної праці", тобто те, що стає об'єктом комунікаційного впливу для отримання певного продукту або бажаного результату. У цьому контексті дослідниця виокремлює соціально-знакову природу субстанціональних форм соціальної комунікації, книжково-документальну предметність, предметність музейної пам'ятки, знаково-змістовну предметність масових комунікаційних процесів і предметність знання як феномену становлення інформаційно-знанневого рівня комунікації.

Сьогодні дедалі більшої актуальності набувають питання, пов'язані з потребою конкретизації уявлень щодо ролі сучасних комунікаційних технологій в успішному розв'язанні актуальних завдань соціокультурного розвитку. Авторка переконливо доводить, що соціальні комунікації як сукупність процесів і структур забезпечують цілеспрямоване обертання соціальної інформації та знань, яке відбувається на різних рівнях соціально-комунікаційної діяльності, у просторово-часовому континуумі. Якісні досягнення в цих сферах відображено у статтях "Багатоканальність

комунікації", "Глобальні комп'ютерні мережі", "Державна система науково-технічної інформації", "Документальна пам'ять ноосфери", "Електронна бібліотека", "Електронний уряд", "Інформаційна інфраструктура" тощо. Аналіз комунікаційних аспектів у системі документно-інформаційних установ суспільства формує новий рівень понять, провідними серед яких є "Віртуалізація комунікацій", "Віртуальні спільноти", "Електронна книга", "Медіатизація", "Медіатекст", "Мультимедійна інформація".

Імпонує послідовність, вираженість авторського бачення ключових понять. Узгодженими є принципи укладання й чітка структура словниково-довідника. Його виразною особливістю також є доступна форма викладу, лаконічність, послідовність, системність, вивіреність уживаних термінів, коректно виписані "місточки" між розділами, за якими — тривалий ґрунтовний пошук, наукова спостережливість, загострена увага до найдрібніших деталей.

Отже, в умовах кардинальних перетворень і прискорення еволюції загальноцивілізаційних процесів затребуваність дослідження, присвяченого проблемам комунікативних напрямів у вивченні соціальної дійсності, не викликає сумнівів. Наукова спільнота України має унікальну можливість комплексного ознайомлення з феноменом соціальної комунікації.

Сьогодні нагромаджено великий обсяг комунікативного аналізу в різних сферах людського буття. Комунікація входить до числа постійних об'єктів дослідження гуманітарної науки. Без теоретичного знання доволі складно аналізувати й прикладні проблеми. І в цьому науковцям допоможе ґрунтовна праця В. Ільганаєвої, що дає змогу зрозуміти механізми зміни характеру й способу життя сучасної людини, особливості виявів особистості в умовах розвитку соціально-комунікаційного простору й становлення нових соціально-комунікаційних структур суспільства.

Проведено значну копітку роботу з дослідницьким матеріалом, що має змістовні результати й окреслює вектори подальших наукових досліджень сфери соціальних комунікацій.

Ірина Давидова,

*докторка наук з соціальних комунікацій,
професорка кафедри цифрових комунікацій
та інформаційних досліджень ХДАК*

Ольга Біличенко,

*докторка наук з соціальних комунікацій, професорка,
завідувачка кафедри української мови та літератури
ДВНЗ "Донбаський державний педагогічний
університет"*

Надійшла до редакції 6 грудня 2022 року

Пам'яткознавчий портрет України

Культурна спадщина як складова державної освітньо-виховної політики в Україні : кол. моногр. / Гоменюк В. М. [та ін.] ; під заг. ред. Сенченко Н. М., Титової О. М. ; Центр пам'яткознавства НАН України і УТОPIK. — Ніжин : Лисенко М. М., 2019. — 294 [2] с.

Популяризація пам'яток культури серед широких верств населення в межах музейно-педагогічної діяльності покликана виховувати почуття дбайливого ставлення до своєї минуштини. Це завдання, зі свого боку, зумовлює специфічну роботу таких соціальних інститутів колективної пам'яті, як музеї, музеї-заповідники тощо, спрямовану на розв'язання освітніх і виховних завдань.

Цій актуальній темі присвячено колективну монографію співробітників Центру пам'яткознавства НАН України й Українського товариства охорони пам'яток історії та культури "Культурна спадщина як складова державної освітньо-виховної політики в Україні".

Видання складається з 12 статей-нарисів. У першому нарисі, підготовленому д. т. н., проф., п. н. с. Л. Гріффеном та директором Центру, к. і. н., с. н. с., доц. О. Титовою "Місце пам'яткознавства в соціогуманітарному просторі України" (с. 3—27), обґрунтовано теоретичні засади пам'яткознавства як науки. У цьому контексті розглянуто поняття "культура" та "культурна спадщина", визначено взаємозв'язки між пам'яткознавством і джерелознавством, подано характеристику об'єктів культурної спадщини.

У другому нарисі д. і. н. В. Машталіра "Культурна спадщина в історичній ретроспективі і становлення військово-історичних музеїв в Україні" (с. 27—49) наведено розлогу характеристику цього виду музеїв. Висвітлено роль колекціонерів і меценатів другої половини XIX — початку XX ст. у створенні військово-історичних зібрань, що слугували основою формування музейних колекцій. Автор докладно розглянув сучасний стан військово-історичних музеїв у державі та особливості демонстрації пам'яток.

У третьому нарисі д. і. н., доц. С. Муравської "Просвітницька та виховна місія музеїв закладів вищої освіти України" (с. 49—63) розглянуто особливості функціонування різних видів музеїв

у системі вищої школи, а також форми роботи природничих і меморіальних музеїв та кімнат, роль музеїв у підготовці студентів.

Автори четвертого нарису "Культурно-освітня робота Державного політехнічного музею при НТУУ "КПІ ім. І. Сікорського" (с. 63—81) Н. Писаревська та к. і. н. Г. Лупаренко висвітлили специфіку діяльності музею в системі політехнічної освіти. Проаналізовано музейно-педагогічні програми для студентів ЗВО, аспірантів, дитячої аудиторії та військових.

У п'ятому нарисі "Використання пам'яток науки і техніки в освітньо-виховній діяльності" (с. 81—88) к. т. н., с. н. с. В. Константинов висвітлює діяльність музеїв науково-технічного профілю в історичній ретроспективі. Науковець розглянув форми музеєфікації індустріальної спадщини, витоки якої, на його думку, сягають 1927 р. (м. Київ).

У шостому нарисі "Теоретико-методологічні засади пам'яткознавчого дослідження пам'яток археології", підготовленому археологом-пам'яткознавцем, головою Київської обласної організації ГО "Українське товариство охорони пам'яток історії та культури" О. Серовим [1] (с. 88—145), увагу зосереджено на теоретико-методологічних засадах археологічного пам'яткознавства. Автор докладно зупинився на дефініціях понять "культура", "культурна спадщина", "спадщина", "археологічна спадщина", проаналізував праці вчених, а також міжнародні та вітчизняні правові документи щодо охорони культурної спадщини.

Чотири нарис (7—10) підготувала к. і. н., с. н. с. Н. Сенченко. Зокрема, у сьомому — "Освітньо-виховний потенціал церковної спадщини України" (с. 145—159) — досліджено особливості духовно-морального виховання в релігійно-педагогічному контексті, схарактеризовано види церковних пам'яток. Восьмий нарис "Церковні пам'ятки як вагомий чинник освітньо-виховної діяльності" (с. 160—168) присвячено використанню культових споруд. У дев'ятому — "Виховний потенціал церковних пам'яток в умовах інформаційного суспільства" (с. 168—175) — з'ясовано роль церкви в духовному розвитку суспільства. У десятому нарисі "Церковні музеї в контексті освітньої діяльності в Україні наприкінці XIX — початку XX ст." (с. 175—185) стисло розглянуто історію створення церковних музеїв, проаналізовано значення церковної археології, церковно-історичних й археологічних товариств в організації спеціалізованих музеїв.

В одинадцятому нарисі В. Гоменюк та к. і. н., с. н. с. А. Горькової "Освітньо-виховна складова в діяльності Центру пам'яткознавства" (с. 185—197) схарактеризовано діяльність аспірантури при

установі за спеціальністю 26.00.05 Музеєзнавство. Пам'яткознавство й результати співпраці кафедри музеєзнавства та експертизи історико-культурних цінностей Київського національного університету культури і мистецтв з іншими організаціями на ниві підготовки кадрів.

Дванадцятий нарис к. і. н. В. Науменка "Заходи щодо гармонізації, змістовного наповнення та функціональної організації середовища, в якому перебувають фортифікаційні споруди та будівлі оборонного призначення Києва XVIII — початку XX ст. Аналітична записка" (с. 198—203) має прикладний характер, оскільки містить аналіз проблеми музеєфікації такої категорії комплексів та

об'єктів. Дослідник також умістив додаток "Форми впливу фортифікаційних споруд XVIII — поч. XX ст. на міський ландшафт Києва та пропозиції з її сучасного використання" (с. 204—282), в якому згрупував 120 об'єктів, що потребують музеєфікації.

Отже, вихід друком рецензованого видання, що висвітлює сучасний стан пам'яткоохоронної справи та її педагогічні засади, став помітною подією в українському пам'яткознавстві та музеології. Напрацювання авторського колективу монографії можуть бути використані не лише в діяльності установ з охорони пам'яток і музеїв, а також у процесі підготовки майбутніх фахівців із музеєзнавства та пам'яткознавства.

Список використаної літератури

1. *Титова О. М.* Жив і працював з любов'ю / О. М. Титова // Матеріали 20-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції "Актуальні питання науки і техніки", м. Київ, 7—8 жовтня 2021 р. ; Нац. істор.-архітек. Музей "Київська фортеця", Держ. політех. музей при НТУУ "КПІ ім. М. І. Сікорського". — Київ, 2021. — С. 280—282. — Режим доступу: https://www.kyiv-fortress.org.ua/_files/ugd/477701_0d03635703004dad89f7c8463c46dd03.pdf (дата перегляду: 03.12.2022). — Назва з екрана.

Дмитро Кенін,

кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
відділу ретроспективної бібліографії
Книжкової палати України

Надійшла до редакції 5 грудня 2022 року

СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 272-732.2-722.52-662(456.31)Франциск(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2022.12(317).22-26

Микола Сенченко,

директор Книжкової палати України, професор,
e-mail: director@ukrbook.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7445-5185>

Цивілізаційний проєкт "Папська імперія Риму": папи та кардинали Ватикану*

У статті подано стислу характеристику Папи Франциска — аргентинського кардинала-єзуїта. Посівши Святий Престол, він продовжує політику, спрямовану на реалізацію цивілізаційного проєкту "Папська імперія Риму", про який йшлося в попередніх дослідженнях автора.

Ключові слова: Ватикан; Папа Франциск; Папа Іоанн Павло II; "Солідарність"; католики; уніати; орден єзуїтів, цивілізаційні проєкти; світове панування

Мета дослідження: надати уявлення про роль Католицької церкви в історичному розвитку людства; висвітлити політику Папи-єзуїта Франциска I, спрямовану на захист інтересів Ватикану та його курсу на світове панування.

Папа Франциск — єзуїт Хорхе Бергольйо

На початку 2013 р. Бенедикт XVI залишив сан, посилаючись нібито на проблеми зі

здоров'ям, і новим Папою став латиноамериканський єзуїт Х. Бергольйо, який прийняв знакове для католицького світу ім'я Франциска I.

Хорхе Маріо Бергольйо народився в Буенос-Айресі в Аргентині 17 грудня 1936 р., 1958 р. став єзуїтом у віці 11 років, 1992 р. — єпископом-помічником. Від 1998 р. служив архієпископом Буенос-Айреса, 2001 р. був зведений у

* Продовження. Початок див.: Вісник Книжкової палати. 2022. № 4. С. 3—12; № 5. С. 3—9; № 6. С. 12—19. № 7. С. 31—39; № 8. С. 20—24; № 10. С. 25—32; № 11. С. 20—28.

Колегію кардиналів і став аргентинським кардиналом Римо-католицької церкви. У 2001—2013 рр. мав титул священника церкви Сан-Белларміно, 2013 р. на конклаві був обраний Папою Римським, ставши першим понтифіком-єзуїтом.

Варто зауважити, що вступ Х. Бергольйо до ордену єзуїтів, або Товариства Ісуса, у ранньому віці пояснюється не лише особливостями його характеру, а й позицією цього об'єднання в Південній Америці на початку XVII ст.

З погляду букмекерів, Папа Франциск мав стати золотим, навіть більше — алмазним. Могутність сімейств Гани, побудована на торгівлі, мусила поєднатися з геополітичним впливом картерівської команди, до якої належали К. Аннан, Л. Брахімі, глава Пентагону Ч. Хейгел, М. Горбачов і ватиканський богослов Г. Кюнг, який розпочав кампанію проти Бенедикта XVI від моменту його обрання. Кюнг заслужив на спеціальну нагороду горбачовсько-картерівського Будапештського клубу, активним членом якого є колишній "знавець мови дельфінів", а нині наставник західних попзірок і московської професури М. Лайтман.

Чи обов'язково це означає, що "Петро Римлянин", передбачений пророцтвом святого Малахії, стане останнім на ватиканському Престолі? Безперечно, ні. По-перше, "стадом овець", яких, за Малахією, "пастиме" останній, 112-й, Папа, католицькі парафіяни стали ще задовго до його обрання. По-друге, Святий Престол може переїхати в Гану, що анітрохи не суперечитиме Європейській Конституції, а майно в Римі й інших "містах на семи пагорбах" — перейти в управління Трибичної комісії. Звісно, це мало статися не відразу, а після італійських виборів 2018 р., де головною темою, природно, була педофілія Берлусконі в одному флаконі з його ватиканськими зв'язками.

Обрання Бергольйо залишило режисерів без зброї. Він єзуїт, але друг Ратцінгера; він латиноамериканець, але не теоліберал; він консерватор, але не догматик; він етнічний італієць, але чужий римському снобізмові; він аскет, але відданий асоціації, що спочатку служила найпотужнішим "полком" Берлусконі. Вибір зроблено так, що інтриганам нема за що учепитися: провідний орден змінився, а спадкоємність збереглася; корупційний імідж зруйновано, а палаци — на місці.

Вік? Мантру "омолодження" світські критики виголошували постійно, але хіба батько, який не виховав синів, авторитетніший за "молодого фахівця"? До речі, конклав мав у запасі кардинала майже вдвічі молодшого, проте такого ж по-

слідовного консерватора: філіппінець Л. А. Тагле залишився в резерві, зокрема і єзуїтському.

Ю. Волох, найближчий колега К. Санстейна, за кілька днів до конклаву визнав поразку, принаймні помилившись у прогнозах, що "школа Сколи" візьме верх. Вебресурси "учителів демократії" розписалися в лояльності Папі Франциску, залишивши Б. Обаму наодинці з "Чорним Петром", який зазнав поразки. Пророцтво Малахія не справдилося, адже помиляються не лише політологи, а й святі.

Тижнем раніше брат Обама поступився конкурентові на місцевих виборах у рідній Кенії, а 4 березня 2013 р. реформатори цієї країни також програли, здавалося б, добре прораховану гру. У цьому запеклому змаганні неабияке значення мав "опір матеріалів": президентські вибори католик-націоналіст У. Кеніятта виграв у євангеліста-глобаліста Р. Одінги, і не допомогли ані вирок Кеніятті від Міжнародного карного суду, ані підтримка Одінги від Дж. Сакса й К. Аннана.

Проте повернімося до Франциска І. Обрання єзуїта зумовило нові принципи поведінки: дотримання цілковитої слухняності, яку мусив сповідувати кожен член ордену. Як зазначав його засновник І. Лойола у "Духовних вправах", "підлеглий повинен дивитися на старшого як на самого Христа, він повинен підкорятися старшому, як труп, який можна перевертати в усіх напрямках, як палиця, що підкоряється будь-якому рухові, як куля з воску, який можна видозмінювати та розтягувати у всіх напрямках". Відомо, що єзуїтська методика досягнення повного підкорення особи викликала найбільший інтерес у керівників нацистської Німеччини. Саме за принципами ордену єзуїтів створював організацію СС Г. Гімлер, щодо якого Гітлер не дарма зауважував: "Я бачу в ньому нашого Ігнатія Лойола".

Варто зазначити, що перший дзвінок новообраний Папа зробив давньому другові й колезі — тодішньому главі ордену єзуїтів А. Ніколасу. До того ж телефонував особисто, оминувши секретаря, а у пресі цей факт піднесли як свідчення скромності Франциска, який вирішив увести в ужиток просте, неформальне спілкування.

Цей випадок переконливо ілюструє жорстку ієрархію Товариства Ісуса. Річ у тім, що, з одного боку, генерал ордену, або "Чорний Папа", підкоряється безпосередньо понтифікові. З іншого — ставши Папою, Бергольйо залишився членом ордену і згідно з його статутом повинен, як і раніше, підкорятися своєму генералові. Ситуація двозначна, й цілком очевидно, що самостійність нового Папи є доволі відносною. Водночас понтифік має символізувати злиття влади ордену й влади Церкви.

Отже, мимоволі поставало запитання: хто правитиме — "Чорний Папа" чи Папа Римський?

"Бідний" Папа й теологія звільнення

Не менш значущою в умовах загострення боротьби за владу, інформацію та ресурси є ще одна особливість нового Папи — виняткова скромність і демонстративна близькість до простих людей.

Франциск I, справді, ідеально говорить про "бідну Церкву". У ситуації поглиблення світової кризи, коли бідні біднішають, а багаті збагачуються й надалі, поява Папи, який відмовляється від розкішного лімузіна, вельми доречно. Уже в першій своїй проповіді понтифік наголошував на упокоренні, терпінні й пробаченні: "Трохи милосердя робить світ теплішим і справедливішим. Ми повинні зрозуміти милосердя Господа. Бог ніколи не втомлюється прощати. Це ми втомлюємося просити пробачення".

Основу успішної діяльності єзуїтів, як значалося, завжди становила мораль пристосування, що привчає вірян під виглядом виконання духовного закону, по суті, порушувати його, часто несвідомо. "Новий стиль поведінки понтифіка, яким так захоплюються представники ЗМІ, з його показною скромністю, демократичністю і навіть певним запанібратством слід сприймати як складову частину єзуїтської методики поведінки, що припускає максимальне занурення в навколишню культурну реальність". Отже, головне — диявол криється в деталях — не в то му, що говорить новий понтифік, а в тому стратегічному завданні, для виконання якого його обрали.

А завдання полягає в зміцненні влади транснаціональних власників. Для цього й потрібна ілюзія справедливої Церкви — рятівника бідних, а курс Папи на створення "бідної Церкви" варто розглядати як методику послаблення пильності вірян, поки еліти привласнюватимуть національні багатства католицьких країн, насамперед Латинської Америки.

З феноменом "бідного" Папи пов'язана ще одна особливість Франциска — ставлення до теології звільнення (ТЗ), від якої Бергольйо дистанціювався ще на початку кар'єри. Однак прямий зв'язок із цією доктриною виразний у його риториці, яку так уподобали латиноамериканські католики.

Річ у тім, що ТЗ базується на засадах соціальної справедливості, боротьби з бідністю як громадським гріхом. Для кращого розуміння проблеми наведемо кілька основних принципів цієї доктрини:

— християнський порятунок недосяжний без економічного, політичного, соціального та ідеологічного звільнення як вагомої ознаки людської гідності;

— потрібно знищити експлуатацію, свавілля й несправедливість цього світу;

— необхідно гарантувати людям доступні освіту й охорону здоров'я;

— бідність є громадським гріхом;

— бідні завжди мають усвідомлювати, що залучені у процес класової боротьби;

— спочатку слід забезпечити людині гідні умови життя, а лише потім наvertати її до віри, якщо вона виявляє бажання.

Отже, прибічники цього напряму вважають, що бідність є джерелом громадського гріха. Саме тому активний розвиток теології звільнення у 1960-х рр. у Латинській Америці призвів до нового прочитання Біблії й визнання Христа не лише Утішником, а й Визволителем пригноблених. Через це ТЗ часто розуміють як форму християнського соціалізму.

У Латинській Америці християнська місія виконує особливу роль захисту справедливості для бідних і пригноблених, особливо через політичну діяльність. До речі, найбільшого поширення ця доктрина здобула саме серед єзуїтів, які, зокрема, навчали: "Боротьба за віру та боротьба за справедливість невіддільні. Віра в Бога буде мертвою, якщо до слабкого, бідного й пригнобленого виявляти лише співчуття та опікати його. Істинна віра потребує солідарності з ним".

Вплив теології звільнення в католицизмі похитнувся після того, як К. Маккрорі видав акт про її офіційне засудження у 1980-х рр., а адепти стали зазнавати переслідувань Іоанна Павла II, а згодом і Бенедикта XVI. Останній як глава Конгрегації доктрини віри також неодноразово засуджував цю течію.

Проте на користь теології звільнення висловилися видатні церковні діячі, зокрема архієпископ О. А. Ромеро, який викривав олігархічну диктатуру, через що 1980 р. був убитий правими бойовиками. Мати Тереза під час візиту на Кубу 1986 р. описала співвідношення християнської й соціалістичної доктрин: "Я вважаю вчення Христа глибоко революційним і повністю відповідним справі соціалізму. Воно не суперечить навіть марксизму-ленінізму".

Християни Латинської Америки знаходять у ТЗ відповіді на чимало важливих питань, наприклад, як зробити, щоб віра не відчужувала, а звільняла? У. Чавес — один із прибічників теології звільнення, сформулював цю думку так: "Ісус Христос, поза сумнівом, був історичною фігурою — повстанцем, одним із наших, антиімперіалістом. Він повстав проти Римської імперії. Христос був революціонером. Він повстав проти релігійних ієрархій. Він повстав

проти економічної влади того часу. Він віддав перевагу смерті для захисту своїх гуманістичних ідеалів, і він жадав змін. Він був нашим Ісусом Христом". Очевидно, що Ватикан не міг прийняти та схвалити таку революційну спрямованість. Проте використання певних елементів теології звільнення саме єзуїтами з метою проникнення в революційні організації та залучення селянських мас Латинської Америки до орбіти впливу вкладається в їхню методику соціальної та культурної мімікрії.

Світові ЗМІ часто цитують вислови нового Папи, що відрізняються соціальною спрямованістю, але з виразним духом примиренства зі встановленим ладом неоліберальної епохи. Наприклад, "несправедливий розподіл благ залишається сталим, провокуючи ситуацію громадського гріха, що обмежує можливості повноцінного життя багатьом нашим братам" чи "працюватимемо разом і разом підемо шляхом братерства та любові. Молімося один за одного, за увесь світ, сповнений великого братерства".

Папа начебто й засуджує нерівність, але водночас констатує її незмінність і робить головний висновок: навіть у несправедливому світі все одно є "братерство". Отже, на підсвідомому рівні у пастви формується образ безневинних багатих, нівелюються соціальні розбіжності, виховується політична пасивність.

Ватикан як чинник глобального управління

Перелічені "особливості", пов'язані з особою нового Папи, а також із ситуацією всередині й навколо Ватикану, свідчать про подальші серйозні зміни у світовій системі. І одним із головних векторів цих змін є Латинська Америка. Таке твердження засновано на історичній аналогії. Слід нагадати, що 16 жовтня 1978 р. під ім'ям Іоанн Павло II Святий Престол очолив поляк К. Войтила. Він став не лише першим за останні 455 років наймолодшим Римським Папою неіталійського походження, а й першим в історії понтифіком слов'янського походження. Після його обрання по дії в Польщі та всьому соціалістичному таборі розвивалися нестримно. До того ж саме Іоанн Павло II став для багатьох поляків (і не лише для них) ідеологом та символом боротьби з політичним режимом.

Утім, справа не так у символізмі, як в організації конкретної діяльності. Зокрема, створене 1980 р. опозиційне профспілкове об'єднання "Солідарність" отримувало суттєву допомогу через костьоли, не кажучи вже про пропаганду, яку вели під час церковних служб. Завдяки цілеспрямованій підтримці влітку 1989 р. у соціалістичній Польщі було сформовано перший

за 45 років некомуністичний уряд. У грудні 1990 р. президентом Польщі було обрано лідера "Солідарності" Л. Валенсу, а Польська Народна Республіка припинила існування.

Проте повернімося до Південної Америки. Символічно, що зміни у Ватикані сталися одночасно зі смертю У. Чавеса, який уособлював антиглобалістську Латинську Америку. Багато експертів і сам венесуельський лідер припускали, що причини його онкологічної хвороби створено штучно, як і в інших латиноамериканських політиків-лівоцентристів, які борються за прискорення південноамериканської інтеграції на противагу домінуванню США. Зокрема, рак діагностували у 10 президентів континенту (!). Двоє з них — Н. Кіршнер та У. Чавес — уже померли.

Інформація не лише для довідки, а й для серйозних роздумів і висновків. Карциному щитоподібної залози виявили у колишньої президентки Аргентини К. Ф. де Кіршнер, вдови та спадкоємиці Н. Кіршнера. Сам президент Кіршнер, друг Чавеса, помер роком раніше від раку кишківника, йому було 60 років. Ще одному близькому другу й соратникові Чавеса — 66-річному президентові Бразилії Л. да Сільві — свого часу лікарі діагностували рак горла. У 2011 р. Сільву змінила на президентському посту Д. Русеф, у якої діагностували рак грудей. У 59-річного президента Парагваю Ф. Луго знайшли лімфому. У 54-річного президента Болівії Е. Моралеса — рак носа, у 62-річного президента Колумбії Х. Кальдерона — рак простати. Очолує сумний список Ф. Кастро, який попереджав друга Чавеса про "онкологічну заразу". У кубинського лідера діагностували рак кишківника, до якого згодом додалася злоякісна пухлина простати. Усі ці факти змушують сумніватися у простому збігові обставин і свідчать про застосування новітніх технологій. Хоча прямих доказів цьому доки немає. Упевнений, що доки немає.

Стосовно відносин У. Чавеса з Церквою, то вони були настільки напруженими, що в майбутньому могли спричинити розрив між Венесуелою і Ватиканом, який підтримував опозицію команданте. Натомість Чавес виявляв прихильність до "Реформованої католицької церкви Венесуели", що симпатизувала лівому проекту. Варто зауважити, що її священниками є клірики, заборонені у служінні католицькими єпископами за різні канонічні порушення, як-от виступи проти обов'язкового celibату, лібералізація гомосексуальних стосунків, розлучень тощо.

Обрання латиноамериканського Папи символізувало кінець епохи Чавеса та перехід естафети на континенті від "народних політиків", які захищають бідних, до "бідної Церкви". Однак насправді йдеться про можливість "нової"

Католицької церкви перехопити соціальні гасла в національно налаштованих політиків Латинської Америки й надати їм змісту, вигідного й безпечного для наднаціональних структур.

Отже, боротьба за Святий Престол полягає, по-перше, у прагненні світової еліти якнай-ефективніше вбудувати Католицьку церкву в систему нового посткризового ладу, що наразі формується. Це рівень глобального управління. По-друге, йдеться про реформатування впливу в Латинській Америці, що неможливо без участі Католицької церкви. Це рівень регіонального управління.

І в тому, і в іншому разі необхідно контролювати фінанси — звідси й перехід Банку Ватикану під опіку мальгійців; формування нової світової релігії, тобто "нової евангелізації". Йдеться про зближення різних культур і релігій, причому особливу увагу зосереджено на Сході.

Над цим питанням багато років працював колишній генерал Товариства Ісуса — іспанець А. Ніколас. В інтерпретації єзуїтів евангелізацію розуміють як екуменічну відкритість, міжрелігійний діалог, що має на меті сформувати єдину світову релігію під орудою Папи Римського, який також перебуває під контролем "Великого Брата" — "Чорного Папи".

Показово, що Всесвітній єврейський конгрес (ВСК) надзвичайно тепло привітав нового пон-

тифіка. Президент ВСК Е. М. Бронфман заявив, що добре знає Франциска як людину, завжди відкрити до діалогу, здатну налагодити тісний зв'язок між католицизмом та іншими релігіями. Більше того, ВСК сподівається, що новий Папа вживатиме заходів щодо священнослужителів, які заперечують Голокост, і зміцнить зв'язки між Ватиканом та Ізраїлем. Друг Франциска Б. Тененбаум також прихильно висловився про нього: "Це людина дуже проста, дуже скромна й духовна. Частіше за інших пап він брав участь у численних міжрелігійних зустрічах. У нього безліч друзів-рабинів, з якими він публікував свої книги. Він відвідував багато синагог. Це людина, позначена глибокою пошаною до усіх осіб, які мають право на відмінність".

Зрештою, можна констатувати, що сукупність наведених "особливостей" нового Папи, а також зміни в системі Ватикану та події, що супроводжували обрання Франциска, свідчать про початок чергового етапу трансформації світової системи. Головна битва розгортатиметься не лише в Латинській Америці та довкола неї, а й на теренах колишнього Радянського Союзу, Польщі та України.

Постає логічне запитання: чому саме на території нашої країни?

(Далі буде)

Список використаної літератури

1. Ачлей А. Битва глобальных проектов. В 3 ч. Часть 1. Евреи, католики, шииты, "васпы" / Александр Ачлей. — Москва : Вольт, 2011. — 240 с.
2. Браун Д. Ангелы и демоны / Д. Браун ; перевод с английского Г. Б. Косов. — Москва : АСТ : Люкс, 2005. — 606 с.
3. Гризингер Т. Иезуиты. Полная история их явных и тайных деяний от основания ордена до настоящего времени / Теодор Гризингер. — Минск : Минская фабрика цветной печати, 2004. — С. 58.
4. Фраттини Э. Священный Альянс. Палачи и шпионы Ватикана / Эрик Фраттини. — Москва : Эксмо, 2007. — 576 с.

Mykola Senchenko,

Director of the Book Chamber of Ukraine, Professor

Civilization project "Papal Empire of Rome": popes and cardinals of the Vatican

The article presents a brief description of Pope Francis, an Argentine Jesuit cardinal from Buenos Aires. 85-year-old Jorge Mario Bergoglio was born on December 17, 1936. Before being elected pontiff, he held the post of Argentine cardinal of the Roman Catholic Church. He served as the archbishop of Buenos Aires since 1998. He was elevated to the College of Cardinals in 2001. He is the first Jesuit pope. Occupying the Holy See, he continues the policy aimed at the implementation of the "Papal Empire of Rome" civilizational project, which was discussed in the author's previous studies.

Keywords: *Vatican; Pope Francis; Pope John Paul II; "Solidarity"; Catholics; uniates; Jesuit order, civilization projects; world domination*

References

1. Achlej A. (2011). *Bitva globalnyh proektov. V 3 ch. Chast 1. Evrei, katoliki, shiity, "vaspy"*. Moskva: Volant.
2. Braun D. (2005). *Angely i demony*. Moskva: AST: Lyuks.
3. Grizinger T. (2004). *Iezuity. Polnaya istoriya ih yavnyh i tajnyh deyanij ot osnovaniya ordena do nastoyashego vremeni*. Minsk: Minskaya fabrika cvetnoj pechati.
4. Frattini E. (2007). *Svyashennyj Alyans. Palachi i shpiony Vatikana*. Moskva: Eksmo.

Надійшла до редакції 28 листопада 2022 року

УДК 378.091.2/.3:[027.021+004.77](477)(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2022.12(317).27-32

Надія Бачинська,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри інформаційних технологій Київського
національного університету культури і мистецтв,
e-mail: n.bachynska17@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3912-7108>

Інформаційно-ресурсне забезпечення навчальної діяльності студентів спеціальності "Інформаційна, бібліотечна та архівна справа"

У статті окреслено види й типи інформаційно-ресурсного забезпечення та їхній педагогічний потенціал в освітній діяльності студентів спеціальності "Інформаційна, бібліотечна та архівна справа" (ІБАС) у закладі вищої освіти (ЗВО).

Інформаційно-ресурсне забезпечення навчальної діяльності студентів визначено як систему інформаційно-комунікаційних ресурсів навчально-методичного, наукового та професійного спрямування, що використовуються як джерела в підготовці кваліфікованого та конкурентоспроможного фахівця, для його професійного розвитку в системі вищої професійної освіти.

Наголошено на специфіці навчально-методичного забезпечення за спеціальністю ІБАС, через інноваційність освітньо-професійних програм (ОПП), як-от "Менеджмент соціально-комунікаційних мереж. Інтернет-маркетинг", "Інтернет-журналістика та блогінг", "Медіакомунікації та діджитал продакшн", "Менеджмент веб-проектів, дизайн цифрового контенту".

Зауважено, що навчальні дисципліни професійного спрямування, згідно з ОПП, містять авторські підходи до трансляції апробованих практичних знань у площину навчального предмета й вимагають розроблення відповідного навчально-методичного забезпечення.

З'ясовано, що конвергентність ОПП потребує віддзеркалення в навчально-методичних матеріалах взаємозв'язку предметних полів — медіакомунікацій, маркетингу, журналістики — зі сферою документно-інформаційної та соціально-комунікативної діяльності за спеціальністю "Інформаційна, бібліотечна та архівна справа".

Ключові слова: інформаційні ресурси; інформаційно-ресурсне забезпечення; навчальна діяльність студентів; інформаційна; бібліотечна та архівна справа

Постановка проблеми. Інформаційно-ресурсне забезпечення є системотвірним складником формування навчальної діяльності у закладах вищої освіти.

Чинниками, що актуалізують розвиток інформаційно-ресурсного забезпечення освітнього процесу, є збільшення обсягу самостійної роботи студентів, зумовлене карантинними обмеженнями 2020—2021 рр., а надалі — умовами воєнного стану (2022); розвитком дистанційного навчання; концепціями "відкритої освіти" в контексті інтеграції до європейського освітнього простору; зміни законодавчо-нормативної бази вищої освіти в Україні.

Проблема формування та використання інформаційних ресурсів у навчанні студентів актуальна з погляду практики освітньої діяльності, а саме зміни організаційних форм, превалювання дистанційної форми навчання та проходження виробничої практики, що передбачає створення комплексу інформаційних ресурсів не тільки для опанування освітніх компонентів програми, а й входження у професію, професійної соціалізації протягом навчання у ЗВО.

За такого підходу інформаційно-ресурсне забезпечення розглядаємо як систему інформацій-

но-комунікаційних ресурсів навчально-методичного, наукового та професійного спрямування, що використовуються як джерела в підготовці кваліфікованого та конкурентоспроможного фахівця, для його професійного розвитку в системі вищої професійної освіти.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Діяльність бібліотек України в системі сучасних інформаційних комунікацій та їх роль у навчально-виховному процесі ЗВО висвітлено у працях бібліотекознавців та дослідників педагогічної сфери. Поміж таких досліджень виокремимо статтю В. Барабаш і Л. Глебової [2], у якій увагу зосереджено на інформаційних ресурсах бібліотеки технічного закладу, зосібна у зв'язку з відкриттям в університеті нової спеціальності "Інформаційна, бібліотечна та архівна справа".

Низку праць присвячено питанням навчально-методичного забезпечення у професійній підготовці фахівців за спеціальністю ІБАС, зокрема в публікації Н. Бачинської та О. Клименко [3] окреслено основні тенденції формування фонду навчальної літератури для підготовки фахівців за спеціальністю "Інформаційна, бібліотечна та архівна справа"; у дисертації О. Кухтяк [6] розроблено модель формування підготовки бакалаврів ін-

формаційної, бібліотечної та архівної справи до професійної діяльності із застосуванням оновленого комплексу навчально-методичного забезпечення.

Для магістерської програми здобувачів спеціальності ІБАС науковці О. Матвієнко та М. Цивін [7] запропонували інноваційні види навчальної літератури, як-от монографія для магістрантів. Дослідники наголошують на відмінності підручника для магістерської підготовки від підручника для бакалаврської, відповідно до компетентностей, що мають бути сформовані.

Багатоаспектний пошук у проблематиці інформаційно-ресурсного забезпечення підготовки фахівців зумовлює **мету дослідження**, що полягає в окресленні видів і типів інформаційно-ресурсного забезпечення та виявленні їхнього педагогічного потенціалу в освітній діяльності студентів спеціальності "Інформаційна, бібліотечна та архівна справа".

Виклад основного матеріалу дослідження. Кластери інформаційно-ресурсного забезпечення підготовки фахівців у формуванні освітньо-інформаційного середовища сфокусовано за такою градацією:

- навчально-методичне забезпечення дисциплін освітньо-професійної програми;
- ресурси професійної соціалізації майбутнього фахівця;
- наукові ресурси фахового спрямування для забезпечення науково-дослідної роботи студентів.

Ці кластери репрезентовано в різних формах доступу:

- інформаційні ресурси університетських бібліотек та наукових бібліотек України — мережеві й традиційні;
- інформаційні ресурси платформ дистанційного навчання університетів;
- навчально-методичні ресурси сайтів університетів (вітчизняних і зарубіжних);
- мережеві інформаційні ресурси професійно-комунікативного спрямування в документно-інформаційній сфері (бібліотек, архівів, громадських та урядових організацій).

Слушною є думка дослідниці С. Антошук [1], яка розширює межі зазначених градацій і пропонує класифікацію електронних освітніх ресурсів за такими ознаками:

- функціональне призначення;
- структура;
- організація тексту;
- характер вихідних даних;
- цільове призначення;
- група користувачів;
- наявність друкованого еквіваленту;
- природа основних даних;
- ступінь дидактичного забезпечення;

- вид освітньої діяльності;
- характер взаємодії користувача та освітніх електронних ресурсів;
- технологія розповсюдження;
- форма власності.

Відповідно до специфіки освітньої діяльності навчально-методичні інформаційні ресурси підготовки студентів ІБАС містять доволі повний перелік необхідних видів для лекційного супроводу, практикумів, самостійної роботи, самоосвіти, курсів та системи підвищення кваліфікації. Це можуть бути друковані видання та електронні — з наявністю чи без паперових аналогів, відкритими або їх використання здійснюється з дозволу адміністратора ресурсів за наявності логіна та паролю користувача.

Навчально-методичний супровід дисциплін за ступенем дидактичного забезпечення охоплює всі компоненти освітніх програм спеціальності ІБАС. Це навчальні посібники, підручники, робочі програми, силабуси, методичні рекомендації до виконання практичних і самостійних робіт, програми наскрізної практики.

Слід зосередити увагу на специфіці навчально-методичного забезпечення інноваційних освітньо-професійних програм (ОПП), як-от: "Менеджмент соціально-комунікаційних мереж. Інтернет-маркетинг", "Інтернет-журналістика та блогінг", "Медіакомунікації та діджитал продакшн", "Менеджмент веб-проектів, дизайн цифрового контенту" тощо.

Навчальні дисципліни професійного спрямування, які викладають згідно з ОПП, містять авторські підходи до трансляції апробованих практичних знань у площину навчального предмета. Наприклад, вивчення дисципліни "Вступ до фаху" потрібно для того, щоб ознайомити студентів із майбутньою професією, сформувані цілісне уявлення про неї, спонукати до опанування необхідних знань і навичок упродовж навчання у вищій школі, окреслити аспекти розвитку "цифрових" професій інформаційного профілю та основні трудові функції майбутнього фахівця тощо.

Навчально-методичне забезпечення таких дисциплін потребує навчально-методичних посібників, які за змістом і структурою відрізняються від традиційних і містять не тільки апробовані, загальноновизнані знання та положення, а й різні думки щодо певної проблеми. Серед дисциплін, які забезпечені однойменними навчальними посібниками, слід виокремити такі: "Вступ до фаху", "Інформаційний бізнес", "Інформаційно-аналітична діяльність", "Інформаційні продукти, послуги, ринок", "Системний аналіз інформаційних процесів", "Аналітико-синтетичне опрацювання документів".

Навчально-методичні посібники з нових дисциплін, зокрема "Інтернет-маркетинг: кейси, тренди, інструменти", "Digital-маркетинг і SMM", передбачають перелік доступних наукових праць, у тому числі мережеві ресурси, матеріали наукових конференцій, практичних досліджень, і висвітлюють сучасні тенденції галузі. Відтак постає питання про доречність підготовки традиційних навчальних посібників, контент яких швидко втрачає актуальність. Тому викладачі розробляють навчально-методичні комплекси та оприлюднюють їх на платформі електронного навчання КНУКіМ (<https://elearn.knukim.edu.ua/>).

Конвергентність зазначених ОПП потребує віддзеркалення в навчально-методичних матеріалах взаємозв'язку предметних полів медіакомунікацій, маркетингу, журналістики зі сферою документно-інформаційної та соціально-комунікативної діяльності за спеціальністю "Інформаційна, бібліотечна та архівна справа".

У контексті інформаційно-ресурсного забезпечення підготовки фахівців за спеціальністю ІБАС варто згадати концепцію "відкритої освіти", ключовим принципом якої є можливість її вдосконалення "...за рахунок зростання доступності освітніх ресурсів і засобів та використання колективного теоретичного і практичного розуму освітньої спільноти" [4, с. 22].

Отже, доцільним є використання навчально-методичного забезпечення закладів вищої освіти, розміщене у вільному доступі на їхніх сайтах, зокрема освітні програми та компоненти (програми дисциплін й силабуси). Наприклад, лінк кафедри культурології та міжкультурних комунікацій Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв — <https://nakkkim.edu.ua/instituti/instituti-institut-praktichnoji-kulturologiji-ta-art-menedzhmentu/kafedra-kulturolohii-ta-mizhkulturnykh-komunikatsii>; лінк кафедри медіапродюсування та видавничої справи факультету журналістики Київського університету імені Бориса Грінченка — <https://fj.kubg.edu.ua/struktura/kafedry/kafedra-reklamy-ta-zviazkiv-zhromadskistiuv/navchalno-metodychna-robota.html>.

Навчально-методичні ресурси підготовки студентів спрямовані також на їх самостійну роботу, головною метою якої є формування пізнавальної активності, основних умінь і навичок роботи з навчальними матеріалами, поглиблення та розширення здобутих знань, підвищення рівня організованості тощо.

Основним завданням самостійної роботи студентів є опанування в повному обсязі основної освітньої програми та послідовне набуття навичок ефективної самостійної професійної (практичної й науково-теоретичної) діяльності.

Самостійну роботу студентів нині регламентують Положення ЗВО, що визначають принципи й порядок її організації. У цих документах окреслено вимоги до організаційного, методичного, інформаційного та матеріально-технічного забезпечення самостійної роботи студентів, визначено роль та завдання підрозділів університету в її організації та критерії оцінювання результатів.

Водночас самостійну роботу студента слід розглядати не лише як частину загального обсягу навчального часу на вивчення конкретної дисципліни та опанування освітньої програми загалом, а й у ширшому сенсі — як складник професіоналізації, професійної соціалізації та подальшого професійного спрямування фахівця.

Проблеми професійної соціалізації студентів спеціальності ІБАС безпосередньо пов'язані з проблемами її інформаційно-ресурсного забезпечення. Представники психолого-педагогічної науки та соціологи питання соціалізації, зокрема професійної соціалізації студентів протягом навчання у ЗВО, порушують у науковому дискурсі. Дослідники аналізують теоретичні особливості соціалізації особистості; зміст та характеристики поняття "професійна соціалізація особистості"; роль і значення професійної соціалізації в соціально-професійному становленні особистості [10].

Сукупність сформованих підходів до поняття "професійна соціалізація студента в закладі вищої освіти" дає змогу окреслити її як спільну діяльність і комплекс взаємозв'язків між навчально-виховним процесом у ЗВО, професійною спільнотою та роботодавцями, зумовлених розвитком інформаційного поля професійної діяльності майбутнього фахівця.

Дослідниця С. Дубова [5] виокремила низку суперечностей соціального та педагогічного походження, які й нині залишаються актуальними та можуть бути екстрапольовані на сучасні процеси підготовки студентів спеціальності ІБАС:

— у нинішніх умовах молодь опинилась у сфері реалізації соціальних, у тому числі й професійних, ризиків;

— молода людина обирає професію в умовах значної соціальної динаміки, активних суспільних трансформацій і недостатнього особистого досвіду, що потребує життєвого та фахового становлення на всіх етапах професійного навчання;

— активно відбуваються процеси інституціоналізації професій документно-інформаційного профілю, що потребує створення в межах ЗВО передумов для формування професійної ідентичності, для розвитку особистості студента й створення умов для самореалізації та мобільності фахівця на ринку праці в сучасних умовах після закінчення ЗВО;

— увагу професорсько-викладацького складу ЗВО насамперед спрямовано на зміст професійно орієнтованих дисциплін та методика їх викладання, а фахова соціалізація студентів розглядається як процес імпліцитного навчання та відбувається безсистемно.

Окремим кластером у пропонованому дослідженні виділено наукові ресурси професійного спрямування для забезпечення науково-дослідної роботи студентів, що становить один із напрямів їхньої самостійної роботи та є важливим чинником підготовки висококваліфікованих фахівців. Наукова робота студентів являє собою комплекс форм і методів формування творчого мислення, засвоєння теоретичних знань, набуття практичних навичок дослідника та постає у двох основних варіантах: 1) ознайомлення студентів зі специфікою дослідницької праці, засвоєння ними навичок цієї праці; 2) власне наукові дослідження, які здійснюють студенти під керівництвом професорсько-викладацького складу ЗВО.

Науково-дослідна діяльність студентів потребує широкого кола інформаційних ресурсів у друкованій та електронній формах.

Джерела наукової інформації для студентів спеціальності ІБАС репрезентовано фаховими виданнями з бібліотечної, архівної справи та соціальних комунікацій: "Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук", "Бібліотечний вісник", "Вісник Книжкової палати", "Архіви України" та інші, науковими виданнями із суміжних галузей знань, зокрема соціальних комунікацій.

Особливу роль у системі інформаційного забезпечення розвитку наукового потенціалу дослідницької діяльності студентів відіграють бібліотеки України. Наприклад, до широкого спектра наукових матеріалів надає доступ загальнодержавна розподілена електронна база даних "Національний репозитарій академічних текстів" [9]:

— дисертації на здобуття наукових ступенів та автореферати дисертацій;

— кваліфікаційні випускні роботи здобувачів вищої освіти;

— статті в наукових виданнях, у тому числі всі статті (сукупність статей), на підставі захисту яких присуджено науковий ступінь;

— монографії, у тому числі ті, на підставі захисту яких присуджено науковий ступінь;

— наукові видання;

— звіти у сфері наукової та науково-технічної діяльності;

— депоновані наукові роботи;

— підручники, навчальні посібники та інші науково- та навчально-методичні праці;

— публікації, розміщені авторами на інтернет-платформах для обміну науковими публікаціями.

Науково-дослідна діяльність студентів як професійно орієнтована технологія [8] дає змогу вирішити комплекс проблем, пов'язаних із формуванням їхньої професійної компетентності — залучення студентів до наукових досліджень, і сприяє формуванню моделі університету дослідницького характеру відповідно до практики багатьох зарубіжних країн.

Зазначимо, що поміж значної кількості заходів, способів і методів професійної соціалізації студента, варто звернути увагу на наявні в соціальних мережах інформаційні ресурси професійної комунікації, розміщені на сторінках бібліотек, архівів, урядових і громадських організацій, кафедр, що здійснюють підготовку студентів за спеціальністю ІБАС. Сторінки організацій, розміщені в соціальній мережі за цільовим призначенням, у наведеній вище класифікації, значною мірою належать до рекламних, оскільки містять викладені у заохочувальній формі повідомлення щодо продуктів (навчальні програми, освітні послуги, навчальні заходи з метою створення попиту на них, пропозиції бібліотечних послуг, анонси подій тощо). Водночас ці інформаційні ресурси є потужним засобом професійної комунікації та інформаційно наповненим джерелом відомостей про напрями розвитку сфери документно-інформаційних комунікацій, інновацій, вакансії тощо.

Для прикладу наведемо сторінки таких груп:

1. Бібліотеки, повні людей. Група для тих, хто створює і хто шукає Третє місце. Бібліотека — Третє місце, простір поза домом і поза роботою, де зустрічаються люди і втілюються ідеї (<https://www.facebook.com/groups/1430481810499680>).

2. Тільки жваві бібліотекарі. Бібліотечні події (<https://www.facebook.com/groups/404139549629622>).

3. Бібліотеки — ініціативна група Асамблеї діячів культури України. Мета групи: обмін ідеями, інноваціями і т. п., які сприяють якісним змінам та розвитку бібліотек та бібліотечної справи; обговорення та пошук спільних рішень у вирішенні актуальних питань інформаційно-бібліотечної спільноти (<https://www.facebook.com/groups/biblio2miny>);

4. Інноваційний медіапростір бібліотеки. Ініціативна група, створена для сприяння професійному спілкуванню працівників бібліотек, обміну ідеями, інноваціями, обговорення та пошуку спільних рішень у вирішенні проблем цифрових трансформацій бібліотек (<https://www.facebook.com/groups/393464609419326>).

5. Українська бібліотечна асоціація/Ukrainian Library Association. Незалежна всеукраїнська громадська організація, що об'єднує на добровільних засадах осіб, які професійно пов'язані з бібліотечною справою (<https://www.facebook.com/ula.org.ua>).

6. Доступ до архівів: Державна архівна служба України — урядова організація, центральний орган виконавчої влади (<https://www.facebook.com/archives.ua>);

7. Академія Інтернет-Маркетингу Webpromoeexperts. Здійснює діяльність у сфері освіти по інтернет-маркетингу в Україні, проводить навчання за напрямками: SEO, контекстна та таргетована реклама, веб-аналітика, SMM, контент та email-маркетинг (<https://www.facebook.com/webpromoeexperts/>).

8. Ефективні інтернет-маркетологи. Група для маркетологів: випускників WebPromoExperts та їхніх колег, оптимізаторів, борців за конверсію та дешевий клік. Пропонуються цікаві статті, нові вакансії, дружні поради (<https://www.facebook.com/groups/academy.webpromo>).

9. Українська спілка блогерів (УСБ). Громадська організація, створена незалежними українськими блогерами, які ведуть авторські блоги суспільно-політичної тематики (<https://www.facebook.com/groups/uabloggers.org>).

10. Сторінки кафедр, що здійснюють освіту за спеціальністю "Інформаційна, бібліотечна та архівна справа": Київського національного університету культури і мистецтв, Київського університету імені Бориса Грінченка, Національного транспортного університету, Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, Європейського університету, Львівської політехніки та інших.

Зазначимо, що не тільки "споживання" розміщеного контенту, а й створення власних сторінок

професійного (освітньо-професійного) спрямування та генерування студентами оригінального контенту є вагомим чинником набуття soft skills ("м'яких навичок") у колективній та проєктній діяльності.

Висновки. Інформаційно-ресурсне забезпечення навчальної діяльності студентів є системою інформаційно-комунікаційних ресурсів навчально-методичного, наукового та професійного спрямування, що використовуються як джерела в підготовці кваліфікованого та конкурентоспроможного фахівця, для його професійного розвитку в системі вищої професійної освіти.

Специфіка навчально-методичного забезпечення за спеціальністю ІБАС полягає в інноваційності освітньо-професійних програм, як-от: "Менеджмент соціально-комунікаційних мереж. Інтернет-маркетинг", "Інтернет-журналістика та блогінг", "Медіакомунікації та діджитал продакшн", "Менеджмент веб-проєктів, дизайн цифрового контенту".

Навчальні дисципліни професійного спрямування, які викладають за цими ОПП, містять авторські підходи до трансляції апробованих практичних знань у площину навчального предмета й потребують розроблення відповідного навчально-методичного забезпечення.

Конвергентність зазначених ОПП потребує віддзеркалення в навчально-методичних матеріалах взаємозв'язку предметних полів медіакомунікацій, маркетингу, журналістики зі сферою документно-інформаційної та соціально-комунікативної діяльності за спеціальністю "Інформаційна, бібліотечна та архівна справа".

Список використаних літератури та джерел

1. Антошук С. В. Інформаційно-освітні ресурси відкритої освіти / С. В. Антошук. — Режим доступу: <https://www.slideshare.net/Kalachova/ss-30706764> (дата звернення: 08.12.2022). — Назва з екрана.
2. Барабаш В. Інформаційні ресурси бібліотеки закладу вищої освіти як джерело розвитку інтелектуального та духовного потенціалу студентів / В. Барабаш, Л. Глебова // Соціум. Документ. Комунікація. Серія: Історичні науки. — 2019. — Вип. 6/2 (Спецвипуск). — С. 11—27.
3. Бачинська Н. Підготовка майбутніх фахівців зі спеціальності 029 "Інформаційна, бібліотечна та архівна справа": основні тенденції формування фонду навчальної літератури / Н. Бачинська, О. Клименко // Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук. — 2021. — № 8. — С. 102—116.
4. Відкрита освіта: Колективний розвиток освіти через відкриті технології, відкритий контент і відкрите знання / за ред. Т. Ійосі та М. С. Віджая Кумара ; передм. Джона Сілі Брауна ; пер. з англ. А. Іщенко та О. Насика. — Київ : Наука, 2009. — Режим доступу: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2009_2/vidkryta_osvita_2009.pdf (дата звернення: 08.12.2022). — Назва з екрана.
5. Дубова С. В. Підготовка документознавців для сфери державного управління в Україні (1995—2008 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук / Дубова Світлана Володимирівна ; Держ. акад. кер. кадрів культ. і мистец. — Київ, 2010. — 19 с.
6. Кухтяк О. Я. Особливості навчально-методичного забезпечення професійної підготовки бакалаврів інформаційної, бібліотечної та архівної справи : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Кухтяк Олександра Ярославівна ; Національний університет "Львівська політехніка". — Львів, 2019. — 24 с.
7. Матвієнко О. В. Монографія для магістрантів спеціальності "Інформаційна, бібліотечна та архівна справа" як інноваційний вид навчально-методичної літератури / О. В. Матвієнко, М. Н. Цивін // Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі : матеріали П'ятої міжнародної наукової конференції 23—24 червня 2022 р. — Київ : Видавничий центр КНУКіМ, 2022. — С. 120—124.

8. *Набока О. Г.* Науково-дослідна діяльність студента як професійно-орієнтована технологія / О. Г. Набока // *Наука і освіта*. — 2010. — № 7. — С. 165—169.
9. *Положення* про Національний репозитарій академічних текстів : постанова Кабінету Міністрів України від 19 липня 2017 р. № 541. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/541-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 08.12.2022). — Назва з екрана.
10. *Радул В.* Окремі аспекти професійної соціалізації особистості / В. Радул // *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. — 2011. — Вип. 99. — С. 21—29.

Nadiia Bachynska,

*PhD of Pedagogy, Associate Professor,
Head of the Department of Information Technology
of the Kyiv National University of Culture and Arts*

***Information and resource provision of the educational activities
of students of the specialty "Information, library and archives"***

The article is devoted to outlining the types and types of information and resource support and identifying their pedagogical potential in the educational activities of students majoring in "Information, library and archival affairs".

Information and resource provision of educational activities of students is defined as a system of information and communication resources of educational, methodological, scientific and professional direction, which are used as sources in the training of a qualified and competitive specialist, for his professional development in the system of higher professional education.

Emphasis is placed on the specificity of educational and methodological support for the IBAS specialty, which consists in the innovativeness of educational and professional programs, such as "Internet marketing", "Internet journalism and blogging", "Media communications and digital production", "Web project management", "Digital content design".

It was determined that the educational disciplines of the professional direction, which are taught under these OPPs, contain author's approaches to the translation of proven practical knowledge into the plane of the educational subject and require the development of appropriate educational and methodological support.

It was emphasized that the convergence of the mentioned OPP needs to be reflected in the educational and methodological materials of the relationship between the subject fields of media communications, marketing, journalism with the field of document-informational and social-communicative activities in the specialty "Information, library and archival affairs".

Keywords: *information resources; information and resource support; educational activities of students; information; library and archival affairs*

References

1. Antoshuk S. V. (2014). *Informacijno-osvitni resursi vidkritoyi osviti*. Available at: <https://www.slideshare.net/Kalachova/ss-30706764> [Accessed 08.12.2022].
2. Barabash V. & Ghljebova L. (2019). Informacijni resursi biblioteki zakladu vishoyi osviti yak dzherelo rozvitku intelektualnogo ta duhovnogo potencialu studentiv. *Socium. Dokument. Komunikaciya. Seriya: Istorichni nauki*, 6/2 (Specvipusk), pp. 11—27.
3. Bachynska N. & Klimenko O. (2021). Pidgotovka majbutnih fahivciv zi specialnosti 029 "Informacijna, bibliotekna ta arhivna sprava": osnovni tendenciyi formuvannya fondu navchalnoyi literaturi. *Ukrayinskij zhurnal z bibliotekoznavstva ta informacijnih nauk*, 8, pp. 102—116.
4. Iijosi T. & Vidzhaya Kumara M. S. [za red.]. (2009). *Vidkrita osvita: Kolektivnij rozvitok osviti cherez vidkriti tehnologiyi, vidkritij kontent i vidkrite znannya*. Kyiv: Nauka. Available at: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2009_2/vidkryta_osvita_2009.pdf [Accessed 08.12.2022].
5. Dubova S. V. (2010). *Pidgotovka dokumentoznavciv dlya sferi derzhavnogo upravlinnya v Ukrayini (1995—2008 rr.)*. PhD. Derzh. akad. ker. kadrov kult. i mistec. Kyiv.
6. Kuhtyak O. Ya. (2019). *Osoblivosti navchalno-metodichnogo zabezpechennya profesijnoyi pidgotovki bakalavriv informacijnoyi, biblioteknoyi ta arhivnoyi sprav*. PhD. Nacionalnij universitet "Lvivska politehnika". Lviv.
7. Matviyenko O. V. & Civin M. N. (2022). Monografiya dlya magistrantiv specialnosti "Informacijna, bibliotekna ta arhivna sprava" yak innovacijnij vid navchalno-metodichnoyi literaturi. *Informaciya, komunikaciya ta upravlinnya znannyami v globalizovanomu sviti : materialy P'yatoyi mizhnarodnoyi naukovoji konferenciji 23—24 chervnya 2022 r.* Kyiv: Vidavnicnij centr KNUKiM, pp. 120—124.
8. Naboka O. G. (2010). Naukovo-doslidna diyalnist studenta yak profesijno-orientovana tehnologiya. *Nauka i osvita*, 7, pp. 165—169.
9. Polozhennya pro Nacionalnij repozitarij akademichnih tekstiv : postanova Kabinetu Ministriv Ukrayini vid 19 lipnya 2017 r. № 541. (2017). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/541-2017-%D0%BF#Text> [Accessed 08.12.2022].
10. Radul V. (2011). Oкремі аспекти професійної соціалізації особистості. *Naukovi zapiski. Seriya: Pedagogichni nauki*, 99, pp. 21—29.

Надійшла до редакції 15 грудня 2022 року

УДК 015(477)(043.3):37.018.43:[311:519.23](045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2022.12(317).33-40

Світлана Коваленко,
науковий співробітник відділу
науково-освітніх інформаційних ресурсів Державної
науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського,
e-mail: kovalen-s@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5836-6422>

Освіта на віддаленні. Ретроспективний аналіз дисертацій за темою "Дистанційна освіта"

У статті здійснено бібліометричне дослідження дисертацій українських науковців з метою вивчення стану розвитку педагогічної науки в Україні. Проведено ретроспективний аналіз дисертацій, захищених за темою "Дистанційна освіта" або "Освіта на віддаленні". Наведено статистичні дані щодо захищених вітчизняними вченими-педагогами дисертацій із зазначеної теми в розрізі спеціальностей Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України (АК МОН), галузь "Педагогіка", наукових ступенів і дисертаційної активності організації-виконавців дисертацій щодо висвітлення досліджуваної теми. Визначено, що географія закладів вищої освіти (ЗВО) країни, які приділяли увагу темі дистанційної освіти, доволі широка. З'ясовано, що останніми роками, насамперед у 2019—2021 рр., українські науковці в дисертаційних працях не досліджували тему віддаленої освіти, що стала найактуальнішим питанням зазначеного періоду, охоплюючи також і 2022 р. з огляду на запровадження карантинних заходів та воєнного стану на території України.

Подано рекомендації МОН щодо якісного та водночас щадного режиму проведення віддалених навчальних занять для учнів закладів середньої освіти з метою збереження здоров'я й нормального психологічного стану дітей. Наведено зібраний МОН перелік корисних ресурсів для дорослих і дітей щодо психологічної підтримки, навчання та інформування. Через непередбачуване руйнування російським агресором освітньої інфраструктури та, як наслідок, продовження навчання в дистанційному форматі, обґрунтовано потребу в розробленні нових рекомендаційних матеріалів і навчальних методик на допомогу педагогам для спрощення проведення віддаленого навчання. Доведено, що тема дистанційної освіти потребує подальшого розвитку та вдосконалення. Дослідження здійснювалося під час роботи над науково-допоміжним бібліографічним покажчиком "Дисертації з питань освіти 1991—2021 рр."

Ключові слова: дистанційна освіта; онлайн-освіта; віддалене навчання; щадний режим навчання; дисертаційні дослідження; пандемія; воєнний стан; військова агресія; психологічна підтримка

Постановка проблеми. Останні три роки питання віддаленого (дистанційного) навчання набуло вагомого значення для всіх здобувачів освіти в Україні, починаючи від учнів початкової школи до студентів, магістрантів, фахівців, які підвищують кваліфікацію в системах післядипломної освіти та освіти дорослих. Зокрема, наприкінці 2019 р. світ охопила пандемія COVID-19, що спричинила глобальні зміни в житті людства. У березні 2020 р., згідно з відповідними постановами Кабінету Міністрів України, на території нашої країни було запроваджено карантин, а всі навчальні заклади перейшли на дистанційну форму навчання [7].

Проте набагато страшнішими за COVID-19 виявились події лютого 2022 р., коли державатерорист Росія здійснила повномасштабне вторгнення на територію суверенної України. Щойно розпочалася війна, МОН призупинило навчальний процес у закладах освіти всіх рівнів. Однак, оговтавшись від потрясінь перших днів російської

навали, освітяни зрозуміли, що потрібно пристосовуватися до життя в нових умовах й відновлювати навчальний процес, грубо перерваний початком воєнних дій [13]. Отже, вже з 14 березня заклади освіти у більшості регіонів відновили навчання в дистанційному форматі, використовуючи низку платформ і цифрових інструментів із широким діапазоном функціональних можливостей, як-от Kahoot!, Quizizz, Formative, Online Test Pad, Screencast-O-Matic, Camtasia, Windows Live Movie Maker, Avidemux, Crello, Bookemon, Kindle Book Maker, Trello, Habitica, YouTube, Blogger, Tilda, Google Site, що дають змогу побудувати траєкторію власного розвитку, урізноманітнити форми викладу матеріалу.

Віддалене навчання доцільно було здійснювати ще й тому, що від самого початку агресії окупанти знищували освітню інфраструктуру, і, як з'ясувалося згодом, станом на 01.09.2022 було пошкоджено приблизно 2400 закладів освіти, з яких 270 зруйновано повністю [11]. За даними

Дитячого фонду ООН ЮНІСЕФ, через війну постраждало більше ніж 1000 дітей, понад третина з яких, на жаль, загинули. Двом із трьох українських дітей довелося залишити рідну домівку [13]. Для українських учнів, які знайшли прихисток за кордоном, також було організовано навчання у школах зі спеціально створеними класами. Як зазначила ексглава МОН Л. Гриневич, "відновлення навчального процесу зараз — це більше не про конкретні досягнення у вивченні математики чи іноземної мови, а про психологічну підтримку дітей у складний час" [9].

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. З розвитком комп'ютерної грамотності питання дистанційної освіти постійно розглядають науковці різних рівнів під різними кутами зору, що зумовлено багатьма причинами, у тому числі й модернізацією навчального процесу, трансформацією системи освіти в умовах упровадження реформи Нової української школи, сучасними інтернет-небезпеками, а також непередбачуваними екстремальними подіями. Саме тепер гасло "освіта в смартфоні" набуло реального змісту, оскільки сучасна комунікація "вчитель — учень" мо жива тільки за до юмо ю ю гаджетів [7; 8]. Дисертаційні дослідження щодо аналізу дистанційного навчання та розроблення методик його проведення вітчизняні науковці здійснювали ще від 2001 р. Зокрема, О. Собаєва на базі Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка досліджувала проблему підвищення пізнавальної активності студентів в умовах віддаленого навчання. А. Агейчева, О. Борзенко та Б. Шуневич з'ясували особливості розвитку дистанційної освіти в зарубіжних країнах. І. Блощинський, О. Самойленко, П. Стефаненко розглядали теоретичні й методичні засади підготовки фахівців в умовах дистанційного навчання.

Метою статті є репрезентація поточних результатів бібліометричного дослідження розвитку вітчизняної науки у площині захищених українськими вченими-педагогами дисертаційних праць за напрямом "Дистанційна освіта"; визначення стану розвитку віддаленого навчання в Україні, а також аналіз його особливостей в умовах збройної агресії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під час карантину та воєнного стану єдиним засобом комунікації в освіті є дистанційне навчання, що передбачає взаємодію "педагог — учень" на відстані зі збереженням головних складників освітнього процесу, коли учасники фізично віддалені один від одного, але перебувають у більш-менш зручних умовах із відповідними пристроями у віртуальному прос-

торі (за наявності інтернету). Однак за воєнного стану, під звуки сирен, організація навчального процесу має відбуватися з урахуванням цієї специфіки, адже діти, окрім того, що перебувають у незвичних умовах, зазнають ще неабиякого психологічного навантаження. Багатьом із них доводиться навчатися у бомбосховищах і лише за умови, що там є інтернет. І хоча "досвід дистанційного навчання при пандемії залишив нам чимало інструментів, зокрема Всеукраїнську школу онлайн, і кращі цифрові навички вчителів... все одно головне — безпека", — наголошує І. Коберник, співзасновниця ГО "Смарт освіта" та "Батьківський контроль" [9].

Отже, насамперед враховуючи важливість збереження здоров'я та психологічного стану дітей, МОН порадило педагогам скоротити час занять, тобто проводити їх суто за навчальною програмою й удвічі меншого обсягу, ніж у довоєнний період. Водночас решту часу рекомендовано присвятити невимушеному спілкуванню з дітьми, наприклад, у популярних месенджерах, виконанню вправ і завдань, що передбачають психологічне розвантаження для поліпшення емоційного стану учнів. "В умовах війни бесіда або діалог кращі за інструкції чи розповіді, а творче завдання — за вправи. Онлайн-ігри... можна використовувати під час навчання", — зазначає Л. Гриневич [9]. Схожої думки дотримується освітній омбудсмен С. Горбачев, який наголошує, що "в умовах воєнного стану освітні, навчальні програми та навчальний план рекомендується виконувати, ущільнюючи навчальний матеріал, організовуючи... додаткові консультації з використанням технологій дистанційного навчання" [14]. Водночас слід постійно пам'ятати про підтримку психологічного стану дітей.

Зважаючи на численні нюанси навчання під час війни та вимоги збереження фізичного й психологічного здоров'я учнів, потрібно було оптимізувати програми дистанційної освіти, які педагоги використовували під час пандемії. Для розв'язання цього питання МОН видало Наказ від 01.04.2022 № 290 "Про затвердження методичних рекомендацій щодо окремих питань завершення 2021/2022 навчального року".

Окрім рекомендацій зі здійснення програмного навчального процесу, фахівці МОН зібрали перелік корисних ресурсів для дорослих і дітей щодо психологічної підтримки, навчання та інформування. Офіс Президента України спільно з ЮНІСЕФ та Міністерством соціальної політики України створили чат-бот "Дитина не сама", орієнтований на допомогу неповнолітнім дітям у складних ситуаціях воєнного часу [4].

Спільно з партнерами YouTube, Telegram і Viber фахівці МОН розробили понад 30 навчальних проєктів на різноманітних платформах для віддаленого навчання, серед яких: "Освіторія", "Матема" — чат-бот безоплатних занять із математики; "Нова школа" — канал повноцінних мультимедійних підручників із кожного предмета з 1-го по 11-й клас; "Школа-info"; "EdEra для школярів" — онлайн-ресурс курсів, освітніх трендів та ефективного навчання, що також містять інформацію про дотримання безпеки під час війни. Спільно з Міністерством культури та інформаційної політики України, а також вітчизняними телевізійними каналами та онлайн-платформами розроблено проєкт "Навчання без меж" для школярів 5—11-х класів. Він реалізується на базі всеукраїнського розкладу занять для учнівства 1—11-х класів, що проходять онлайн, де уроки доступні в записі. До організації віддаленого формату навчання долучилися приватні школи та громадські організації, що надали вільний доступ до власних освітніх ресурсів [4].

Доцільно також використовувати платформу "Всеукраїнська школа онлайн", знайому ще від часів пандемії. Ресурс містить відеоуроки, конспекти, тестові завдання, а також "Кабінет вчителя", що допомагає залишатися на зв'язку з учнями. Для зручності розроблено мобільний застосунок; корисну інформацію також пропонує YouTube-канал МОН.

20 травня 2022 р. у Міністерстві освіти і науки України під головуванням заступниці міністра В. Рогової відбулася нарада з питань удосконалення використання дистанційних технологій у системі дошкільної, шкільної, позашкільної та інклюзивної освіти. На думку урядовиці, нагальної уваги та вирішення потребують питання нормативного забезпечення, державно-приватного партнерства, змісту та фінансування дистанційної освіти, підготовки вчителів тощо [15]. У розв'язанні цих проблем на допомогу країні мають прийти саме вітчизняні вчені-педагоги, оскільки

в дисертаційних дослідженнях вони вивчали питання розвитку дистанційної освіти в Україні та світі й, найімовірніше, вивчатимуть і надалі, адже ця тематика не втрачає актуальності.

У табл. 1—3 подано динаміку розвитку української педагогічної науки за темою "Дистанційна освіта" на прикладі захищених вітчизняними науковцями дисертацій. Загальна кількість праць, проблематику яких становила дистанційна освіта, — 27; хронологічні межі — 2001—2016 рр. Авторка зробила вибірку дисертацій, працюючи над створенням бібліографічного науково-допоміжного покажчика "Дисертації з питань освіти 1991—2021 рр.". Джерельною базою дослідження є: Зведена база дисертацій із питань освіти, педагогіки та психології Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського; Національний репозитарій академічних текстів; електронні ресурси Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (каталог авторефератів дисертацій); "Літопис авторефератів дисертацій" Книжкової палати України за 2004—2017 рр.; анотований бібліографічний покажчик "Дисертації, захищені у Київському національному університеті культури і мистецтв, 1993—2018 рр.", а також "Бюлетень дисертацій та авторефератів Бердянського державного педагогічного університету", база дисертацій Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка [1—3; 5; 6; 10; 12].

Аналіз дисертацій було здійснено в розрізі спеціальностей 13.00.00 "Педагогічні науки" АК МОН, оскільки за окреслений період захист відбувався саме за ними. Проте відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 № 266 "Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти" відбулися зміни в переліку спеціальностей галузі "Педагогічні науки". Від моменту набуття чинності зазначеного документа з 1 вересня 2015 р. галузь має назву "Освіта/Педагогіка", шифр 01.

Таблиця 1

Розподіл дисертаційних досліджень із питань дистанційної освіти за спеціальностями АК МОН 13.00.00 "Педагогічні науки"

Спеціальність	Назва	К-сть дисертацій	% від загальної к-сті дисертацій	Автори
13.00.01	Загальна педагогіка та історія педагогіки	4	14,8	А. Агейчева, О. Борзенко, Є. Владимирська, Б. Шуневич
13.00.02	Теорія та методика навчання (з галузей знань)	6	22,2	Л. Іваненко, О. Слободянюк, Є. Смирнова-Трибульська, М. Умрик, О. Хара, Г. Шиліна

Спеціальність	Назва	К-сть дисертацій	% від загальної к-сті дисертацій	Автори
13.00.04	Теорія та методика професійної освіти	13	48,2	Л. Балан, І. Блощинський, Н. Буркіна, Т. Григорчук, В. Жулкевська, І. Зайцева, О. Кареліна, О. Кіріленко, С. Переясловська, О. М. Самойленко (2 дис.), О. О. Самойленко, П. Стефаненко
13.00.06	Теорія і методика управління освітою	1	3,7	О. Кравченко
13.00.09	Теорія навчання	2	7,4	О. Кохановська, О. Сабасва
13.00.10	Інформаційно-комунікаційні технології в освіті	1	3,7	І. Герасименко
Усього		27	100	

Показники табл. 1 свідчать, що найбільшу кількість дисертацій із досліджуваної теми (13) було захищено за спеціальністю 13.00.04 "Теорія та методика професійної освіти". За цим напрямом працювали: Л. Балан (захист 2016 р.) — "Формування у майбутніх інженерів-програмістів готовності до використання дистанційних освітніх технологій у професійній діяльності"; І. Блощинський (2016) — "Теоретичні та методичні основи професійної підготовки фахівців Державної прикордонної служби України з використанням технологій дистанційного навчання"; Н. Буркіна (2009) — "Проектування методичної системи дистанційного навчання математики у вищих навчальних закладах"; Т. Григорчук (2010) — "Педагогічні засади проектування мультимедійного методичного комплексу з маркетингу для дистанційного навчання"; В. Жулкевська (2005) — "Організаційно-педагогічні засади дистанційного навчання банківських працівників"; І. Зайцева (2016) — "Формування професійних компетентностей майбутніх учителів філологічних спеціальностей в умовах дистанційного навчання"; О. Кареліна (2005) — "Формування умінь з інформаційних технологій у процесі дистанційного навчання студентів вищих економічних навчальних закладів"; О. Кіріленко (2008) — "Педагогічні умови підготовки викладачів вищих технічних навчальних закладів до організації дистанційного навчання"; С. Переясловська (2011) — "Організація самостійної пізнавальної діяльності майбутніх учителів інформатики в умовах застосування мультимедійних елементів дистанційного навчання"; О. М. Самойленко (2007) — "Організаційно-методичні засади розвитку фахової компетентності викладачів інформатики вищих на-

вчальних закладів за дистанційною формою підвищення кваліфікації"; О. М. Самойленко (2014) — "Теоретичні і методичні засади підготовки бакалаврів-учителів математики за дистанційною формою навчання"; О. О. Самойленко (2015) — "Організаційно-методичні засади розвитку фахової компетентності викладачів інформатики вищих навчальних закладів за дистанційною формою підвищення кваліфікації"; П. Стефаненко (2002) — "Теоретичні і методичні засади дистанційного навчання у вищій школі".

Друга спеціальність за кількістю захищених дисертацій за досліджуваною темою (6) — 13.00.02 "Теорія та методика навчання". Цю проблему розглядали Л. Іваненко (2013) — "Методика дистанційного навчання культури здоров'я студентів педагогічних університетів"; О. Слободянюк (2011) — "Формування вмінь з інженерної та комп'ютерної графіки студентів в умовах дистанційного навчання"; Є. Смирнова-Трибульська (2008) — "Теоретико-методичні засади формування інформатичних компетентностей вчителів природничо-наукових дисциплін у галузі дистанційного навчання"; М. Умрик (2008) — "Організація самостійної роботи майбутніх учителів інформатики в умовах дистанційного навчання інформатичних дисциплін"; О. Хара (2011) — "Дистанційне навчання математики абітурієнтів у системі довузівської підготовки"; Г. Шиліна (2016) — "Методика дистанційного навчання української мови учнів основної школи".

Чотири дисертації було захищено за спеціальністю 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки". Стану розвитку дистанційної освіти в зарубіжних країнах присвятили праці науковці: А. Агейчева (2014) — "Тенденції реформування

дистанційного навчання у системі вищої освіти Швеції"; О. Борзенко (2014) — "Організація дистанційного навчання студентської молоді в Канаді"; Б. Шуневич (2008) — "Розвиток дистанційного навчання у вищій школі країн Європи та Північної Америки". За цією спеціальністю Є. Владимирська 2006 р. захистила дисертацію "Науково-методичне забезпечення якості дистанційного навчання у технічному університеті".

Дві дисертації було захищено за спеціальністю 13.00.09 "Теорія навчання": О. Кохановська (2013) — "Дидактичні умови застосування дистанційної форми навчання в процесі фахової підготовки майбутніх економістів", та О. Сабаєва (2001) — "Активізація пізнавальної діяльності студентів в умовах дистанційного навчання".

По одній дисертації захищено зі спеціальностей 13.00.06 "Теорія і методика управління освітою", дисертант О. Кравченко (2012) — "Управління розвитком дистанційного навчання в педа-

гогічному університеті", та 13.00.10 "Інформаційно-комунікаційні технології в освіті", дисертант І. Герасименко (2014) — "Методика використання технологій дистанційного навчання в підготовці бакалаврів комп'ютерних наук".

Отже, від 2001 до 2016 р. майже щороку науковці-педагоги зверталися до питання дослідження дистанційного навчання. Проте слід зазначити, що останніми роками, насамперед 2018—2021 рр., коли інформаційно-комунікаційні технології набули високого розвитку та могли якісно забезпечувати онлайн-освіту, українські вчені в дисертаційних працях не досліджували тему віддаленого навчання, що значно актуалізувалася під час запровадження карантинних заходів і проведення воєнних дій майже на всій території нашої держави.

Подальший аналіз дисертацій із питання "Дистанційна освіта" проведено в розрізі наукових ступенів (табл. 2).

Таблиця 2

Розподіл дисертаційних досліджень із питань дистанційної освіти за науковими ступенями

Науковий ступінь	К-сть дисертацій	% від загальної к-сті дисертацій	Автори
Кандидат педагогічних наук	22	81,5	А. Агейчева, Л. Балан, О. Борзенко, Н. Буркіна, Є. Владимирська, І. Герасименко, Т. Григорчук, В. Жулкевська, І. Зайцева, Л. Іваненко, О. Кареліна, О. Кіріленко, О. Кохановська, О. Кравченко, С. Переясловська, О. Сабаєва, О. М. Самойленко, О. О. Самойленко, О. Слободянюк, М. Умрик, О. Хара, Г. Шиліна
Доктор педагогічних наук	5	18,5	І. Блощинський, О. М. Самойленко, Є. Смирнова-Трибульська, П. Стефаненко, Б. Шуневич
Усього	27	100	

Дані табл. 2 свідчать, що кількість дисертаційних праць за означеною темою на здобуття ступеня доктора педагогічних наук учетверо менша, ніж кандидата педагогічних наук, тобто рівень дослідження дистанційної освіти в країні є

недостатнім, зважаючи на актуальність цього питання в наш час.

Наступною категорією аналізу стали організації-виконавці дисертаційних досліджень із питань віддаленої освіти (табл. 3).

Таблиця 3

Розподіл дисертаційних досліджень із питань дистанційної освіти за організаціями-виконавцями

Організації-виконавці	К-сть захищених дисертацій
Бердянський державний педагогічний університет	1
Вінницький національний технологічний університет	1
Донецький національний технічний університет	1
Донецький національний університет імені Василя Стуса	1
Житомирський державний університет імені Івана Франка	1
Інститут вищої освіти НАПН України	3

Організації-виконавці	К-сть захищених дисертацій
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, державний заклад	2
Львівський національний університет імені Івана Франка	1
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського	1
Національна академія державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького	1
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова	3
Південноукраїнський національний університет імені К. Д. Ушинського, державний заклад	1
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка	1
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка	2
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка	1
Університет менеджменту освіти НАПН України, державний заклад вищої освіти	1
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди	2
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна	1
Херсонська обласна академія неперервної освіти Херсонської обласної ради, комунальний заклад вищої освіти	1
Черкаський державний технологічний університет	1
Усього	27

Згідно з показниками табл. 3, науковці багатьох вітчизняних ЗВО розглядали питання віддаленої освіти. Найчастіше до теми дистанційного навчання звертались науковці Інституту вищої освіти НАПН України та Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (захищено по 3 дисертації). По 2 дисертації захистили науковці ДЗ "Луганський національний університет імені Тараса Шевченка", Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка та Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. У решті ЗВО було захищено по 1 дисертації.

Висновки. За результатами проведеного бібліометричного аналізу дисертацій, захищених українськими науковцями за темою "Дистанційне навчання", можна зробити висновок, що ця проблематика перебувала в полі дослідницьких інтересів упродовж багатьох років. Однак сьогодні питання віддаленої освіти є вкрай гострим, що доводять майже трагічні події останніх трьох років — пандемія COVID-19 та війна, яку розв'язала РФ на території суверенної України.

Водночас, попри воєнні дії, дітям потрібно здобувати освіту, і саме держава має якнайбільше допомагати школам та ЗВО у важкі часи. І хоча МОН анонсувало початок 2022/2023 н. р. офлайн, тобто діти можуть очо навчатися в закладах

о віти за умо в, що во ш мають укр итя та відповідають нормам безпеки. Як зазначив міністр освіти і науки С. Шкарлет в ефірі телемарафону, "на жаль, тільки чверть шкіл мають укриття, які можна використовувати у разі небезпеки" [16]. Урядовець також наголосив, що навчання офлайн може бути не скрізь: "Про навчання офлайн, особливо в прифронтовій зоні, взагалі не може бути й мови". Найімовірніше, освіта знову буде віддаленою, поки в Україні тривають бойові дії, а тому в укриттях і бомбосховищах має бути інтернет. До початку навчального року адміністрації шкіл спільно з місцевими адміністраціями повинні були подбати про спорудження бомбосховищ чи укриттів у закладах, де їх бракує, або облаштувати вже наявні приміщення для безпечного перебування учнів, оскільки, наполягає С. Шкарлет, "школа має бути територією безпеки" [16]. Міжнародні організації також допомагали нашій країні підготуватися до нового навчального року, зокрема в межах діяльності з відновлення освітнього процесу в українських школах Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) передав 5050 ноутбуків для вчителів. Корисний внесок мають зробити й українські вчені-педагоги, створюючи на допомогу педагогам методичні рекомендаційні матеріали, що допоможуть надавати якісну онлайн-освіту.

Список використаних літератури та джерел

1. *Бюлетень* дисертацій та авторефератів // Бердян. держ. пед. ун-т; Бібліотека Бердянського державного педагогічного університету : офіц. вебсайт. Бердянськ, 2022. — Режим доступу: <https://library.bdpu.org/byuleten-dusertaciyu-avtoreferativ/> (дата звернення 22.06.2022). — Назва з екрана.
2. *Дисертації*, захищені у Київському національному університеті культури і мистецтв 1993—2018 рр.: анотован. бібліогр. покажчик до 50-річчя від дня заснування КНУКіМ // Київ. нац. ун-т культури і

- мистецтв; Наукова бібліотека Київського національного університету культури і мистецтв : офіц. вебсайт. Київ, 2022. — Режим доступу: http://lib.knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2019/02/dysertatsiyi-zakhyshcheni-u-knukim_1993-2018.pdf (дата звернення 22.06.2022). — Назва з екрана.
3. *Дисертації*, захищені в СУМДПУ ім. А. С. Макаренка // Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка; Наукова бібліотека Сумського державного педагогічного університету : офіц. вебсайт. Суми, 2022. — Режим доступу: <https://library.ssru.edu.ua/disertatsiyi-zahishheni-v-sumdpu-imeni-a-s-makarenka/> (дата звернення 22.06.2022). — Назва з екрана.
 4. *Дистанційні платформи для навчання, саморозвитку та отримання допомоги й перевіреної інформації* // Міністерство освіти і науки України : офіц. вебсайт. Київ, 2022. — Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/distancijni-platformi-dlya-navchannya-samorozvitku-ta-otrimannya-dopomogi-j-perevirenoyi-informaciyi> (дата звернення 22.06.2022). — Назва з екрана.
 5. *Зведена база даних дисертацій з питань освіти, педагогіки та психології* // Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського : офіц. вебпортал. Київ, 2022. — Режим доступу: <http://www.dnpb.gov.ua/> (дата звернення 22.06.2022). — Назва з екрана.
 6. *Каталог авторефератів дисертацій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського* // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : офіц. вебсайт. Київ, 2022. — Режим доступу: [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=ARD_EX&P21DBN=ARD&S21FMT=&S21ALL=&Z21ID"Z21ID](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=ARD_EX&P21DBN=ARD&S21FMT=&S21ALL=&Z21ID) (дата звернення 22.06.2022). — Назва з екрана.
 7. *Коваленко С.* Від дистанційної освіти до "освіти у смартфоні": цифрова освіта та роль освітянських бібліотек в її розвитку / Світлана Коваленко, Лариса Пономаренко // Вісник Книжкової палати. — 2020. — № 8. — С. 30—37.
 8. *Коваленко С.* Ретроспективний аналіз дисертацій за темою "Інклюзивна освіта" / Світлана Коваленко // Науково-педагогічні студії. — 2021. — № 5. — С. 173—184.
 9. *Кречетова Д.* Яким має бути навчання під звуки сирен? Відповідають МОН, експерти і батьки / Діана Кречетова // Українська правда : вебсайт. — Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/04/8/248148/> (дата звернення 22.06.2022). — Назва з екрана.
 10. *Літопис авторефератів дисертацій за 2004—2017 рр.* // Книжкова палата України імені Івана Федорова : офіц. вебсайт. Київ, 2022. — Режим доступу: <http://www.ukrbook.net/litopysy.html/> (дата звернення 22.06.2022). — Назва з екрана.
 11. *Росія за все відповідь: скільки шкіл пошкоджені або зруйновані повністю внаслідок війни* // 24 освіта : вебсайт. — Режим доступу: [https://24tv.ua/education/skilki-shkil-poshkodzheni-zruynovani-povnistyu-vnaslidok-vijni_n2149188](https://24tv.ua/education/skilki-shkil-poshkodzheni-zruynovani-povnistyu-vnaslidok-vijni) (дата звернення 2.09.2022). — Назва з екрана.
 12. *Національний репозитарій академічних текстів* : офіц. сайт. Київ, 2022. — Режим доступу: <http://nrat.ukrintei.ua/searchdb/#advanced> (дата звернення 22.06.2022). — Назва з екрана.
 13. *Освіта і війна в Україні (24 лютого — 1 квітня 2022 року)* // Cedos : вебсайт. — Режим доступу: <https://cedos.org.ua/researches/osvita-i-vijna-v-ukrayini-24-lyutogo-1-kvitnya-2022/> (дата звернення 22.06.2022). — Назва з екрана.
 14. *Особливості роботи шкіл під час війни — відповіді на запитання освітнього омбудсмена* // Нова українська школа : вебсайт. — Режим доступу: <https://nus.org.ua/questions/osoblyvosti-roboty-shkil-pid-chas-vijny-vidprovidi-na-zapytannya-vid-osvitngo-ombudsmena/> (дата звернення 22.06.2022). — Назва з екрана.
 15. *У МОН обговорили питання дистанційної освіти в умовах війни* // Міністерство освіти і науки України : офіц. вебсайт. Київ, 2022. — Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/u-mon-obgovorili-pitannya-distancijnoyi-osviti-v-umovah-vijni> (дата звернення 22.06.2022). — Назва з екрана.
 16. *Чверть українських шкіл мають укриття*, — С. Шкарлет // Osvita.ua : вебсайт. Київ, 2022. — Режим доступу: <http://osvita.ua/school/86718/> (дата звернення 22.06.2022). — Назва з екрана.

Svitlana Kovalenko,

*Researcher of the Sukhomlynsky State Scientific
and Pedagogical Library of Ukraine*

***Education at a distance: retrospective analysis
of dissertations on the topic "Distance education"***

The article carries out a bibliometric study of the dissertations of Ukrainian scientists with the aim of publicizing the state of development of pedagogical science in Ukraine. A retrospective analysis of dissertations defended on the topic "Distance education" or education at a distance was carried out. The study provides statistical data on dissertations defended by domestic scientists-pedagogues on the specified topic in terms of specialties of the Attestation Board of the Ministry of Education and Science of Ukraine (AC of the Ministry of Education and Science of Ukraine), Chapter "Pedagogy", academic degrees and dissertation activity of dissertation organizations on the survey of the investigated topic. It was established that the geography of higher education institutions (HEIs) of the country, which

paid attention to the subject of distance education, is quite wide. At the same time, it was found that in recent years, and, above all, in 2019—2021, Ukrainian scientists in their dissertations did not research the topic of distance education, which became precisely the most relevant in these years, including 2022 (introduction of quarantine measures and other uncertain situations on the territory of Ukraine). The recommendations of the Ministry of Education and Science of Ukraine regarding a high-quality and, at the same time, gentle mode of conducting remote educational classes for students of secondary education institutions in order to preserve the health and normal psychological state of children are presented. The list of useful resources for adults and children regarding psychological support, training and information, collected by the Ministry of Education and Science of Ukraine, is presented. In connection with the unpredictable destruction of the educational infrastructure by the Russian aggressor and, as a result, the continuation of distance learning, the need for the development of new high-quality recommendation materials and teaching methods to help teachers in order to simplify distance learning. It has been proven that the topic of distance education needs further development and improvement. The research was carried out in the process of working on the scientific auxiliary bibliographic index "Dissertations on Education 1991—2021".

Keywords: distance education; online education; distant education; sparing teaching mode; dissertation research; pandemic; military situation; military aggression; psychological support

References

1. *Byuleten disertacij ta avtoreferativ*. (2022). Biblioteka Berdyanskogo derzhavnogo pedagogichnogo universitetu. Available at: <https://library.bdpu.org/byuleten-dusertaciyu-avtoreferativ/> [Accessed 22.06.2022].
2. *Disertaciyi, zahisheni u Kiyivskomu nacionalnomu universiteti kulturi i mistectv 1993—2018 rr.: anotovan. bibliogr. pokazhchik do 50-richchya vid dnya zasnuvannya KNUKiM*. (2022). Naukova biblioteka Kiyivskogo nacionalnogo universitetu kulturi i mistectv. Available at: http://lib.knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2019/02/dysertatsiyi-zakhyshcheni-u-knukim_1993-2018.pdf [Accessed 22.06.2022].
3. *Disertaciyi, zahisheni v SUMDPU im. A. S. Makarenka*. (2022). Naukova biblioteka Sumskogo derzhavnogo pedagogichnogo universitetu. Available at: <https://library.sspu.edu.ua/disertatsiyi-zahishheni-v-sumdpu-imeni-a-s-makarenka/> [Accessed 22.06.2022].
4. *Distancijni platformi dlya navchannya, samorozvitku ta otrimannya dopomogi j perevirenoyi informaciyi*. (2022). Ministerstvo osviti i nauki Ukraini. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/news/distancijni-platformi-dlya-navchannya-samorozvitku-ta-otrimannya-dopomogi-j-perevirenoyi-informaciyi> [Accessed 22.06.2022].
5. *Zvedena baza danih disertacij z pitan osviti, pedagogiki ta psihologiyi*. (2022). Derzhavna naukovo-pedagogichna biblioteka Ukraini im. V. O. Suhomlinskogo. Available at: <http://www.dnpb.gov.ua/> [Accessed 22.06.2022].
6. *Katalog avtoreferativ disertacij Nacionalnoyi biblioteki Ukraini imeni V. I. Vernadskogo*. Nacionalna biblioteka Ukraini imeni V. I. Vernadskogo. Available at: [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=ARD_EX&P21DBN=ARD&S21FMT=&S21ALL=&Z21ID"Z21ID](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=ARD_EX&P21DBN=ARD&S21FMT=&S21ALL=&Z21ID) [Accessed 22.06.2022].
7. Kovalenko S. & Ponomarenko L. (2020). Vid distancijnoyi osviti do "osviti u smartfoni": cifrova osvita ta rol osvityanskih bibliotek v yiyi. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 8, pp. 30—37.
8. Kovalenko S. (2021). Retrospektivnij analiz disertacij za temoyu "Inklyuzivna osvita". *Naukovo-pedagogichni studiyi*, 5, pp. 173—184.
9. Krechetova D. (2022). *Yakim maye buti navchannya pid zvuki siren? Vidpovidayut MON, esperti i batki*. Available at: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/04/8/248148/> [Accessed 22.06.2022].
10. *Litopis avtoreferativ disertacij za 2004—2017 rr.* (2022). Knizhкова palata Ukraini im. Ivana Fedorova. Available at: <http://www.ukrbook.net/litopysy.html/> [Accessed 22.06.2022].
11. *Rosiya za vse vidpovist: skilki shkil poshkodzheni abo zruynovani povnistyu vnaslidok vijni*. (2022). 24 osvita. Available at: https://24tv.ua/education/skilki-shkil-poshkodzheni-zruynovani-povnistyu-vnaslidok-vijni_n2149188 [Accessed 2.09.2022].
12. *Nacionalnij repozitarij akademichnih tekstiv*. (2022). Available at: <http://nrat.ukrintei.ua/searchdb/#advanced> [Accessed 22.06.2022].
13. *Osvita i vijna v Ukraini (24 lyutogo — 1 kvitnya 2022 roku)*. (2022). Cedoss. Available at: <https://cedos.org.ua/researches/osvita-i-vijna-v-ukrayini-24-lyutogo-1-krvitnya-2022/> [Accessed 22.06.2022].
14. *Osoblivosti roboti shkil pid chas vijni — vidpovidi na zapitannya osvitnogo ombudsmena*. (2022). Available at: <https://nus.org.ua/questions/osoblyvosti-roboty-shkil-pid-chas-vijny-vidpovidi-na-zapytannya-vid-osvitngo-ombudsmena/> [Accessed 22.06.2022].
15. *U MON obgovorili pitannya distancijnoyi osviti v umovah vijni. Ministerstvo osviti i nauki Ukraini*. (2022). Available at: <https://mon.gov.ua/ua/news/u-mon-obgovorili-pitannya-distancijnoyi-osviti-v-umovah-vijni> [Accessed 22.06.2022].
16. *Chvert ukrayinskih shkil mayut ukrittya, — S. Shkarlet*. (2022). Available at: <http://osvita.ua/school/86718/> [Accessed 22.06.2022].

Надійшла до редакції 7 вересня 2022 року

УДК 015:061.1](477):[025.3:025.174]](045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2022.12(317).41-49

Лариса Дояр,

*кандидат історичних наук, доцент,
старший науковий співробітник Державного архіву друку
Книжкової палати України,
e-mail: arkhiv@ukrbook.net*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0789-2462>

Колекції друків у Книжковій палаті України: комплектування, опрацювання, змістовий аналіз образотворчого (плакатного) фонду Державного архіву друку

Стаття розпочинає новий науковий проєкт Книжкової палати України, присвячений утворенню колекцій друків. У пропонованій розвідці порушено проблему комплектування, опрацювання та змістового аналізу матеріалів образотворчого (плакатного) фонду Державного архіву друку.

Спируючись на теоретичні засади вітчизняного архівознавства у справі складання архівних колекцій, авторка пропонує дотримуватися системи правил, що передбачає всебічність, комплексність, чітку класифікацію, визначення головних і другорядних ознак, створення сприятливих умов для зберігання й поповнення колекційних експозицій, забезпечення технічного (складання описів) та наукового (дослідницька робота) опрацювання матеріалів архівних колекцій.

Метою розвідки є дослідження проблеми утворення тематичних колекцій на базі образотворчого (плакатного) фонду Державного архіву друку Книжкової палати України. З урахуванням особливостей функціонування єдиного в Україні архіву друків, що передбачає складання хронологічних баз даних до всіх видів вітчизняної друкованої продукції, в основу утворення колекцій, на думку авторки, мають лягти історико-епохальний, історико-сюжетний, історико-галузевий та історико-персоніфікований підходи. Авторка також не виключає, що, виходячи з контентних можливостей образотворчих друків, в організації колекцій на їх основі можна орієнтуватися й на параметри теорії образотворчого мистецтва, зокрема жанри, стилі, манери виконання, матеріали, знаряддя праці тощо.

Авторка пропонує створити колекції образотворчих (плакатних) друків, які б віддзеркалювали ключові позиції функціонування України, а саме: "Промисловість", "Сільське господарство", "Суспільно-політичне життя", "Соціально-економічне життя", "Культура України: наука, освіта, література, мистецтво, спорт".

У статті наведено приклади опрацювання порічних колекційних зібрань; тематична колекція друків; проєкт

"Колекції друків Книжкової палати України"; фонд образотворчих (плакатних) видань Державного архіву друку

Постановка проблеми. Нагромаджуючи друковану спадщину, суспільство потребує її систематизації, опрацювання та зберігання. Одним з інститутів, що виконує цю функцію, є Книжкова палата України, де від моменту заснування колекції друків формували за хронологічним принципом. Каталогізація за роком видання є поширеним способом колекціонування різноформатних друків. Завдяки йому Державний архів друку Книжкової палати України зберігає сепаровані від загалу надходжень колекції книжкових, журнальних, газетних, аркушевих й інших видань, внесених в окремі порічні бази даних та укладених на позначених за роками полицях сховищ. На основі цих зібрань науковці Книжкової палати України поступово поглиблюють роботу в напрямі утворення різноманітних за змістом і призначенням колекцій друку. Вважаючи цю діяльність науково перспективною та затребуваною, колектив установи з ініціативи її

багаторічного директора, доктора технічних наук, професора М. Сенченка започаткував реалізацію проєкту зі створення тематичних колекцій на базі фонду образотворчих (плакатних) видань.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Науковці вивчають різноманітні аспекти колекційної роботи: організаційні, технічні, економічні, юридичні, навчально-виховні, культурно-просвітницькі тощо. Серед дослідників проблеми утворення архівних колекцій в Україні найпотужнішими фігурами є Я. Калакура, І. Матяш [1], В. Замлинський, М. Дмитрієнко [2], С. Кулешов [3; 4]. Зусиллями науковців було визначено теоретичні основи колекційної діяльності в архівних установах, принципи комплектування, опрацювання, експонування різноформатних колекційних зібрань. Ґрунтовне дослідження історичних колекцій із фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського нещодавно здійснила професорка Г. Ковальчук [5].

Враховуючи специфіку діяльності Державного архіву друку та брак наукових розвідок із питань утворення в ньому колекцій друків, визнаючи той факт, що формування колекцій стало важливим напрямом роботи вітчизняних архівів, авторка поставила за мету дослідити проблему створення тематичних колекцій на базі фонду образотворчих (плакатних) видань Книжкової палати України.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Перебуваючи на старті цієї складної роботи, насамперед варто згадати окремі наукові дефініції, вкладаючи останні у формат діяльності Державного архіву друку. У зазначеному контексті термін "архівна колекція" авторка потрактує як сукупність відібраних друківаних одиниць зберігання, поєднаних між собою кількома ознаками. На відміну від великих архівних фондів (книжкового, журнального, газетного, образотворчого, аркушевого тощо), які формують шляхом надходжень без будь-яких винятків, архівні колекції, на нашу думку, слід створювати на основі певних логічних зв'язків, виходячи з оголошеної тематики, авторства, суб'єктної належності, призначення, застосування, зовнішнього вигляду (стилістики, жанру, якості паперу, рівня друку) тощо. Різновидом архівної колекції може бути, зокрема, персональне зібрання, присвячене видатним державним і громадським діячам, науковцям, митцям, спортсменам та іншим. На базі фонду образотворчих (плакатних) видань Книжкової палати України цілком можливе створення саме таких персоналізованих колекцій, присвячених як окремим постатям, так і групам діячів окремої галузі життя.

Варто зазначити, що утворення архівної колекції потребує відповідних фахових знань, зокрема чітких уявлень щодо принципів систематизації одиниць зберігання. На нашу думку, складаючи архівну колекцію, слід дотримуватись обов'язкових до виконання правил, а саме:

1) всебічності — до заявленої колекції мають увійти всі наявні в архіві одиниці зберігання, що відповідають визначеній тематиці, будь-які лакуни чи вилучення свідчитимуть про неповноцінність новоствореної колекційної збірки;

2) комплексності — колекція має становити цілісну композицію, що надає можливість для дискурсивного обговорення певного явища;

3) чіткої класифікації, яку потрібно попередньо виголосити і обґрунтувати, окрім того, її потрібно визначити, виходячи з наукової та практичної мети утворення колекції;

4) формулювання головних і другорядних ознак, на підставі яких відбувається відбір колекційної експозиції;

5) забезпечення сприятливих умов для зберігання та поповнення колекції;

6) проведення технічного (складання описів) і наукового (дослідницька робота) опрацювання матеріалів колекції.

З урахуванням особливостей функціонування Державного архіву друку, а саме наявності хронологічних баз даних до всіх видів друкованої продукції України, в основу утворення колекцій, на наше переконання, має лягти широкий тематичний підхід: історико-епохальний, історико-сюжетний, історико-галузевий, історико-персоналізований. Виходячи з контентних можливостей образотворчих друків, в організації колекцій на їх основі можна спиратися на параметри теорії образотворчого мистецтва (жанр, стиль, манера виконання, матеріал, знаряддя праці тощо).

Перебуваючи на початковому етапі оголошеної роботи, найдоречнішими, на наш погляд, стануть зазначені історичні підходи, виконані у форматі наукової дедукції — від загального (контентно широкого) до часткового (змістовно деталізованого). Відштовхуючись від цієї теоретичної дефініції, авторка пропонує створити колекції образотворчих (плакатних) друків, що віддзеркалюють ключові позиції функціонування країни, а саме: "Промисловий розвиток України", "Сільське господарство України", "Соціально-економічне життя України", "Суспільно-політичне життя у республіці", "Культурне життя України: наука, освіта, література, мистецтво, спорт".

Згодом великі за обсягом колекції можна виокремити в підгрупи "Важка промисловість", "Тваринництво України", "Музичне мистецтво України" тощо. Аналогічно можна визначити й хронологічні межі колекцій — виходячи з наявного та опрацьованого обсягу за окресленою тематикою.

Досліджуючи матеріали Книжкової палати України, авторка неодноразово зверталася до друків образотворчого (плакатного) фонду. Останні використовують як контентне джерело, візуального аргументу, прикладу друкарського мистецтва тощо. Вже на цьому етапі колекційний потенціал образотворчого фонду став очевидним. Так, наприклад, на підставі вивчення плакатних одиниць зберігання можна створити доволі повноцінну картину епохи Української національної революції та боротьби за збереження державності (1917—1921).

Готуючись до кураторської виставки на базі Національного музею літератури, співробітники Державного архіву друку здійснили відбір образотворчих друків усіх фігурантів доби громадянського протистояння — плакати часів

Української Народної Республіки, Гетьманату Павла Скоропадського, Української Соціалістичної Радянської Республіки, білогвардійської окупації, отаманщини тощо. Зокрема, з фонду 1919 р. до колекційної експозиції увійшли такі друки (збережено мову, граматичні та стилістичні особливості цитованих оригіналів. — *Л. Д.*): "Братнє життя кацапів з українцями. Це московська "Комуна на Україні. Наші орють, а комуністи поганяють. Таке саме принесе нам московська чорна сотня: генерали Денікін і Колчак. Хто не хоче мати шию в ярмі — нехай негайно стане до мобілізації, до Української Народньої армії! Трудовий народ України мусить прогнати "Комуни" і чорну сотню з своєї землі!" (видання Міністерства преси УНР) [6, од. зб. 15]; "Рабочие и крестьяне! Записывайтесь в Красную Армию. Вперед! На освобождение Бессарабии!" (видання відділу радянської пропаганди при виконкомі Одеської ради робітничих депутатів) [6, од. зб. 23]; "Через кровь и через трупов груды, лобызая въ бледныя уста, посылает снова внук Иуды на Голгофу распинать Христа. Верю я, что близок свет денницы. Сердце, жди! Я верю и молюсь! После тяжких дней Страстной Седмицы Бог воскреснет и воскреснет Русь!" (авторський плакат білогвардійського змісту за підписом "МВ") [6, од. зб. 25]; "Такъ большевистскіе карательные отряды изъ латышей и китайцевъ насильственно отбирають хлеб, разоряють деревни и разстреливають крестьянъ" (білогвардійський плакат) [6, од. зб. 26]; "Во ъ за что мы добровольцы сражаемся: за всенародное собрание на основахъ всеобщаго избирательного права; за гражданскую свободу и свободу вероисповеданій; за наделеніе землей трудящихся; за обезпеченіе землей трудящихся; за обезпеченіе рабочаго класса отъ эксплуатацій капиталом; хлебъ голоднымъ; миръ и порядокъ" (плакат прибічників республіканської форми правління в імперській Росії") (літографія М. Равицького, видано у Харкові) [6, од. зб. 27]; "Какъ Степка сталъ комисаромъ и что из этого вышло..." (видання Харківського відділу пропаганди Добровольчої армії А. Денікіна) (літографія М. Равицького) [6, од. зб. 28]; "Командующій Добровольческой арміей генераль-лейтенантъ Владимиръ Зеноновичъ Май-Маевский" [6, од. зб. 30]; "Первый выборный атаманъ Войска Донского генераль Алексей Максимовичъ Калединъ" [6, од. зб. 31]; "Генераль-лейтенантъ Петръ Николаевичъ Баронъ Врангель" [6, од. зб. 32]; "Даже матросы, эти отчаянные хулиганы и разбойники, испугались честного и животворящаго Креста Господня, тогда комиссары вызвали китайцевъ, и те спокойно, не

дрогнувъ, разстреляли священника. Это случилось въ Москве" (авторський плакат білогвардійського змісту за підписом "МВ") [6, од. зб. 35].

З фонду 1920 р. до зазначеної колекційної експозиції увійшли такі друки: "Комуністичне будівництво. Пролетарі всіх країн, єднайтесь!" (Всеукраїнське видавництво УСРР, художник Г. Бондаренко) [7, од. зб. 2]; "Из подполья, из неволи к жизни новой, к свету, к воле, разрушая мрака стену, молодежь идет на смену! Пролетарии всех стран, соединяйтесь! Да здравствует свободная школа!" (Харків, Всеукраїдав УСРР) [7, од. зб. 3]; "Красная мощь" (видання Одеського губернського відділення Всеукраїдаву) [7, од. зб. 6]; "Буржуйська робота в Києві: Що ми, робітники, будемо, те вони, буржуї, руйнують. Смерть польській шляхті! Смерть усім наймитам світового капіталізму!" (Всеукраїнське видавництво УСРР, Київська філія) [7, од. зб. 7]; "Продовольственная карточка трудовая группа "Б" : Карточка на хлеб или муку. Талон приписки хлебной карточки 2-ой категории" (видання Київського губревкому) [7, од. зб. 9]; "Детская продовольственная карточка (от 5-ти до 16 лет) : Талон приписки № 1 карточки на детское питание = Талон припису ч. 2. дитячої продовольчої картки" (видання Київського губревкому) [7, од. зб. 10]; "Дай хлеба революції! Селянин! Урожай твій давно зібрано, чи підрахував же ти залишки? Як ти думаєш розпорядитись з ними?" (видавництво Одеського губернського відділу Всеукраїдаву) [7, од. зб. 11]; "Честно выполнив разверстку, осчастливил свою долю, получил ты гвозди, шерстку, сохранил землю и волю. Пожалел ты хлеба сдуру Красной Армии родной. Спустит пан с тебя всю шкуру, все пойдет для шляхты злой" (видання Одеського губерніяльного відділу друку) [7, од. зб. 12]; "С не уплатившим продналог — наш закон суров и строг!" (видання Полтавського губпродкому) [7, од. зб. 14].

Фонд 1921 р. у колекційній експозиції репрезентовано такими плакатами: "Кому везешь?" (видання політпродвідділу Управління продовольства південно-західного фронту, Київ) [8, од. зб. 1]; "Селянство! Од[д]ай продподаток" (Всеукраїнське державне видавництво, Харків, художник О. Хвостенко-Хвостов) [8, од. зб. 2]; "Рабочий! Бандит, разрушая пути..." (Всеукраїнське державне видавництво, Одеса) (Всеукризо), [8, од. зб. 4]; "Виконано продподаток..." (Всеукраїдав, Житомир) [8, од. зб. 7]; "Женщины-работницы и труженицы-крестьянки!" (Державне видавництво УСРР, типографія А. І. Гросмана, Київ) [8, од. зб. 21]; "Порядок участия детей в праздновании 1-го

мая" (видано Славянським повітовим відділом народної освіти) [8, од. зб. 29]; "Годовщина Октябрьської революції 1917—1921" (видано Лубенським поліграфвиробництвом, Радянська типографія, Лубни) [8, од. зб. 31]; "Прежде и теперь" (видано Політичним управлінням Збройних сил України та Криму) [8, од. зб. 41]; "Орися ж ти, моя ниво, долом та горою..." (Державне видавництво, 2-га Радянська фото-літо друкарня, Київ, художник О. Маренков) [8, од. зб. 42]; "Сдай продналог, крестьянин, помоги голодающим Поволжья..." (видавництво Катеринославської губпросвіти) [4, од. зб. 48]. Загалом, колекція плакатів, експонована в Національному музеї літератури, віддзеркалювала суспільно-політичні зміни в житті України 1917—1921 рр.

Слід наголосити, що великою за обсягом може стати колекція вітчизняних плакатів міжвоєнного періоду (1920—1930). Остання, до речі, містить раритетні й маловідомі друки, як, наприклад, "Пацифікація в Західній Україні" (1932) [9, од. зб. 195].

Значний колекційний потенціал має друківана продукція повоєнної доби, зокрема періоду секретарювання М. Хрущова. Працюючи в межах проекту "Документальна пам'ять України" та видаючи серію монографій "Книги та періодика України в історичному контексті", авторка здійснила контент-аналіз плакатних друків УРСР, випущених 1953 р. По суті, ця праця також являє собою колекційний формат, але в межах однорічної хронології. На наш погляд, останній є доволі вдалим і має підстави для продовження.

Візуальна друківана продукція, що зберігається у фонді 1953 р. [10], за висновком авторки, демонструвала саботажну інерцію й глибоке несприйняття перших кроків десталінізації. Зазначена інерційність виявилася в тому, що процес реабілітації жертв сталінізму взагалі не знайшов відображення в аркушевих образотворчих друках УРСР 1953 р. Водночас очевидним є той факт, що українське радянське плакатне мистецтво виявило цілковиту байдужість до смерті Й. Сталіна. Так, 12 березня 1953 р., тобто на сьомий день від його кончини, без жодного натяку на всесоюзну скорботу було підписано до друку сповнений життя та радості першотравневий плакат, виконаний художником В. Яланським [10, од. зб. 180]. Виданий накладом у 75 тис. примірників плакат продавали за ціною 1 крб за примірник, і це відбувалося тоді, коли ще не просохли сльози на очах мільйонів людей. Ясна річ, що видавництво образотворчих друків в УРСР, як і всі галузі народного господарства,

відбувалося в межах обов'язкового плану та попри будь-які життєві колізії. Водночас не можна не помічати й таких красномовних деталей, як те, що відразу після смерті Сталіна, його ім'я почало зникати навіть із плакатів, присвячених виконанню рішень XIX, тобто прижиттєвого (1952) для вождя, з'їзду ВКП(б): якщо на підписаних 12 січня 1953 р. гаслах він фігурував як "творець самої демократичної конституції у світі" [10, од. зб. 44], "організатор всіх історичних перемог радянського народу" [10, од. зб. 46], то на підписаному 31 березня 1953 р. плакаті "За високі і сталі врожаї озимої пшениці", говорячи про своє натхнення рішеннями партійного форуму в доволі розлогій текстовій підводці до зображення, бригадир рільничої бригади колгоспу ім. Молотова Кіровоградського району Кіровоградської області І. Кукало жодного разу не назвав ще донедавна сакралізоване ім'я [10, од. зб. 183].

Загалом, головний контент образотворчого фонду 1953 р. становлять твори виробничої тематики. Український радянський художник Б. Тальянський із великим натхненням зображував стахановців [10, од. зб. 4] і новаторів [10, од. зб. 5] п'ятої народногосподарської п'ятирічки (1951—1955), які ініціювали соціалістичне змагання із застосування у виробництві швидкісних методів праці. Наприклад, фрезерувальниця О. Макаренко опанувала технологію надшвидкого (620 м за хвилину за подання 350 мм) різання [10, од. зб. 4], а стахановець О. Прокопчук запровадив нові прийоми силового різання деталей [10, од. зб. 182]. Плакат, виконаний художником Ч. Липинським і виданий у південному місті Ізмаїл, містив інформацію щодо експлуатаційних резервів тогочасного українського флоту [10, од. зб. 37]. Повноцінне викладення раціоналізаторського винаходу майстра високих рибних уловів В. Ясененка знаходимо на технологічному плакаті художників К. Мошенка та Б. Храпова, виданому в місті Сталіно (сучасна назва — Донецьк) [10, од. зб. 3]. Видання містило докладний опис ставкового штормостійкого неводу та найменування 23 деталей кріплень і частин.

Міністерство сільського господарства і заготівель УРСР накладом у 20 тис. примірників, які розповсюджували безоплатно, популяризувало зерноочисний агрегат колгоспника Г. Бондаренка [10, од. зб. 195], зерноочисно-навантажувальні машини, винайдені раціоналізаторами Петропавлівського району Дніпропетровської області [10, од. зб. 202]. Окрім того, міністерство опікувалося проблемою використання локомотивів на тваринницьких фермах [10, од. зб. 217].

Через образотворчі видання 1953 р. в УРСР поширювали досвід роботи Красилівського лісництва Старокостянтинівського лісгоспу Кам'янець-Подільського обласного управління лісового господарства [10, од. зб. 19]. Плакат складався з текстових пояснень і великої кількості фотографій, зокрема посівів дуба, гостролистого клену, кімнати механізації лісового господарства, кутка лісового посівного матеріалу тощо. Центральну частину плаката було присвячено діяльності місцевого лісничого В. Рихальського з розвитку в Україні полезахисного лісорозведення. Працівник також проводив лекції для голів колгоспів району та області.

Незмінним стимулятором виробничих успіхів радянської епохи були соціалістичні змагання,

котрі проводили на різних регіональних рівнях, у різних галузях і навіть серед різних вікових груп населення. У фонді образотворчих видань Книжкової палати зберігається як типовий для тієї доби артефакт "Договір про соціалістичне змагання між бурякорадгоспами Житомирського, Кам'янець-Подільського та Львівського цукробурякотрестів" [10, од. зб. 144], так і унікальний за змістом документ епохи, присвячений соцзмаганням колективів шкіл і дитячих будинків Житомирської області зі збирання брухту [10, од. зб. 175]. В умовах проведення заходу зазначалося, що переможців відзначать кількома преміями. Першу премію присуджували лише одну, вона передбачала нагородження спортивним інвентарем для волейбольної команди (12 трусів, 12 майок, 12 пар гімнастичного взуття, волейбольний м'яч та сітка). Щоб здобути омріяну нагороду, потрібно було зібрати не менше 4 кг кольорового та 170 кг чорного металу в розрахунок на одного учня від загальної кількості вихованців у закладі. Других премій присуджували три (переможців нагороджували радіоприймачем "Родина" з комплектом елементів живлення) і для їх отримання треба було зібрати 2,5 кг кольорового та 120 кг чорного металу. Третіх премій (патефон із 15 платівками) було п'ять і ними відзначали колективи, що збрали 2 кг кольорового і 100 кг чорного металу. Сім четвертих премій, кожна з яких передбачала нагородження набором струнних інструментів (2 гітари, 3 мандоліни, 3 балалайки), розподіляли між претендентами, які збрали 1,5 кг кольорового та 80 кг чорного металу. Дев'ять п'ятих премій, що склалися зі шкільної бібліотечки на 100 книжок, можна було отримати за збирання 1 кг кольорового та 60 кг чорного металу. Десять шостих премій (настільні ігри, з яких шахи та лото — по 2 комплекти, шашки та доміно — по 3) присуджували тим, хто зібрав 0,7 кг кольорового та 40 кг чорного металу. П'ятнадцять сьомих премій (фотоапарат "Любитель" із набором фотоматеріалів) призначалися для дитячих колективів, які збрали не менше 0,4 кг кольорового й 20 кг чорного металу. Окрім того, переможці соцзмагання отримували почесні грамоти від обласного комітету ЛКСМУ та відділу освіти Житомирської області [10, од. зб. 175]. Цитований документ чітко фіксує цінні співвідношення між товарами, які виробляли в тогочасному СРСР, і водночас демонструє сучасному дослідникові характер споживчих потреб українських радянських шкіл станом на 1953 р. Вочевидь, що найдефіцитнішим товаром тієї доби був спортивний інвентар, одяг і взуття, а один радіоприймач

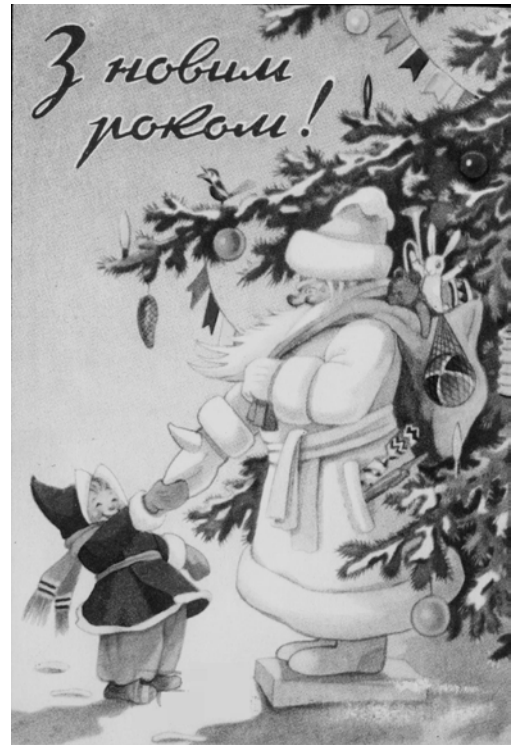
чи патефон з платівками переважав за ціною весь ансамбль струнних інструментів найдоступнішими для покупців УРСР, судячи з програми нагороджень, були фотоапарати.

У душі здорового виробничого суперництва відбирали й учасників Всесоюзної сільськогосподарської виставки тваринництва [10, од. зб. 173]. Претенденти на поїздку в Москву мали досягти високих показників у роботі. Завдяки цьому документів можна зрозуміти, які напрями тваринництва розвивалися в УРСР станом на 1953 р. Це, зокрема, велика рогата худоба, вівчарство, козівництво, свинарство, конярство, птахівництво, кролівництво, звіроводство, шовківництво (в Україні вирощували дубовий (!) шовкопряд), бджільництво, рибництво, селекція кормових культур. Переможці у цих галузях тваринництва отримували вантажні машини, мотоцикли, комплекси для тваринних ферм, комплекти для агрохімлабораторій та інше обладнання сільськогосподарського призначення.

Наочним показником соціально-економічних здобутків УРСР є збережений у фонді образотворчих видань "Розклад руху літаків по одеському аеропорту" [10, од. зб. 78]. У період між 1 листопада 1952 р. і 15 травня 1953 р. Одеса мала повітряний зв'язок із 20 містами тогочасного СРСР. Найдешевше (70 крб) коштував квиток до столиці Молдавської РСР Кишинєва, за 75 крб можна було вилетіти в Миколаїв, а за 95 крб — у Херсон. Квиток до Києва коштував 180 крб, Запоріжжя — 150 крб, Жданова (сучасна назва — Маріуполь) — 195 крб, Сталіно (сучасна назва — Донецьк) — 205 крб, Дніпропетровська — 180 крб, Харкова — 255 крб, Львова — 230 крб, Чернівців — 170 крб, Сімферополя — 160 крб. У 1953 р. з одеського аеропорту можна було дістатися Москви (280 крб), Ленінграда (485 крб), Мінська (305 крб), Сухумі (335 крб), Батумі (375 крб), Адлера (310 крб), Краснодару (260 крб), Ростова (236 крб). Враховуючи десятикратну деномінацію радянського карбованця, проведену 1961 р., і славнозвісну сталість цін у СРСР, подорожування тогочасними літаками "Аерофлоту" було не тільки зручним, а й цілком доступним, принаймні для мешканців міст.

Серйозним прикладним змістом позначено антипожежну плакатну продукцію 1953 р. На одному з видань зображено обладнання для захисту тваринницьких ферм від грозової небезпеки, зокрема проаналізовано всі аспекти монтування громовідводів [10, од. зб. 179]. Відділ пожежної охорони УМВС у Запорізькій області підготував передсвятковий — з використанням улюбленого образу Діда Мороза —

"Правила пожежної безпеки під час влаштування новорічних ялинок" [10, од. зб. 18]. Укладачі рекомендували розташовувати святково вбрані дерева не вище другого поверху та з обов'язковими двома виходами у разі раптового займання. Упродовж 1953 р. було видано повноцінний пакет протипожежних пам'яток-гасел [10, од. зб. 79—84], плакатів, присвячених заходам пожежної безпеки в електрогосподарстві [10, од. зб. 76], пожежам, що виникають через неправильну експлуатацію електроприладів у побуті [10, од. зб. 77]. Республіканське управління пожежної охорони Міністерства внутрішніх справ, залучивши для наочності полотно художника А. Розенберга, закликала мешканців приватного житлового сектору провести заміну дерев'яних димарів на цегляні [10, од. зб. 143].

Значну кількість друкованої продукції 1953 р. становлять плакати, що закликали громадян вивчати та дотримуватися правил дорожнього руху [10, од. зб. 85—92, 197, 198].

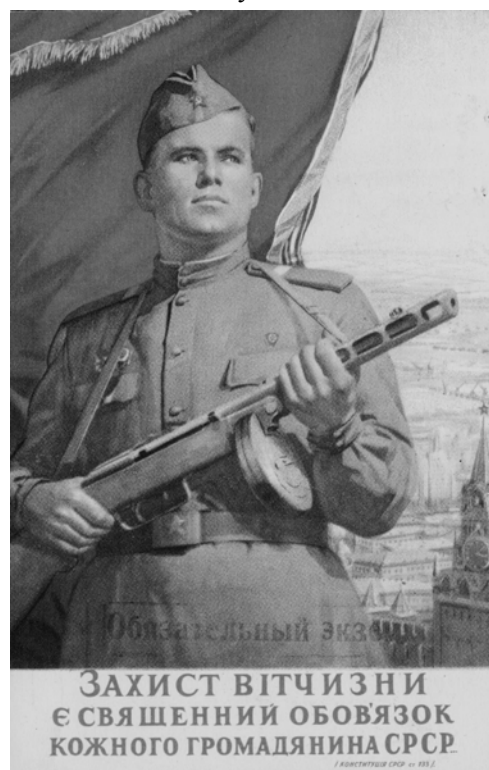
Надзвичайно плідно працювали відділи санітарної освіти населення. Міністерство охорони здоров'я УРСР незмінним накладом у 50 тис. примірників безоплатно розповсюджувало плакати щодо особистої гігієни, обов'язкового миття рук та чищення зубів, захисту їжі від мух, миття сирих овочів і фруктів [10, од. зб. 187—189]. МОЗ УРСР закликав населення обстежуватися на наявність гелмінтних захворювань [10, од. зб. 190], не допускати поширення актуальної на той час дитячої скарлатини [10, од. зб. 191], годувати

немовлят материнським молоком та, для запобігання кишковим захворюванням, не відлучати їх від грудей влітку [10, од. зб. 186].

Значний масив плакатних одиниць зберігання 1953 р. становлять видання шкільного призначення [10, од. зб. 7, 20—29, 30, 153, 154, 184, 192]. Актуальну на той час проблему збереження підручничкового фонду віддзеркалено в заклику до учнів, які успішно склали шкільні іспити, здавати непотрібні підручники до шкільних кіосків споживчої кооперації та книжкових магазинів Укркниготоргу [10, од. зб. 181]. Варто зауважити, що плакатну продукцію для застосування у шкільній освіті видавали доволі великими накладками, вона мала ошатний вигляд, вирізнялася високим рівнем друкарських технологій і бездоганним навчально-методичним змістом. Дидактично досконаліми, на наш погляд, є методичні вказівки до таблиць із російської мови, яку викладали у 4-х класах шкіл з українською мовою навчання [10, од. зб. 7]. Фаховий коментар до 25 таблиць, підготовлений В. Ярошенком, був безпосередньо вмонтований у поурочні плани з предмета, що, безумовно, спрощувало роботу вчителів. Навчальний посібник для 1-го класу "Картини з розвитку мови" містив 12 художніх репродукцій, за якими малеча навчалася складати оповідання українською мовою [10, од. зб. 352—363]. У 1953 р. видавництво "Радянська школа" надрукувало "Таблиці з граматики української мови. Серія «Морфологія»" (автор Б. Кулик) [10, од. зб. 379]. Для учнів 7-го та 9-го класів середньої школи, які відповідно вивчали фізику та основи водійської справи, Г. Дмитренко й П. Черняк підготували схеми чотиритактного карбюраторного двигуна; пояснювальний текст до таблиці мав назву "Двигун внутрішнього згорання" [10, од. зб. 193]. Ґрунтовною педагогічною працею слід вважати й "Методичні вказівки до таблиць з анатомії та морфології рослин", підготовлені професором Д. Проценком і доцентом С. Мінінбергом [10, од. зб. 192]. На допомогу вчителям природознавства, ботаніки, зоології, анатомії людини та загальної біології образотворчий друк УРСР випустив поштові листівки [10, од. зб. 9] і портрети [10, од. зб. 20—29] видатних вітчизняних учених-біологів. Видання супроводжують великі (48 сторінок тексту сучасного формату А-5) біографічні довідки, підготовлені І. Мазепою [10, од. зб. 20—29]. Того ж року видавництво "Радянська школа" підготувало до друку 19 окремих таблиць із ботаніки з методичними вказівками [10, од. зб.

283]. Усі таблиці було майстерно оформлено, адже над ними працювали фахові художники.

Без перебільшення енциклопедичний вигляд має навчальний плакат "Українські композиторикласики" професора Ф. Козицького, спрямований на міждисциплінарне використання (історія, література, співи — у загальноосвітній школі та музична література — у спеціалізованій музичній школі) [10, од. зб. 30]. Портретно-біографічний зміст видання виконаний на тлі українського народного хорового та інструментального антуражу й відповідає навіть сучасній українознавчій концепції національно-культурного відродження XIX — початку XX ст. Широку цільову аудиторію (учні загальноосвітніх шкіл, вихованці спеціалізованих музичних шкіл, учасники самодіяльних музичних гуртків тощо) мало видання "Нотна грамота в таблицях" [10, од. зб. 262]. Наочне приладдя складалася з 16 окремих таблиць, підготовлених О. Андрєєвою та А. Лазаренко на замовлення Центрального будинку народної творчості УРСР. Видання мало чималий наклад (25 тис. примірників) і коштувало 12 крб за комплект. Як зазначалося в пояснювальному додатку, його безпосередньою метою було надання допомоги колективам художньої самодіяльності.

Цілком придатними для застосування на шкільних уроках фізкультури, на наш погляд, були навчально-методичні посібники всесоюзного товариства "Спартак". Наприклад, рекомендації до занять волейболом уклав майстер

спорту М. Піменов [10, од. зб. 153], а посібник із фізичних вправ на виробництві — заслужений майстер спорту СРСР М. Дмитрієв [10, од. зб. 154]. Багатогранним змістом та яскравим поданням матеріалу вражає плакат "Молодь села, опанувуй техніку футболу" [10, од. зб. 184]. Виконаний художником А. Коротковим твір уміщував зображення майже всіх футбольних ударів: прямим, внутрішнім і зовнішнім підйомами, внутрішньою боковою стороною стопи, удари носком, головою, викидання м'яча у гру, його зупинка ногою та грудьми. Окремий сюжет присвячено техніці воротаря: ловіння низького та зустрічного м'ячів, відбивання кулаком і з перекатом. Окрім того, яскраві ілюстрації доповнювала вкрай важлива інформація щодо геометричних параметрів футбольного поля, вимог Єдиної всесоюзної спортивної класифікації до набуття першого, другого, третього, юнацького розрядів і звання майстра спорту, розрядного поділу команд, шкали очок за виграш у змаганнях різного рівня, спортивного одягу та взуття.

Отже, аналіз образотворчих (плакатних) друків, складених за хронологічним принципом колекціонування, свідчить про те, що їх вирізняє

цікавий нестандартний контент. Виходячи з цього, утворення зазначених тематичних колекцій на основі фонду образотворчих (плакатних) друків є перспективним науковим завданням.

Висновки. Підсумовуючи викладений матеріал, наголосимо, що образотворчий (плакатний) фонд Книжкової палати України має потужний колекційний потенціал і потребує відповідного фахового опрацювання. Маючи досвід порічного дослідження друків, авторка пропонує кілька підходів до створення тематичних колекцій на базі Державного архіву друку. Враховуючи наявний у Книжковій палаті плакатний загал, варто скласти великі об'єднані колекції за напрямками (промисловість, сільське господарство, культура) з подальшим відсортуванням колекційних підгруп (галузі, персоналії тощо). Говорячи про дослідницький формат, доволі перспективним, як свідчать наведені у статті приклади, є порічний принцип комплектування архівних колекцій, тим більше, що в технічному сенсі (наявність бази даних зі складеними бібліографічними описами) останній вже є. Інакше кажучи, проєкт "Колекції друків Книжкової палати України" є багатоваріантним розвідницьким продуктом.

Список використаних літератури та джерел

1. *Архівознавство* : підручник для студентів вищих навчальних закладів України / [Редкол.: Я. Калакура (гол. ред.), І. Матяш та ін.]. Держ. комітет архівів України ; Укр. наук.-дослід. ін-т архівної справи та документознавства. 2-е вид., виправл. і доп. — Київ: КМ Академія, 2002. — 332 с.
2. *Специальные исторические дисциплины* : учебное пособие / [Под ред. В. А. Замлинского, М. Ф. Дмитриенко]. — Киев : УМК ВО, 1992. — 324 с.
3. *Кулешов С.* Документальні джерела наукової інформації: поняття, типологія, історія, типологічні схеми / С. Г. Кулешов. — Київ : УкрІНТЕІ, 1995. — 192 с.
4. *Кулешов С. Г.* Документознавство: Історія, теоретичні основи / С. Г. Кулешов. — Київ : б. в., 2000. — 161 с.
5. *Ковальчук Г. І.* З історії книжкової культури України. Дослідження ретроспективних книжкових, образотворчих, музичних видань та історичних колекцій з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / Г. І. Ковальчук. — Київ : Академперіодика, 2021. — 400 с.
6. *Державний архів друку Книжкової палати України імені Івана Федорова.* — Фонд "Образотворчі видання". — 1919 р. — 23 од. зб.
7. *Державний архів друку Книжкової палати України імені Івана Федорова.* — Фонд "Образотворчі видання". — 1920 р. — 30 од. зб.
8. *Державний архів друку Книжкової палати України імені Івана Федорова.* — Фонд "Образотворчі видання". — 1921 р. — 48 од. зб.
9. *Державний архів друку Книжкової палати України імені Івана Федорова.* — Фонд "Образотворчі видання". — 1932 р. — 248 од. зб.
10. *Державний архів друку Книжкової палати України імені Івана Федорова.* — Фонд "Образотворчі видання". — 1953 р. — 303 од. зб.

Larysa Doiar,

*PhD of Historical Sciences, Associate Professor, Senior Researcher
of the State Press Archive of the Book Chamber of Ukraine*

Collections of prints in the Book Chamber of Ukraine: assembly, processing, content analysis of the picture (poster) fund State Printing Archive

The presented article begins a new scientific project of the Book Chamber of Ukraine, dedicated to the formation of print collections. This intelligence raises the problem of the collection, processing and content analysis of the materials of the pictorial (poster) fund of the State Print Archive. Relying on the theoretical principles of domestic

archival science in the matter of compilation of archival collections, the author proposes to adhere to a system of rules that provides for comprehensiveness, complexity, clear classification, definition of main and secondary features, creation of favorable conditions for storage and replenishment of collection expositions, provision of technical (compilation of descriptions) and scientific (research work) processing of archival collection materials. The purpose of the presented author's intelligence is to study the problem of creating thematic collections on the basis of the visual (poster) fund of the State Print Archive of the Book Chamber of Ukraine. Taking into account the peculiarities of the functioning of the only archive of prints in Ukraine, which involves the compilation of chronological databases for all types of printed products of Ukraine, the basis of the creation of collections, according to the author, should be historical-epochal, historical-plot, historical-industry and historically-personalized approaches. The author also does not rule out that, based on the content capabilities of visual prints, in the organization of collections based on them, it is possible to focus on the parameters of the theory of fine art, in particular, genres, styles, manners of execution, materials, tools, etc. The author proposes to create collections of pictorial (poster) prints that would reflect the key positions of the functioning of Ukraine, namely: "Industry", "Agriculture", "Social and political life", "Social and economic life", "Culture of Ukraine: science, education, literature, art, sports". The article provides examples of the development of annual collection expositions of poster products of Ukraine.

Keywords: archival collection; principles of formation of collection; thematic collection of prints; project "Print Collections of the Book Chamber of Ukraine"; fund of pictorial (poster) editions of the State Printing Archive

References

1. Kalakura Ya. [hol. red.], I. Matyash ta in. [redkol.]. (2002). *Arkhivoznavstvo : pidruchnyk dlya studentiv vyshchyykh navchal'nykh zakladiv Ukrayiny*. Kyiv: KM Akademiya.
2. Zamlynskiy V. A. & Dmytryenko M. F. [pod red.]. (1992). *Spetsyal'nye ystorycheskye dystsyplyny : uchebnoe posobyе*. Kiev: UMK VO.
3. Kuleshov S. (1995). *Dokumental'ni dzherela naukovoyi informatsiyi: ponyattya, typolohiya, istoriya, typolohichni skhemy*. Kyiv: UkrINTEI.
4. Kuleshov S. H. (2000). *Dokumentoznavstvo: Istoriya, teoretychni osnovy*. Kyiv: B. v.
5. Koval'chuk H. I. (2021). *Z istoriyi knyzhkovoyi kultury Ukrayiny. Doslidzhennya retrospektyvnykh knyzhkovykh, obrazotvorchykh, muzychnykh vydan' ta istorychnykh kolektsiy z fondiv Natsional'noyi biblioteki Ukrayiny imeni V. I. Vernads'koho*. Kyiv: Akadempriodyka.
6. *Derzhavnyy arkhiv druku Knyzhkovoyi palaty Ukrayiny imeni Ivana Fedorova*. (1919). Fond "Obrazotvorchi vydannya". 23 od. zb.
7. *Derzhavnyy arkhiv druku Knyzhkovoyi palaty Ukrayiny imeni Ivana Fedorova*. (1920). Fond "Obrazotvorchi vydannya". 30 od. zb.
8. *Derzhavnyy arkhiv druku Knyzhkovoyi palaty Ukrayiny imeni Ivana Fedorova*. (1921). Fond "Obrazotvorchi vydannya". 48 od. zb.
9. *Derzhavnyy arkhiv druku Knyzhkovoyi palaty Ukrayiny imeni Ivana Fedorova*. (1932). Fond "Obrazotvorchi vydannya". 248 od. zb.
10. *Derzhavnyy arkhiv druku Knyzhkovoyi palaty Ukrayiny imeni Ivana Fedorova*. (1953). Fond "Obrazotvorchi vydannya". 303 od. zb.

Надійшла до редакції 9 вересня 2022 року

Показчик статей і матеріалів, опублікованих у журналі за 2022 рік

СТОРІНКА ШЕФ-РЕДАКТОРА

<i>СЕНЧЕНКО М.</i> Ватикан — проєкт світового панування "Папська імперія Риму"	4	3
<i>СЕНЧЕНКО М.</i> Велика гра: протистояння Росії та США.....	1	3
<i>СЕНЧЕНКО М.</i> Від ери Гутенберга до ери Цукерберга.....	6, 7, 8, 9, 10	3
<i>СЕНЧЕНКО М.</i> До проблеми збереження цифрової спадщини	12	3
<i>СЕНЧЕНКО М.</i> Невидима війна націй та олігархій	2	3
<i>СЕНЧЕНКО М.</i> Програма світової олігархії	3	3
<i>СЕНЧЕНКО М.</i> Цивілізаційний проєкт "Папська імперія Риму": від катакомбного періоду до Священної Римської імперії	5	3
<i>Хартія ЮНЕСКО</i> про збереження цифрової спадщини	12	3

КНИГОЗНАВСТВО. ВИДАВНИЧА СПРАВА

<i>ВІРИЧ Т.</i> Дослідження тематичної спрямованості публікацій у науковій періодиці України 2021 року за розділами УДК.....	12.....	10
<i>ВОРОНЦОВА А., ЧЕРНЯК Г.</i> Книговидавнича діяльність в Україні за підсумками 2021 року.....	8.....	5
<i>ЖИГУН Т., УСТІННІКОВА Т.</i> Аналіз стану доставляння обов'язкових примірників видань України у 2021 році.....	11.....	3
<i>МИЛЬЧЕНКО Л.</i> Вторинна неграмотність — наслідок кризи читання	1, 2... 7, 10	
<i>МУРАХОВСЬКИЙ А., МУРАВІЙОВА В.</i> Ліцензійне забезпечення впровадження національного еталона Універсальної десятикової класифікації (УДК) в Україні: шляхи та перспективи актуалізації й оновлення.....	9.....	4
<i>ОНИЩУК М., ТАТАРІНОВА Л.</i> Коротка історія канадського книговидавництва. Чи потрібна книговидавництву державна підтримка?.....	2.....	19
<i>ОЧЕРЕТЯНА Л.</i> Книги України у дзеркалі державної бібліографії (за матеріалами бази даних державної бібліографії "Літопис книг" за 2021 рік).....	5.....	9
<i>ПОГОРЕЛОВСЬКА І.</i> Як Японія та МІ-6 сприяли створенню ISBN.....	7.....	5
<i>ТАТАРІНОВА Л.</i> Нотатки до питання оподаткування електронних книг у світі.....	10.....	6
<i>ТАТАРІНОВА Л.</i> Фіксована ціна на книги: переваги й недоліки в мінливому ринковому середовищі	11.....	10
РЕЦЕНЗІЇ		
<i>ДАВИДОВА І., БЛИЧЕНКО О.</i> База знань комунікаційних феноменів	12.....	18
<i>КЕПІН Д.</i> Пам'яткознавчий портрет України.....	12.....	21
<i>ШВЕЦОВА-ВОДКА Г.</i> Новий посібник із загального документознавства.....	5.....	17
<i>ШІЛІНГ А.</i> Застосування технології машинного навчання та великих даних для аналізу особистих медичних даних пацієнтів в онлайн-спільнотах.....	11.....	17
СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ		
<i>ILGANAYEVA V.</i> Communication and social interaction in conditions of increasing sociality as a factor in the development of society	5.....	20
<i>АРСЕНКО А.</i> Кризові тренди в сучасному світі та перспективи економічного планування.....	11.....	28
<i>АСЄЄВ Г.</i> Інтеграція фондів бібліотек, архівів і музеїв з метою їх збереження та використання.....	4.....	12
<i>БАЛЮН О., ТРУБІНА Д., ФІСЕНКО Т.</i> Особливості просування розважальних проєктів на платформі Instagram.....	6.....	19
<i>БАЧИНСЬКА Н.</i> Інформаційно-ресурсне забезпечення навчальної діяльності студентів спеціальності "Інформаційна, бібліотечна та архівна справа"	12.....	27
<i>ВАСИЛЕНКО В.</i> Платформи дистанційного навчання: основні характеристики та можливості використання.....	11.....	35
<i>ДЕНИСЕВИЧ О.</i> Зіставний аналіз асоціативних полів на слово-стимул ОСВІТА (на матеріалі психолінгвістичних експериментів).....	2.....	26
<i>КОХАНОВА І., САФОНОВА Т.</i> Амбівалентне ставлення до мови як наслідок неофіційного білінгвізму в Україні	1.....	28
<i>ОНИЩУК М., ТАТАРІНОВА Л.</i> Україна — НАТО: підсумки 2021 року (огляд матеріалів українських і зарубіжних ЗМІ з питань євроатлантичної інтеграції України).....	1.....	23
<i>СЕНЧЕНКО М.</i> Цивілізаційний проєкт "Папська імперія Риму": від Священної Римської імперії до хрестових походів	6.....	12
<i>СЕНЧЕНКО М.</i> Цивілізаційний проєкт "Папська імперія Риму": Контрреформація, Французька революція та наполеонівські війни	8.....	20
<i>СЕНЧЕНКО М.</i> Цивілізаційний проєкт "Папська імперія Риму": папи та кардинали Ватикану	10, ... 25,	11, 12 20, 22
<i>СЕНЧЕНКО М.</i> Цивілізаційний проєкт "Папська імперія Риму". Хрестові походи — Реформація та Контрреформація.....	7.....	31

<i>СЕНЧЕНКО О.</i> Особливості національних моделей "м'якої сили" КНР і США	8	24
<i>СЕНЧЕНКО О.</i> Псевдонаукові дослідження на службі піар-компаній	5	26
БІБЛОТЕЧНА СПРАВА		
<i>БАЧИНСЬКА Н.</i> Професійні ресурси бібліотечно-інформаційної діяльності: трансформації в освіті та різноманітність функціонування у цифровому середовищі	8	13
<i>ГРАБАР Н., КУХАРЕНКО А.</i> Ціннісні доміанти образно-чуттєвого спілкування в бібліотечному професійному просторі.....	2	31
<i>ГУМЕНЧУК А.</i> Критерії якості європейської системи вищої бібліотечно-інформаційної освіти	6	7
<i>ЕЙСМОНТ Ю.</i> Бібліотеки у процесах дистанційної наукової комунікації: досвід НБУВ.....	9	13
<i>ЗОРІНА Н.</i> Дисертаційні дослідження історико-педагогічної тематики (1991—2021): бібліометричний аналіз.....	10	19
<i>КОВАЛЕНКО С.</i> Освіта на віддаленні. Ретроспективний аналіз дисертацій за темою "Дистанційна освіта"	12	33
<i>КОЛОСКОВА Г., КОБСЛЄВ О.</i> Формування бібліотечно-інформаційного потенціалу регіону в умовах цифровізації.....	5	33
<i>ЛІСІНА С.</i> Інформаційний ресурс енциклопедичних видань науково-технічної бібліотеки Національного університету "Львівська політехніка"	9	17
<i>МАТВІЄНКО О., ЦИВІН М.</i> Професіологічний дискурс спеціальності "Інформаційна, бібліотечна та архівна справа"	7	23
<i>САФОНОВА Т., КОХАНОВА І.</i> Менеджмент безпеки профдіяльності в бібліотеках України.....	2	37
<i>СЕНЧЕНКО М., КОСТЕНКО Л., КОПАНЄВА В.</i> Розвиток бібліотечно-інформаційних систем в умовах цифрової трансформації України.....	1	16
<i>ШЕВЧЕНКО М.</i> Авторське право в контексті оцифрування документів ХХ століття бібліотеками України: законодавчий і техніко-технологічний аспекти	7	13
ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО		
<i>БАЧИНСЬКА Н.</i> Система документно-інформаційних комунікацій: термінологічний аналіз	9	24
<i>КУШНАРЕНКО Н., СОЛЯНИК А.</i> Студентоцентрикований підхід у підготовці фахівців документознавчого профілю.....	10	32
ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ		
<i>БАРАНЕЦЬКА А.</i> Інформаційна діяльність: інтерпретація явища в контексті бізнесу.....	2	42
<i>КАПРАЛЮК О.</i> Інформаційні ресурси мережі аграрних бібліотек як складник вітчизняного інформаційного простору: формування, використання, доступ.....	1	43
<i>КОВПАК В.</i> Документальні ресурси електронної бібліотеки в стратегічному документно- комунікаційному процесі формування когнітивно-інформаційного суспільства.....	1	33
<i>СЕНЧЕНКО Н.</i> Проблеми оцифрування культурної спадщини: досвід країн Балтії.....	11	41
<i>ЧЕПЕЛЮК Ю.</i> Методи аналітико-прогностичних досліджень дипломатичних представництв	3	28
<i>ЯРЕМА І.</i> Теоретико-методологічні основи поняття "цифрова комунікація"	2	47
ЖУРНАЛІСТИКА ТА ЗМІ		
<i>БАШМАНІВСЬКА Л., БАШМАНІВСЬКИЙ В.</i> "Стилістика засобів масової інформації" як навчальна дисципліна в підготовці майбутнього журналіста	6	26
<i>ОНИЩУК М.</i> Війна в Україні крізь призму зарубіжних ЗМІ.....	3	15
<i>ОНИЩУК М.</i> Технології, форми та способи експліцитного впливу у сфері діяльності ЗМІ в умовах інформаційної агресії	10	11
<i>СЕНЧЕНКО О.</i> Брудний піар і класичні правила пропаганди.....	4	18
<i>СЕНЧЕНКО О.</i> Мас-медіа — засіб пізнання світу чи маніпуляція свідомістю?	3	20
<i>ЩЕРБА Г., САЗОНОВА Ю.</i> Токшоу "Виборчий округ. Дебати" Суспільного мовника Львівщини як посередник комунікації між владою та суспільством: структурно-типологічний і контент-аналіз	4	27

АРХІВОЗНАВСТВО Й АРХІВНА СПРАВА

КОРЖИК Н. Цифрові архіви України: стан, проблеми, перспективи..... 4.....35

З АРХІВУ КНИЖКОВОЇ ПАЛАТИ УКРАЇНИ

ДОЯР Л. Видавнича діяльність Книжкової палати України станом на 1964 рік..... 7, 8...39, 30

ДОЯР Л. Колекції друків у Книжковій палаті України: комплектування, опрацювання, змістовий аналіз образотворчого (плакатного) фонду Державного архіву друку 12.....41

ДОЯР Л. Пресбулетень "По Радянській Україні": контент-аналіз видань 1973—1975 років 3, 4...34, 39

ДОЯР Л. Самотність і жебрацтво як суспільні вироки моралізуючому таланту 11.....47

ДОЯР Л. Сільське господарство України в республіканських збірниках наукових праць 1964 року 6.....30

КЕПІН Д. Музейництво та пам'яткоохоронна справа: видання 1922 року..... 10..... 44

ШУЛЬЖЕНКО С., ШУЛЬЖЕНКО К. Опрацювання фонду газетної періодики через утворення електронних баз ретроспективної бібліографії..... 9.....33

ІСТОРИЧНІ РОЗВІДКИ

КЕПІН Д. Кунсткамера як явище європейської культури: джерелознавче дослідження..... 8.....40

КЕПІН Д. Музейна діяльність графа К. М. Штернберка (1761—1838): джерелознавче дослідження 4.....43

КЕПІН Д. Фагот як пам'ятка музичної культури: джерелознавче дослідження 7.....42

КРОПОЧЕВА Н. Бібліографічні аспекти наукового дослідження педагогічних видань XIX — початку XX століть 6.....42

СЕМЕНЕНКО В. Дослідник історії Поділля Юзеф Антоній Ролле та його опис складу Київського архіву (за матеріалами часопису "Краї" із фондів ВБЗІК НБУВ)..... 3.....41

ЯКУБОВА Т., МАТВІЙШИН Я. Видатний дослідник польської й української історії Й. Ролле та його книги у фондах НБУВ..... 8, 9...48, 41

ЯКУБОВА Т., МАТВІЙШИН Я. Професор Львівського університету Шимон Ашкеназі та його книги 5, 6...41, 36

ВИДАТНІ ДІЯЧІ ТА ВИЗНАЧНІ ПОДІЇ

СОЛЯНИК А., КУШНАРЕНКО Н. Ректор-новатор вищої гуманітарної освіти України (до 80-річчя від дня народження Василя Миколайовича Шейка) 3.....48

ШЕЙКО В., КУШНАРЕНКО Н. Статусний патерн харківської бібліотечної освітньо-наукової школи 7.....49

ЗА РУБЕЖЕМ

БОГДАНОВ Г. Бібліотека Карла Великого та її доля 6.....49

ГУМЕНЧУК А. Вплив Шіалі Ранганатана на розвиток вищої бібліотечної освіти Індії 9, 10...49, 50

ГУМЕНЧУК А. Французька модель вищої бібліотечно-інформаційної освіти: когнітивні та організаційні особливості 1.....47

СЛАВЕТНІ ВИДАВНИЦТВА УКРАЇНИ

АЛЕКСЄЄНКО І. До 100-річчя видавництва "Наукова думка" НАН України..... 8.....32

БОНДАРЧУК Я., БОГДАНЬОК Я., ВОНСИК Д., ЛОМОНОС М. "Енциклопедія історії України": шлях у чверть століття 4.....48

МАЗНІЧЕНКО Є., ГРЕЧАНЮК О., МАКЕДОН В., МІХАЛЬОВА Т. Деякі зауваги та рекомендації до побудови словникової статті у перекладному двомовному словнику 5.....47

Покаж чик статей і матеріалів, опублікованих у журналі за 2022 рік..... 12.....49

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 21783-11683ПР від 31.12.2015.

Формат 60x84¹/₈. Ум. друк. арк. 6,05. Тираж 79 пр. Зам. 4.

Журнал надруковано на обладнанні Книжкової палати України

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1954 від 24.09.2004.

До уваги читачів: електронний варіант журналу "Вісник Книжкової палати" ISSN 2076-9555 (онлайн-версія) розміщено на сайті Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в розділі "Наукова періодика України":

http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKP/index.html